

מְחוּדְדִים

מקוואות

הלכות מקוואות
יו"ד סימן ד"א

סיכום וסידור
דברי הגמרא, עם
שיטות הראשונים
ופסיקת ההלכה.

”תנו רבנן ושינתם
שיהו דברי תורה
מחודדים כפיך שאם
ישאל לך אדם דבר אל
תגמגם ותאמר לו אלא
אמר לו מיד”
קידושין ל.

הקובץ הנמצא כאן הינו חלקי בלבד
לקניית הספר המלא דרך האתר 'בלוי ספרים'

[↑ לחץ כאן](#) [↑](#)

חובר ע"י:

אליעזר פרבר

הקבלן 30, ירושלים

☎ 0527601657

✉ eliezerfarber@gmail.com

עימוד ועיצוב:

אנהו anvehu100@gmail.com

הצהרה

חיבור זה לא נועד להחליף את צורת הלימוד
המסורתית מתוך המקורות, וכן לא
לפסוק הלכה למעשה על כל מקרה שהוא.
חיבור זה נועד להקל על החזרה של הלימוד
ע"י סיכום וסידור דברי הגמרות,
הראשונים, ופוסקי ההלכה.

מקרא

כותרת ראשית

כותרת מישנית

מקרא, משנה, תוספתא וגמרא

ראשונים

אחרונים

מחבר ורמ"א

פוסקי זמנינו

תודות

לבורא העולמים, על כל
נשימה, על הטובות והנפלאות
שבכל עת.

להורי, על הקיום, הגדילה,
האהבה והנתינה בגשם וברוח.

לחמי וחמותי, על הדאגה
והמסירות בכל זמן.

לרעייתי, על ה'עזר' בכל.

למורנו ראש הכולל הגאון רבי רפאל
נאבת, על המקום להתגדל בו, ועל
רוחב הלב לכל אחד ואחד.

מצבת זיכרון

לע"נ זקני המאור הגדול

הרה"ג ר' מנחם מנדל פרבר זצ"ל
ב"ר שמואל

'עבד ה" בכל מאודו ובכל זמנו,
איש אמת ועניו.

הקדין מאורו הגדול לקרב רחוקים,
וביטל עצמו לתלמידי חכמים.

מסר נפשו לחינוך צאצאיו וזכה לדורות של
תלמידי חכמים מופלגים.

נלב"ע י"ז חשוון תשפ"ד

ת.נ.צ.ב.ה.

לעילוי נשמת מורי ורבי
הרב מנחם מנדל פרבר זצ"ל

האיר לנו את דרך האמת והשלום

תלמידו משייבת 'דרכי נועם' - שפל' המכיר לו טובה רבה

לעילוי נשמת מחותננו האהוב,
הרב מנחם מנדל פרבר זצ"ל

מה יקר וחביב לנו זכרונו ואישיותו

נועם חסדיו וחכמת תורתו,

יהי רצון שנוזכה ללכת בעקבותיו

ולא תמוזש התורה מפינו ומפי צאצאיו - צאצאינו

משפחת מיכאל כהן

תוכן הענינים

א סעיף א

המקור לטבילה מהתורה | כמה יפחת ממ' סאה ויפסל | אם זבה צריכה טבילה במעיין דוקא | אם מעיין מטהר בכל שהו לאדם | שיעור המקוה | שיעור מיבנה המקוה.

ב סעיף ב

דין זוחלין ונוטפין | בטעם הדבר | אם פסול זוחלין הוא משום דקטפרס אינו חיבור | טבילה בנהרות | כמו מי ההלכה | גדר 'יומי תשרי' | רבו הנוטפין על הזוחלין דין מקום המעיין שהיה הולך מתחילתו | רבו הזוחלין על הנוטפין אי מהני אף על המקום שהתרבה | מחצה על מחצה | בטעם הדבר שהנוטפים לא מתבטלים לזוחלין כמו שמצינו לענין דין שאובים | נהרות המכזבים.

ג סעיף ג

פסול שאובין במקוה | אי כולו שאוב פסול מהתורה.

ד סעיף ד

נאמנות גוי בדינים מן התורה ומדרבנן | נאמנות גוי לענין מקוה | מקוה שהיתה חסרה ונמצאת מלאה.

ה סעיף ה

דין הימים | בגל הנתלש אי בעי מ' סאה | טבילה באויר | בטעם הדבר.

ו - יג הקדמה לסעיפים ו - יג

טו סעיף ו

טבילה בכלי | בקבעו ולבסוף חקקו | חבית שניקבה ע"מ לסותמה.

סעיף ז..... יז

שיעור הנקב בכלי כדי להכשיר את המים | בשי' הרמב"ם דעל נקב המטהרו בעי גם קביעה
בארץ אי מהני קודם לקובעו ואח"כ לנקב | חבית הצפה על פני הנהר ומנוקבת כשפ"ה |
בנית מקוה על הגג | חקקו וקבעו בבת אחת.

סעיף ח..... כא

מעיינ שמקלח לתוך כלי | כשמקלח על שפת הכלי אי מטהר אף בזוחלין | כשיש מ' סאה
בין המעיינ לכלי.

סעיף ט..... כב

טבילת כלי בתוך כלי | כשהכלי החיצון הוא בלא בית קיבול | [גזירת מרחצאות].

סעיף י..... כה

מעיינ שהמשיכו למקוה כשר | באופן שהקילוח מחובר למעיינ אי מהני אף ברכו המים
שבבריקה | כשמפסיק את הקילוח מהמעיינ ועדיין לא נחו המים.

סעיף יא..... כו

מעיינ שהמשיכו למקוה מים שאובים | אם כשרים אף בזוחלין.

סעיף יב..... כז

מעין שהעבירו ע"ג אחורי כלים | בטעם הדין שלא יטבול על אחורי הכלים | אי איכא דין
דהויתו ע"י טהרה במעיינ.

סעיף יג..... כח

מעיינ היורד טיפין טיפין.

סעיף יד..... כט

מעיינ היורד טיפין וסמך דבר לקלח בשטף | מעיינ היורד עלי אגוז אי הוי כלי.

סעיף טו..... ל

דין מים שאובים במעיינ | אי לשם מעיינ סגי בכ"ש | דין מים שאובים במקוה | מים
שאובים שהיו עם מקוה או מעיינ כשר ונשפכו למקום אחר | דין פסול 'שע"י אדם' | אי
פוסל אף שלא בכוונה | דין ג' לוגין שאובים הפוסלים את המקוה | כמות המים הפוסלים
| כשנופל מכמה מקומות ומכמה כלים | ביאור 'שלא נתכוון לרבות' | זליפה שע"י רגלי
אדם ובהמה.

סעיף טז לז

ספוג ודלי שיש בהם ג"ל ונפלו כך למקוה.

סעיף יז לז

מים שאובים שהיו בצד המקוה.

סעיף יח לז

ב' מקוואות אחד מעל השני וא' מהם שאובים ונקב ביניהם.

סעיף יט לח

ב' מקוואות שכ"א אין בו מ"ס ונפל לכ"א לוג ומחצה ונתחברו | אם הדין כן אף כשאינן בב' המקוואות יחד מ' סאה | מקוה שאין בו מ"ס ונפל ג"ל ונחלק לשנים.

סעיף כ מ

בור מלא מים שאובים ואמת המים נכנסת לו ויוצאת ממנו | אם שאובים ניטהרים בזוחלין.

סעיף כא מב

מקוה שנפסל בשאובים וריכה עליו מים כשרים.

סעיף כב מג

מקוה פחות ממ"ס ונפלו ג"ל מים שאובים | אי מהני להוציא כדי מילואן ועוד ע"י דליה | מקוה פחות ממ"ס ונפלו פחות מג"ל מים טמאים.

סעיף כג מד

דין שיעור ומראה הג"ל.

סעיף כד מה

מי כבשים, מי שלקות, תמד שלא החמיץ ומי צבע | שכר | שינוי טעם ושינוי ריח | נתן סאה ונטל סאה.

סעיף כה מח

דין מראה מי המקוה | שינוי מראה המקוה מחמת חימומו.

סעיף כו מט

שינוי מראה בחלק מהמקוה.

סעיף כז מט
שינוי מראה מחמת עצמו.

סעיף כח נ
שינוי מראה במעיין.

סעיף כט נ
השקה ממקוה כשר למקוה שאוב במקום היין | ג"ל אינם פוסלים אלא כמראה מים | אם היין עצמו מצטרף לשיעור המקוה | הטובל במים שאובים מקובצים בתוך מקוה כשר.

סעיף ל נב
פסול שאובין בשלג | שיעור המקוה בשלג | אם מותר לטבול בשלג כשלא הופשר.

סעיף לא נד
מים שאובים שהוגלדו.

סעיף לב נה
מקוה שיש בו טיט | שיעור רכות הטיט.

סעיף לג נו
מקוה העשוי מיבחושין וכיו"ב.

סעיף לד נו
התנאים לכלי שיפסול מקוה בשאובים | אין כלי פוסל אא"כ קדם הכלי למקוה | גודל הכלי הפוסל | סוג הכלי הפוסל | שיתמלא לדעת.

סעיף לה נו
כלי שאין לו ד' שפות | דין הויה ע"י טהרה | אם דין הויה ע"י טהרה הוא אף בטומאה מדרבנן.

סעיף לו נט
החוטט בצינור לקבל צרורות | אם מחמת הגומא נעשה כל הצינור לכלי | כלי הנעשה מאליו | דליית מים מהנהר ע"י כלי מנוקב.

סעיף לז**סב**.....
רעפים שמכסים בהם הגנות.

סעיף לח**סב**.....
המניח שק או קופה תת הצינור.

סעיף לט**סג**.....
זליפה ע"י אדם ובהמה.

סעיף מ**סד**.....
ביטול כלי מלפסול בשאובים | שיעור 'שפופרת הנוד' | כשהנקב מהצד וכשסתמו בסיד ובגפסס | כלי מנוקב כשפ"ה הנישא ע"י אדם | אם שאובים פוסל במעיין | כשיש ספק אם נפלו ג"ל שאובים למקוה | אם בחפירת קרקע הסמוך לנהר נמצא מים אם יש עליו דין מעיין.

הקדמה לסעיפים מא – מג**סח**.....
אופנים בהם אין המים נפסלים בשאובים אף שיש קצת תפיסת אדם.

סעיף מא**סט**.....
המניח כלים תחת הצינור לקבל בהן מי גשמים | האופן בו יש להעביר המים מהכלי למקוה | אם דין זה קיים אף במעיין.

סעיף מב**עא**.....
המניח קנקנים בראש הגג לנגבן.

סעיף מג**עב**.....
הסיד ששכח עציץ בבור המסדר קנקנים בתוך הבור.

סעיף מד**עג**.....
דין המשכה | ביאור שי' ר' יוחנן ד'שאובה שהמשיכוה כולה טהורה' | ההלכה בשאובה שהמשיכוה כולה | אם דין זה דשאובה מטהרת ברביה והמשכה הוא אף לכתחילה | שיעור 'רוב' | שאובים שהומשכו אם דינם כג"ל שאובים לפסול את המקוה.

סעיף מה**עה**.....
שיעור המשכה.

סעיף מו

ע"ג מה מהני המשכה | המשכה על גבי 'מלט' ו'בטון'.

סעיף מז

מעין שנתיבש והחיהו ע"י מילוי בור הסמוך לו.

סעיף מח

דין הוייתו ע"י טהרה | אם דין זה הוא דוקא לענין מים חיים או אף לענין כל טבילה | באופן שהמים היו באים למקוה אף בלא הדבר המקבל טומאה | אם דין הויה ע"י טהרה הוא אף בטומאה מדרבנן | באופן שהכלי אינו מקבל טומאה אבל מעמיד הכלי מקבל טומאה | אם דין הויה ע"י טהרה פוסל ברוב המקוה או אף בג"ל | כשממשיך לא ישירות לתוך המקוה | באופן שממשיך על שפתו אי בעי שיעברו בכשרות ג"ט | כשהסילון מחובר לקרקע.

סעיף מט

אם דין הוייתו ע"י טהרה הוא אף בממשיך ממעין או מקוה כשר | אי בעי שיהא מחובר למקוה בכל משך ההמשכה.

סעיף נ

מי המקוה היוצאים מחמת סדק במקוה אי חשיב כזוחלין | אם דינא דהווייתו ע"י טהרה הוא אף במניעת המים שלא יצאו | באופן שבא למנוע מים כשהוא ריקן | באופן שמונע את הפסול מלהגיע | באופן שבא היא ממעין | כשהמים יוצאים וחוזרים לאותו מקום אי חשיב כזוחלין.

סעיף נא

זחילה שאינה ניכרת.

סעיף נב

דין עירוב מקוואות | לאחר שנתערב וניתק | כשנסתם הנקב מדבר שברייתו ממים | ספק אם בנקב כשפ"ה | צירוף נקבים קטנים | כשהחיבור לנהר אינו ניכר.

סעיף נג

חיבור שאובים לכשרים.

סעיף נד צא

כותל בין שתי מקואות שנסדק | מהו 'שתי' ומהו 'ערב' | אי בעי שיהא בכל הסדק שיעור של שפ"ה | כשנפרץ הכותל | שיעור חיבור המים.

סעיף נה צג

ג' מקואות שבכל אחד כ' סאה, שנים כשרים ואחד שאוב | מים היוצאים לחוץ מחמת הטובל בהם אי מיקרי זוחלין.

סעיף נו צה

ב' מקואות של כ' סאה, אחד כשר והשני שאוב.

סעיף נז צה

גומות הסמוכות לפי המקוה | להטביל מחט | הטעם דלא הוי הויה ע"י דבר המקבל טומאה .

סעיף נח צו

חורי וסדקי המערה.

סעיף נט צז

עוקת המערה.

סעיף ס צח

אם הנזחלין מערבים | באופן שמעיין עובר בתוך הנחל | בטעם הדין שאין הנזחלין ערבים.

סעיף סא צט

כפה ידיו ורגליו וטבל.

סעיף סב צט

מקוה של מ"ס מצומצם | מקוה מצומצם וירדו שנים וטבלו זה אחר זה.

סעיף סג קא

להטביל בגד עבה במקוה מצומצם | אי שרי לסחוט הבגד בעודו במקוה | להטביל יורה או שאר כלים במקוה מצומצם.

סעיף סד קג

להטביל כר או כסת, קופה ושק במקוה מצומצם.

סעיף סה קד
מקוה שמימיו לפעמים מתמעטים.

סעיף סו קד
מקוה שמימיו רדודין | שיעור גובה המים לכתחילה | שיעור 'זרת'.

הקדמה לסעיפים סז - עד קו

סעיף סז קז
מקוה ספק מים שאובים.

סעיף סח קח
דינא ד'שאני אומר'.

סעיף סט קט
מקוה שהניחו ריקן ומצאו מלא.

סעיף ע קט
צינור המקלח למקוה והמכתשת נתונה בצדו | בטעם הדבר.

סעיף עא קי
ספיקא דרבנן במקום חזקה.

סעיף עב קיא
תליית הפסול בפסול.

סעיף עג קיב
שני מקוואות חסרים ונפל ג"ל לאחד מהם.

סעיף עד קיג
חזקת סתם מקוואות.

סעיף עה קיג
הטלת מים חמים למקוה | רחיצה לאחר הטבילה.

סעיף עא קי

ספיקא דרבנן במקום חזקה.

סעיף עב קיא

תליית הפסול בפסול.

סעיף עג קיב

שני מקוואות חסרים ונפל ג"ל לאחד מהם.

סעיף עד קיג

חזקת סתם מקוואות.

סעיף עה קיג

הטלת מים חמים למקוה | רחיצה לאחר הטבילה.

סימן דא

דיני המקוה ומימיו

ובו ע"ה סעיפים

סעיף א

המקור לטבילה מהתורה

מקרא- 'ואיש כי תצא ממנו שכבת זרע ורחץ במים את כל בשרו וטמא עד הערב' [ויקרא ט"ו ט"ז]
גמרא- 'דתניא 'ורחץ' (את בשרו) במים' במי מקוה, 'את כל בשרו' מים שכל גופו עולה בהן. וכמה הן,
אמה על אמה ברום שלש אמות. ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה'. [תגינה י"א.]

כמה יפחת ממ' סאה ויפסל

גמרא- 'אמר ליה, אין, כל מדת חכמים כן היא, בארבעים סאה טובל, בארבעים סאה חסר קורטוב אינו
יכול לטבול בהן'. [כתובות קד.]

א. רשב"ץ- מידת 'קורטוב' היינו משקל דינר. ולפ"ז כל שלא נחסר כזה שיעור אין המקוה נפסל.
ב. בית יוסף ורוב הפוס' - קורטוב לאו דוקא, אלא אפילו פחות מקורטוב כל שחסרו ארבעים סאה אפילו
כל שהוא פסול.

ש"ך- כהבית יוסף ורוב הפוס'.

אם זכה צריכה טבילה כמעין דוקא

גמרא- 'דשמואל עביד להו לבנתיה מקוה ביומי ניסן ומפצי ביומי תשרי'. [בכורות נה.]
תוספתא- 'חומר בזב שאין בזכה, ובה שאין בזב, שהזב טעון ביאת מים חיים, והזבה אינה טעונה ביאת
מים חיים..'. [זבים פ"ג מ"א.]

א. רש"י- בשם רבינו הלוי. זכה צריכה לטבול כמעין מים חיים בדוקא ולא במקוה. [ולמד כן מדברי
הגמ', דשמואל עביד לבנתיה מקוואות, ומשמע שטרח לחפור, והיינו כדי למצוא מים חיים, ולכך לא

היה לו די בגידור בורות עם שלגים. ואמנם כדי שלא יקשה ע"ז מהתוספתא י"ל דכל דין זה שזבה צריכה מים חיים אינו אלא מדרבנן, אבל מדאורייתא אינה טעונה ביאת מים חיים וכמבואר מהתוספתא. ב"ח.]

ב. רוב הראשונים- כמבואר בתוספתא להדיא שזבה אינה טעונה ביאת מים חיים, ואפי' מדרבנן אינה צריכה. [ודברי הגמ' דשמואל טרח לחפור לבנותיו ולא הסתפק בגידור י"ל משום חששות אחרים כמבואר בסעי' הבא.].

אם מעיין מטהר בכל שהו לאדם

תורת כהנים- 'אילו נאמר 'מקוה מים יהיה טהור' יכול אפילו מילא מים על כתפו ועשה מקוה לכתחלה יהיה טהור, תלמוד לומר 'מעין' מה מעין בידי שמים, אף מקוה בידי שמים. אי מה מעיין מטהר בכל שהוא אף מקוה מטהר בכל שהוא, תלמוד לומר 'אך מעין' מעיין מטהר בכל שהוא והמקוה במ' סאה..'
[שמיני ריש פרשה ט]

גמרא- 'דאמר רבא, סל וגרגותני סל גדול מאד, שבו מסניין היין צפת הצנור שמילאן כלים והטבילין טהורין, ומקוה שחלקו בסל וגרגותני הטובל שם לא עלתה לו טבילה, דהא ארעא כולה חלחולי מחלחלא ובעינן דאיכא ארבעים סאה במקום אחד והנניס הנובעין כאן באין מנהר גדול, ולא חשבינן כמחוכר, דבעינן ארבעים סאה במקום אחד.' [תגינה כב.]

א. תוס' ורא"ש- ע"פ הגמ' בחגיגה למדו שאף במעיין בעינן מ' סאה. ד'חלחולי מחלחלא' היינו מעיין שגידי המים מתחברים תחת הקרקע, בשונה ממקוה שאינו מחלחל אלא קבוע וקיים. ורא"כ מעיין האמור בתורת כהנים שדינו לטהר בכל שהו, מיירי לענין כלים להטבילין מידי טומאתן דוקא, [אבל טבילה לכלים הניקחים מן הגוי דינם כאדם דבעי מ' סאה] אבל לענין טבילת אדם בעי מ' סאה. וכ"י הב"י דעכ"פ לא בעי שיהיה המ' סאה כולו במקום אחד, אלא אפשר לצרף את כל המים מתחילת המעיין ועד סוף לשיעור מ' סאה [וייעוי' בזה בסמוך במה שסתר דבריו להלן סנ"ז].

[ובשיטה זו נחלקו הב"ח והחזו"א אי בעינן מ' סאה לאדם מדאורייתא או רק מדרבנן. דלב"ח הוא רק מדרבנן והחזו"א הוכיח שהוא אף מדאורייתא.]

ב. רמב"ם וראב"ד- למדו את דברי התו"כ כפשוטם, שדינו של מעיין לטהר בכל שהו הוא אף לענין טבילת אדם. [וראה להלן סעי' ט"ו שנחלקו הפוסקים אי לכה"פ בעינן רביעית או אפי' כ"ש]

ומקור שיטתם כ' הגר"א ע"פ הריב"ש דס"ל דכל זוחלין הוי קטפרס וקי"ל דאינו חיבור וממילא בכל מעיין דמהני בזוחלין ליכא שיעורא להצטרף למ"ס.

וביישוב השיטות דס"ל דבעי שיעורא לאדם אף דהוי קטפרס, נאמרו בזה ג' דרכים:

א. לא כל זוחלין הוא קטפרס, דקטפרס הוא רק באופן שירוד בשיפוע חד מאד אבל שיפוע קל אינו קטפרס. [ב"י להלן סנ"ז. אמנם בסעיף זה סתר משנתו והדרכ"מ הניח זאת בצ"ע.]

ב. כיון שזחילת המעיין היא עיקר חיותו של המעיין, לכך לא בעינן לצרף את המים ע"י חיבור אלא המעיין עצמו מצרפם וכל דינא דקטפרס אינו חיבור הוא באופן שיש דבר מנותק מחיבורו ומצטרף ע"י קטפרס דזה אינו חיבור משא"כ כשכל הזוחלין הם עצם הדבר שאין צורך בהתחברות. [חזו"א ע"פ התוס' בבכורות נט:]

ג. הדין של מ"ס לטבילת אדם במעיין אינו דין במעיין אלא דין לגבי הטובל שצריך שיתכסה בשיעור של

אדם בינוני והיינו שמעיין אף בלא שיעור של מ"ס הוא כשר וראיה לזה מהא שאפשר להשיק שאובים למעיין כל שהו. ולכך לא בעינן לצירוף המים אלא כל עוד המים כיסו את גופו מהני ואמנם צריך לזה שיעור של מים מ"ס אף לאדם קטן אך לא בעינן לצרף את כל המים יחד. בשונה ממקוה של מי גשמים שהדין של מ"ס הוא בכשרות המקוה עצמו באופן שאם אין שיעור, המקוה פסול. [שער"י ש"ג פכ"ז].

[וביישוב דברי הגמ' בחגיגה לשיטות אלו דלא בעי מ"ס אף לא לטבילת אדם, כ' הגר"א דאף מים המכונסין בכורות שייך שיהיו מחלחלים לתוך הקרקע, והביא מחכמי הטבע שהניחו דגים בכורות עם סימן של טבעות עליהם, ומצאום אח"כ בנהרות, וכיון שכן דברי הגמ' דבעי מ' סאה היינו במקוואות. אמנם החזו"א כ' שאי"ז ממשנת הגר"א, שהרי עינינו הרואות שעושים חפירות בקרקע והן חרבין ויבשין כל הימים, ועוד דאף אי נימא שיש איזה מקומות שהמים יכולים להתחלחל, מ"מ בעינן שיהא לכה"פ בכדי טופח ע"מ להטפוח וזה ודאי שאינו אלא במעיין].

מחבר- כרוב הראשונים שזכה אינה טעונה מים חיים. וכהתוס' והרא"ש שטבילת אדם במעיין בעי מ' סאה.

'אין האשה עולה מטומאתה ברחיצה במרחץ. ואפילו עלו עליה כל מימות שבעולם, עדיין היא בטומאתה וחייבין עליה כרת עד שתטבול כל גופה בבת אחת במי מקוה או מעיין שיש בהם ארבעים סאה.'

שיעור המקוה

גמרא- 'דתניא 'ורחץ (את בשרו) במים' במי מקוה, 'את כל בשרו' מים שכל גופו עולה בהן. וכמה הן, אמה על אמה ברום שלש אמות, ושיערו חכמים מי מקוה ארבעים סאה'. [תגינה יא].

רבינו ירוחם- משמע מהגמ' ששיעור אמה על אמה הוא במרובע, אך ה"ה אם המקוה רחב יותר ואינו גבוה כ"כ כל עוד ויש שיעור של מ' סאה כשר.

בית יוסף- השיעור באצבעות יוצא מ"א אלף ותע"ב אצבעות. שהרי בכל אמה יש ששה טפחים, וכל טפח הוא ו' אצבעות, כך שבכל אמה יש כ"ד אצבעות, ואמה על אמה יוצא תקע"ו אצבעות, וברום ג' אמות דהיינו ברום ע"ב אצבעות יוצא מ"א אלף תע"ב. כ"ז כשמשערים לכל אמה כ"ד אצבעות הנקרא אמה עצבה, אבל בדיני תורה יש לשער את האמה לפי כ"ד אצבעות וחצי אצבע הנקרא אמה שוחקת, אשר לפי החשבון יוצא הכל מ"ד אלף וקי"ח אצבעות וחצי אצבע. [ע"פ הש"ך. אמנם הלבוש הבין שמה דנקט הב"י וכן המחבר את חשבון המ"ד אלף, זהו ג"כ לפי אמה עצבה באופן שיש להוסיף. וכבר תמה ע"ז הש"ך].

מחבר- כנ"ל.

'שיעורם, אמה על אמה על רום שלש אמות במרובע, כאמה בת ששה טפחים וחצי אצבע, ואם הוא רחב יותר ואינו גבוה כל כך, כשר אם יכולה להתכסות כל גופה בהן בבת אחת; וצריך שיעלה בתשבורת מ"ד אלף וקי"ח אצבעות בגודל ועוד חצי אצבע (ד"ט צצ"ה).'

שיעור מיבנה המקוה

רשב"ץ ותוס' - מבנה המקוה עצמו צריך שיהיה יותר גדול משיעור המ' סאה, באופן שתוכל הטובלת להיכנס ולא יפחתו המים ממ' סאה.

מחבר - כנ"ל.

'וצריך שיהיה החריץ שבו המים גדול יותר משיעור זה, כדי שכשתכנס הטובלת ויתפחתו המים ישארו שם ארבעים סאה (תוס' פ' ערזי פסחים).'

א. מעיל צדקה - לפי הרמ"א להלן ס"ג יש להחמיר שלא יהיה חריץ שיוכלו המים להישפך לחוץ אף אם ישארו מ' סאה. וטעמא משום שלא יחשב זה לזוחלין.

ב. חכם אחד - אף לרמ"א שם, בכה"ג אין להחמיר. דדוקא היכא שהמים יצאו מעצמן אז יש להחמיר שלא יצאו כדי שלא יהיו זוחלין, אבל היכא שהמים יוצאים מחמת האדם הטובל אי"ז חשיב כזוחלין. [ויעוי' להלן סעי' נ"ה מש"כ בזה.]

סעיף ב

דין זוחלין ונוטפין

תורת כהנים - אילו נאמר 'מקוה מים יהיה טהור' יכול אפילו מילא מים על כתפו ועשה מקוה לכתחלה יהיה טהור, תלמוד לומר 'מעין' מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים. אי מה מעין מטהר בכל שהוא אף מקוה מטהר בכל שהוא, תלמוד לומר 'אך מעין' מעין מטהר בכל שהוא והמקוה במ' סאה. אי מה מעין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין, תלמוד לומר 'אך מעין' מעין מטהר בזוחלין והמקוה באשבורן. [שמיני ריש פרשה ט]

א. מהרי"ק ותרומה"ד - פסול זוחלין במקוה הוא מדאורייתא כמבואר בתו"כ דדריש ליה מקרא.

ב. מרדכי - פסול זוחלין במקוה אינו אלא מדרבנן. [וקרא אסמכתא בעלמא].

בטעם הדבר

מרדכי - מה שמבואר בתו"כ שזוחלין במעיינ כשר, היינו אף בזוחלין וכ"ש היכא דקו וקיימי. וטעם הדבר שהזוחלין פוסלין במקוה וכשרים במעיינ, הוא משום דמעין נקרא בכל ענין בין בזוחלין בין באשבורן, אבל מקוה אינו נקרא אלא באשבורן, כדכתיב (בראשית א י) 'יקו המים אל מקום אחד'.

אם פסול זוחלין הוא משום דקטפרס אינו חיבור

א. גר"א - ע"פ הריב"ש. טעם הפסול בזוחלין במקוה הוא משום דבעינן שיעור של מ' סאה וכל זוחל הוא קטפרס דקי"ל דאינו חיבור וממילא לעולם בזוחלין אין שיעור כיון שאין חיבור של המים.

ב. שערי יושר - ע"פ הראב"ה דס"ל להלכה דקטפרס הוי חיבור וממילא בע"כ שטעם הדין שזוחלין פסול במקוה אינו מטעם זה ובע"כ שישנו דין מיוחד דבעינן שיהא המקוה באשבורן בלא זחילה. [והחזו"א כ' לכאר דרך זו דבעינן במקוה לחברו לקרקע וזה אפשר רק באופן של אשבורן אבל בזוחל המים לא יכולים להיחשב למחוכרים, בשונה ממעיין שאין צורך לחברו לקרקע כיון שמקורו הוא ממנו.]

טבילה בנהרות

גמרא - 'ולמה נקרא שמו פרת, שמימיו פרים ורבים שגל ורצה בלא שום מנע. מסייע ליה לשמואל דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיבריק הנהר מעצמו מיתברך. ופליגא דרב, דאמר רב אמי אמר רב מיטרא במערבא סהדא רבה פרת פרת יורד מא"י לצבל וכשהגשמים יורדין צאי סהדא רבה הוי פרת צצצ צצצ צצצ גשמים צמערבא לפי שגדל מחמת הגשמים. אבוב דשמואל עביד להו לבנאתיה מקוה ביומי ניסן מקוה מים חיים נוצעים צבית ולא היה מניחן לנטול בנהרות שצממות הגשמים ירדו גשמים הרבה וחיים שמה ירדו מים שוטפים נעצים לתוך הנהר שהם זוחלים, ומפצי ביומי תשרי. מקוה ביומי ניסן, סבר לה כרב, דאמר רב אמי אמר רב מיטרא במערבא סהדא רבה פרת, שמא ירבו נוטפין על הזוחלין ויבטן והווי להו מי גשמים רובא ומפצי ביומי תשרי כשהו טובלת צנהר ציונו תשרי ה' עשה להם מחלות של קיס. ופליגא דידיה אדידיה ה"ג ופליגא דידיה אדידיה - כלומר פליגא דשמואל אדשמואל, דאמר שמואל אין המים נטהרים בזוחלין דכל שעה הוו מים נוטפין רבין עליהן אלא פרת ביומי תשרי שפרת הוי מימיו פריין ורבין זוחלין הטובעים ממעיינות מרובין ועוד ששערי סוף ימי הקץ ולא ירדו גשמים (הרי) זמן מרובה'. [בכורות נה:]

ראשונים - ביאור השיטות: שיטת רב וכן מימרא דשמואל - דנהרא מכיפיה מיבריק היינו שאפשר לטבול בנהרות בכל השנה ואין לחשוש לריבוי גשמים ולהפשרת שלגים באופן שאז יפסלו הנהרות משום דהוי זוחל ולא קוו וקיימי, ומשום שאף שנראה לעינים שהנהר מתרבה בשעת ירידת הגשמים מ"מ עיקר ריבוין הוא ממקורן כדאמר' שאין לך כל טפח של גשמים שלא עולה כנגדו טפחיים מהתהום ולכך בכל אופן רוב המים שבנהרות הם לא מי גשמים אלא מים חיים שכשרים בזוחלין. שיטת שמואל - וכן הא דעביד אבוב דשמואל מקוואות ולא סמך על הנהרות הוא משום דלא ס"ל זה הסברא של כל טפח של גשמים ישנם טפחיים מהתהום וממילא איכא למיחש לריבוי מי גשמים שאינם כשרים בזוחלין, מלבד יומי תשרי שאז זהו זמן שכבר נפשרו רוב השלגים וגם לא ירדו גשמים באופן דליכא למיחש לריבוי מי גשמים.

[כ"ז נידון לענין אם הנהרות מורכבים ממי גשמים או ממי מעיין, אך לענין הדין עצמו של הנהר מה דינו באופן שרובו ממי גשמים ומיעוטו ממי מעיין יבואר בסמוך.]

כמו מי ההלכה

א. ר"ת סמ"ג וסמ"ק - הלכה כרב דכוותיה איתא בברייתא שאפשר לטבול בנהרות בכל השנה וכאמור משום שאין לך טפח היורד מלמעלה שאין תהום עולה לקראתו טפחיים. וממילא שרי לטבול בנהרות בכל השנה. [ונחלקו הראשונים אם היתר זה הוא אף באופן שהנהרות גדלים יותר מדרכם ממי גשמים. דלמרדכי ה"ה שיש להתיר אף בכה"ג. ולרבינו ירוחם יש להמתין כמה ימים שיחזור הנהר לקדמותו.]

ב. ר"ח רמב"ם ור"מ - הלכה כשמואל וכאבוב שאין לטבול בנהרות מלבד יומי תשרי.

תרומה"ד ומהרי"ו- לכתחילה יש להחמיר כהראשונים שאין לטבול בנהרות בשאר השנה אבל במקומות דליכא מקוה כשר יש לסמוך על שיטת רבינו תם דשרי לטבול בנהרות.

א. מחבר- כהר"ח רמב"ם ור"מ.

'מי מעיין מטהרין אף בזוחלין (פירוש זוחלין נמשכים והולכים ואינן מכונסים); מי גשמים אין מטהרין אלא באשבורן (פירוש מקום עמוק שמתכנסים בו המים ונקרא אשבורן) (אבל על ידי זחילה פסולין מן התורה (צ"י צ"ש מהרי"ק שורש קט"ו) אם הם לחוד צלא מעיין) היו הזוחלין מן המעיין מתערבים עם הנוטפים שהם מי גשמים, הרי הכל כמעין לכל דבר; ואם רבו הנוטפים על הזוחלין, וכן אם רבו מי גשמים על מי הנהר, אינם מטהרים בזוחלין אלא באשבורן. לפיכך צריך להקיף מפץ (פי' כעין מחללת) וכיוצא בו באותו הנהר המעורב, עד שיקוו המים ויטבול בהם'.

ב. רמ"א- כהתרוה"ד ומהרי"ו. וכהמדרכי בשיטת ר"ת שמותר אף כשהנהרות גדלים יותר מהרגילות. אך נכון להחמיר כשי' הר"ח והרמב"ם.

זכן נכון להורות ולהחמיר (מהרי"ק ות"ה שם ושאר אחרוני' כתבו ויש להחמיר כשעת הר"ס ור"א ש וסייעתס); אבל יש מתירים לעבול בנהרות כל השנה, אף בשעת הגשמים והפשרת שלגים ורבו הנוטפים על הזוחלין, משום דעיקר גידול הנהר הוא ממקום מקורו (עור צ"ש ר"ת וצ"י צ"ש רש"י וסה"ת וסמ"ג). וכן נהגו צרוז המקומות צמקום שאין מקוה, ואין למחות ציד המהגין להקל כי יש להם על מי שיסמוכו (מהרי"ק וצ"ה שם ומהרי"ו סימן ע' וצ"ז סימן קנ"ד).

גדר 'יומי תשרי'

ב"י- דייק דברי הגמ' בדברי שמואל דנקט לישנא 'יומי תשרי' ולא נקט 'חודש תשרי'. וכ' לכאר זאת בכמה אופנים. א. שבא לרבות גם חודש אלול ודוקא בשנה שלא היתה חמימה. ב. שבא לרבות חודש חשוון כשעדיין לא ירדו גשמים. ג. חודש תשרי הוא לאו דוקא אלא הוא סימן לכל חודש שהנהרות נראים כמו בתשרי בסתם שנים אז שרי לטבול בו.

רבו הנוטפים על הזוחלין דין מקום המעיין שהיה הולך מתחילתו

משנה- '..למעלה מהן, מעין שמימי מעטין ורבו עליו מים שאובין, שוה למקוה לטהר באשבורן, ולמעין להטביל בו בכל שהוא'. [מקוואות פ"א מ"ז]

תוספתא- 'מעיינן שמימיו מועטים וריבה עליו והרחיבו מטהר באשבורן ואינו מטהר בזוחלין אלא עד מקום שיכול להלך מתחלתו'. [מקוואות פ"א מ"ז]

א. ראב"ד ורשב"א- ביאור המשנה הוא כדברי התוספתא והיינו דהיכא שרבו הנוטפין על הזוחלין, כלומר שרוב המים מים מי גשמים ומיעוטם הם מי מעיין, הדין הוא שלענין המקום שהיה מהלך מתחילתו דין מעיין גמור איכא עליו ולענין המקום שהתרבה דין מקוה ישנו עליו.

ב. רמב"ם- דברי התוספתא מיירי דוקא לענין מקום גומת המעיין שמפני חשיבותו מהני שלא יתבטל אף כשיש רוב נוטפין אבל בשאר משך המעיין רוב נוטפין מבטל את הזוחלין וממילא אין לטבול אף במקום שהמעין היה מהלך מתחילתו.

רבו הזוחלין על הנוטפין אי מהני אף על המקום שהתרבה

משנה- 'העיד רבי צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפין, שהם כשרים. ונוטפין שעשאן זוחלין'. [מקוואות פ"ה מ"ה]

א. ראב"ד ורשב"א- עדותו של ר"א ב"ר צדוק בריבוי זוחלין על הנוטפין הוא אף לענין המקום שנתרבה דאי דוקא באותו מקום שהיה מהלך מתחילתו א"כ מאי אסהדותיה הא פשיטא דלא יתכן שכמה טיפין יפסלו פרת מלטבול בו. [וכ' הר"ן דאף הרמב"ם דס"ל ברבו הנוטפין שאף המקום שהיה מהלך מתחילתו אינו מטהר בזוחל בכה"ג שהרוב הוא זוחלין אף מקום שנתרבה דין מעיין יש לו. אמנם הדרכ"מ חלק ע"ז וס"ל דלשי' הרמב"ם ה"ה ברובא זוחלין רק המקום שהיה מהלך מתחילתו יש לו דין מעיין אך לא מקום שנתרבה.].

ב. מהרי"ק ורבינו ירוחם- עדותו של ר"א ב"ר צדוק היינו רק לענין המקום שהיה מהלך מתחילתו אבל לגבי המקום שנתרבה אין ע"ז דין מעיין אלא הוי כמקוה.

א. מחבר ורמ"א- כהראב"ד והרשב"א. [מחבר ע"פ הש"ך, ורמ"א מפורש בסוף הסעיף.]

ב. ש"ך- כמהרי"ק ורבינו ירוחם.

חזו"א- המיקל יש לו על מי לסמוך.

מחצה על מחצה

ראב"ד- היכא שיש מחצה זוחלין ומחצה נוטפין מחד מבואר מהגמ' שהחשש שיתרבו הנוטפין הא מע"מ שפיר דמי ומאידיך מהברייתא של ר"א ב"ר צדוק מבואר דבעי שיהא רוב זוחלין ולא סגי במחצה על מחצה. וכ' הראב"ד ג' דרכים: א. שמעיקר הדין מע"מ מהני ורק משום שא"א לצמצם לכך נקט ר"א ב"ר צדוק שיהא רוב זוחלין. ב. דמע"מ מהני לענין דינא דזוחלין ועדותו של ר"א ב"ר צדוק דבעי לרוב זוחלין זהו לענין דין מים חיים דבעי גבי זבין ומצורעין. [כ"ז הובא בב"י. והש"ך הביא בספר בעלי הנפש שלפנינו את הדרך הג']. ג. מע"מ לא מהני מעיקר הדין אף לא לענין זוחלין ולישנא דהגמ' דחיישי' לרוב נוטפין אינו אלא לרווחא דמילתא.

ש"ך- מלישנא דהמחבר משמע דמהני וכב' הדרכים הראשונות של הראב"ד אמנם כיון דפסול נוטפין הוי דאורייתא א"כ צ"ע לדינא.

בטעם הדבר שהנוטפים לא מתבטלים לזחלין כמו שמצינו לענין דין שאובים

התרומת הדשן הקשה, באופן דאיכא רוב נוטפים דלכו"ע אין הנוטפים מתבטלים למעיין באופן שאינם כשרים בזחלין, וקשה דמ"ש ממים שאובים הבאים על מקוה של מ' סאה דכל מימות שבעולם הבאים עליהם כשרים, ונאמרו ע"ז ג' תירוצים.

א. תרומת הדשן- גדר פסול מים שאובים הוא דבעינן שהמים יהיו מחוברים למקורם וכל עוד ולא ניתנו המים בכלי חשיב הם עדיין שהם במקורם וכשניתנים בכלי נחשב הדבר שנתלשו ממקורם וא"כ כשניתנים לתוך מקוה של מ' סאה חשיב הדבר שנזרעים הם ושבים הם למקורם. בשונה מדין זחלין שהפסול הוא שאי"ז נקרא כלל מקוה וא"כ לא יהני מה שיזרעו לתוך מקוה דסו"ס הזחלין אינם כלל מקוה.

ב. ב"ח- דין שאובים [לחלק מהשיטות] הוא פסול מדרבנן ולכך מהני בו שיותן על גבי מקוה שלם בשונה מפסול זחלין דהוי פסול דאורייתא והחמירו בו דלא יהני אף שינתן ע"ג מקוה כשר [דהיינו מעיין]

ג. ט"ז- מעיקר הדין אין הבדל בין שני הפסולין ובאמת גם פסול זחלין מיתכשרים ע"ג מקוה כשר וכל הדין ברבו הנוטפין על הזחלין שאין הנוטפין מטהרים בזחלין הוא מחשש שמא יתנתקו מהזחלין [כשיטבלו במים דרך ירידתן באופן דהוי קטפרס דלכו"ע דרך ירידתן עצמו אינו חשיב חיבור לזחלין] ובכה"ג שנשארו רק נוטפין ודאי שאין להכשירם. בשונה מפסול של שאובים שלא שייך הך גזירה דהא מדובר לענין מקוה שבכל מקרה צריך הוא להיות קו וקיימי.

נהרות המכובים

מהרי"ק- נהר המתהווה מחמת ירידת גשמים ובהעצר הגשם יכזבו מימיו, יש בזה ג' חילוקים: א. אם זה נמצא במקום שהנהר הולך כל השנה ומחמת הגשם הנהר מתרחב ובהעצר הגשם הנהר מתקצר [כלומר שהמים הללו הם מי מעיין]. בכה"ג שרי אף לכתחילה. ב. במקום שהנהר לא היה עובר כלל ומחמת הגשמים מתהווה ערוץ חדש, אבל עכ"פ המים הם המשך של הנהר, בכה"ג מעיקר הדין שרי אבל הואיל ופוסק בשעה שאין גשמים נראה הדבר שזהו מי גשמים ולכך אסור לטבול שם. ג. במקום שמתהווה ערוץ רק ע"י הגשמים בלא שזה המשך של הנהר בכה"ג מעיקר הדין אין לטבול כל עוד והמים זחלין.

רמ"א-כנ"ל.

מיהו יש ליזהר מלעבול צנהר המתהווה לגמרי ע"י גשמים, וכשארין גשמים פוסק לגמרי, אף על פי ששאר נהרות שופכים לתוכו צשעת הגשמים ומתהווה על ידן, מ"מ הואיל ופוסק לגמרי צשעת שאין גשם, אסור לעבול צו דרך זחילתו עד שיקוו המים שצתוכו (שם צמהרי"ק);

אבל צנהר שאינו פוסק, אע"פ שזשעת הגשמים מתרחצ ומתפשט על כל גדותיו, מותר לטבול בו בכל מקום (צ"י לדעת המרדכי והאשירי והתוספות), לפי סברת המקילין ולפי מה שנהגו.

א. הבנת הגר"א - נידון זה הוא אף באופן שודאי המים הם מן הארץ ורק חיישי' שמקורם הראשוני הוא ממי גשמים שנכנסו לארץ שדינם הוא כנוטפין שאינם מטהרין בזוחלין ועל זה חששו המהרי"ק ורמ"א שבכל נהר שיש לחוש שמקורו הוא ממי גשמים אף באופן שבאו דרך האדמה חיישי' לנוטפין שאינם מטהרין בזוחלין. [ע"פ החזו"א שביאר כך את דברי הגר"א שהביא מקור לדברים את דברי הר"ן שפסל את הנהרות המכובין פעם אחת בשבע שנים].

ב. הבנת החזו"א - נידון זה הוא באופן שחיישי' שמקור המים באים הם ישירות ממי גשמים בלא שנכנסו לאדמה אבל באופן שהמים באו מהאדמה אף שמקורם הראשוני הוא ממי גשמים דין מעיין יש לו ומטהר בזוחלין. [נידון זה שמקור המים הם מהאדמה ומקורם הראשוני הוא ממי גשמים הוא מחלוקת ראשונים. הר"ן ס"ל שפוסל בזוחלין. והר"ש והרא"ש הכשירו בזוחלין ורק למי חטאת פסול. ובתחילה ס"ל לחזו"א דכיון דרבים נינהו פסקינן כוותיהו ולכך ביאר את כוונת הרמ"א באופ"א, אך בסוף דבריו כ' דכיון דאף הרא"ה ס"ל כהר"ן לפסול בזוחלין א"כ יש להחמיר בזה וכהבנת הגר"א בביאור הרמ"א].

סעיף ג

פסול שאובין במקוה

תורת כהנים - 'אילו נאמר מקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא מים על כתפו ועשה מקוה לכתחלה יהיה טהור תלמוד לומר מעיין מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים' [שמיני ריש פרשה ט]

מחבר - כעיקר הדין דבעינן שלא יהיו המים שאובים.

'ארבעים סאה שאמרו, צריך שלא יהיו שאובים; שאם הם שאובים, פסולים'.

אי כולו שאוב פסול מהתורה

גמרא - אמר רב פפא אפילו למאן דאמר טומאת משקין דאורייתא, משקי בית מטבחיא כלומר משקין של המזבח כגון דם לזריקה ומים ויין לנסך ושמן למנחות הלכתא גמירי לה נכסוי, דלא מיטמאו אמר ליה רב הונא בריה דרב נתן לרב פפא ואלא הא דאמר רבי אליעזר אין טומאה למשקין כל עיקר תדע שהרי העיד (יוסף) [ג' יוסף] בן יועזר איש צרידה על משקי בית מטבחיא דכן שטבוח ואי הלכתא גמירי לה מי גמרין מינה אמר ליה רבינא לרב אשי והא רבי שמעון דאמר טומאת משקין דאורייתא דתניא רבי

יוסי ורבי שמעון אומרים לכלים טהורין לאוכלין טמאין והכא קאמר (רבן) [יב"ב] שמעון בכלים טמאין בקרקע טהורין ואי הלכתא היא מה לי בכלים מה לי בקרקע קשיא אמר רב פפא הא דאמרת בקרקע טהורין לא שנו אלא מים אבל דם לא ומים נמי לא אמרן אלא דהוי רביעית דחזי להטביל ביה מחטין וצינורות אבל לא הוי רביעית טמאין. [פסחים יז:]

תוספתא- 'מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר מפני שזה ספק מים שאובים למקוה וחזקת המקוואות כשרות. צינור המקלה למקוה והמכתשת נתונה בצדו ספק מן הצינור למקוה וספק מן המכתשת למקוה פסול מפני שהפסול מוכיח ואם יש בו רוב מקוה כשר מפני שזה ספק מים שאובין למקוה. [מקוואות פ"ב ה"א]

א. רש"י- פסול שאובין במקוה הוא מדרבנן ואפי' כולו שאובין, כמבואר מדברי הגמ' בפסחים שהטבילו במשקין דבי מטבחיא אף שהיה כולו שאוב, וכן בתוספתא מבואר שבספיקן אזלי' לקולא ומשמע מלישנא ד'ריקן' דהיינו אף שכולו שאוב, והיינו משום דספיקא מדרבנן הוי לקולא. והפסוק המובא בתו"כ אינו אלא אסמכתא בעלמא.

ב. ר"י- פסול שאובין במקוה כשכולו שאוב או אפי' כשיש בתחילתו ג' קבין שאוב פסול הוא מדאורייתא כמבואר בפשטות בתו"כ דאיכא ע"ז פסוק.

רמ"א- כר"י.

יחס כל המקוה הוא שאובין, פסול מן התורה, וספיקא לחומרא; אבל
אם רוב המקוה כשר והמיעוט הוא שאובין, אינו אלא מדרבנן וספיקא
לקולא (טור בשם הרא"ש ור"ש והרצה פוסקים).

סעיף ד

[מחמת סתימת הדברים בסעיף זה הקדמנו דברים ע"פ החזו"א (תנינא י' ח) בביאור סעיף זה]

נאמנות גוי בדינים מן התורה ומדרבנן

גמרא- 'אמר רב: חבי"ת אסור בחותם אחד, חמפ"ג מותר בחותם אחד. חלב בשר יין תכלת אסורין בחותם אחד, חילתית מוריית פת גבינה מותרין בחותם אחד. [ע"ז לט. לש:]

רשב"א- החילוק בין חבי"ת לחמפ"ג הוא דחבי"ת הוי דבר האסור מן התורה ולכך בעי ב' חותמות לענין חשש שהגוי יאסור זאת, וחמפ"ג הוא דבר האסור מדרבנן ולכך כבר בחותם אחד יש להאמין לגוי. ואמנם כל מה שיש לחוש באיסורי דרבנן שהגוי יבוא ויאסור זהו דוקא באופן שהדבר שכיח טובא אבל בסתמא לא חיישי' לזה. ויוצא א"כ ג' חלוקות לענין החשש מגוי. א. איסור מה"ת- דחיישי' אף לדבר

שאינו שכיח כלל ובעי לזה ב' חותמות כלומר לב' מניעות שימנע מהגוי לעשות דבר זה. ב. איסור מדרבנן ובאופן שהדבר שכיח טובא- בכה"ג חיישי' אך מהני בחותם אחד. ג. איסור מדרבנן ואין הדבר שכיח- בכה"ג לא חיישי' כלל ולא בעי אפי' לחותם אחד.

[ואמנם רש"י ותוס' פירשו את סוגיית הגמ' באופן אחר מ"מ להלכה נקטינן כהרשב"א].

נאמנות גוי לענין מקוה

תשו' הרא"ש- מקוה השייך לגוי ומשכירו לישראל כדי שיטבלו בו יהודים, אין להאמין לגוי על הכשר המקוה. וחיישי' שמא מילאו שלא בהכשר. אמנם אם היה במקוה רוב מים כשרים לא חיישי' שהגוי חיסר מהמקוה וכיון שבאופן הזה אפשר להכשיר את המילוי ע"י המשכה במים שאובים וכך האופן למלאות את המקוה ע"י המשכה יש להכשיר את המקוה.

א. הבנת הטור וב"ח- ע"פ המבואר ברשב"א [האמור] שגוי נאמן לענין איסור מדרבנן ודוקא באופן שאין שכיח שיאסור אבל באופן דשכיח טובא שגוי יזיק אינו נאמן אף במידי דרבנן. א"כ לענין מקוה שהיא של גוי והמפתח בידו, אף באופן שהישראל מילא את כל המקוה בכשרות חיישי' שהגוי ירוקן את המים וימלאנו בפסול ומשום דחשיב כשכיח טובא כיון דשכיח שירצה את המים וממילא חיישי' שימלא את המים כיון שמרויח בזה שישראלים יטבלו בו. והמקרה שהרא"ש הכשיר כשהמקוה היה מלא רובו בכשרות מיירי שהמפתח אצל הישראל ואין לגוי כל אפשרות כי אם לשפוך מים שאובים בהמשכה וכיון שאין מה לחשוש לכך הכשיר המקוה.

ב. הבנת הב"י- אף באופן שהמפתח אצל הגוי אם המקוה היה מלא רובו בכשרות באופן שיועיל להשלים את השיעור אף במים שאובים ובהמשכה, יש להכשיר משום שאת המילוי אין אפשרות למילוי שלא בהמשכה, ולא חיישי' שהגוי יחסר ממי המקוה ולא ישאר אף רוב כשר דכה"ג חשיב כאינו שכיח.

ג. הבנת הרמ"א- אף באופן שהגוי יכול לשפוך את המים שלא בהמשכה וישנו ספק אם הגוי השלים השיעור שלא בהמשכה יש להקל [באופן הנ"ל שיש רוב מים כשרים] ומשום דהוי ספק מדרבנן ומהני [וכנראה דס"ל דכה"ג חשיב כדבר שאינו שכיח]. [ע"פ הש"ך והגר"א].

א. מחבר- כהבנת הטור וב"ח. שאין הגוי נאמן כלל אף במילי דרבנן ובמקרה דידן שכבר יש כ"א סאה אף אם הגוי ישפוך מים שאובין אין המקוה נפסל שכך ס"ל למחבר דמהני כה"ג. וכ' הש"ך דאף לשיטה זו כשיש לגוי אפשרות לפסול המקוה לא חיישי' אלא רק באופן שיש לגוי הנאה מזה אבל לא חיישי' שסתם יפסול. [ש"ך וגר"א, אמנם מהט"ז משמע דס"ל כדבריו בכ"י דאף כשיש לגוי אפשרות להחסיר מהמים לא חיישי'].

'מקוה שהיא של עובד כוכבים ומקבל ממנו שכר, אין להאמינו לסמוך עליו א"כ יש (תמיד) במקוה כ"א סאה'.

ב. רמ"א- כאמור בביאור דברי הרא"ש לעיל, [ומבואר כן כיון דשיטתו הוא דהמשכה לא מהני אלא על גבי קרקע וממילא במקרה כאן לא יהני למשוך המים על הגג לכך הוצרך לכתוב טעם דספיקא דרבנן לקולא. ש"ך].

דמאחר דרוצו כשר, ספיקא לקולא.

ג. ב"ח וט"ז - כהבנת הטור בדברי הרא"ש דחיישי' שהגוי אף יחסיר את המים שיש במקוה ולא מהני אלא כשאין לגוי כלל אפשרות להחסיר מהמים ולא למלאות שלא בהמשכה.

מקוה שהיתה חסרה ונמצאת מלאה

תוספתא - מקוה שהניחו ריקן ובא ומצאו מלא כשר מפני שזה ספק מים שאובים למקוה וחזקת המקוואות כשרות. [מקוואות פ"ב ה"א]

תוספתא - 'שוב מעשה ברום בתענת בית ענת, שם מקום. שקוות שקו יתר מאלפים כור ובאו ושאלו את ר' חנניא בן תרדיון ופסל שאני אומר נכנסו עובדי כוכבים וזלפוה בלילה וחזרו ומילאו אותו בקילון.' [מקוואות פ"ו ה"א]

רשב"ץ - ע"פ התוספתא בפ"ב. מקוה שהיתה חסרה לפנינו ובא ומצאה מלאה, אם ידוע מי מילאה נישאל את פיו אם המים כשרים שעד אחד נאמן באיסורין [וחובה לשאול דכל היכא דאיכא לברורי מבררינן] ואם אין את מי לישאול אין לחוש שמא התמלא באיסור דרוב מצויין אצל מקוה מומחים הם ובודאי המשיכו המים בכשרות.

בית יוסף - כיון שמבואר בתוספתא בפ"ו דחיישי' שהגוי כן פסל המקוה א"כ צ"ל דדברי הרשב"ץ הם באופן שאין רווח לגוי לעשות זאת ודברי התוספתא הם באופן שיש לגוי הנאה ורוח מזה וממילא בכה"ג חיישי' שהגוי פסל המקוה.

רמ"א - ע"פ הנ"ל באופן שיש לחוש לאיסור תורה ויש לחוש לגוי א"כ ספיקא לחומרא ובאופן שהספק הוא על דבר מדרבנן א"כ ספיקא לקולא.

מקוה שהיתה חסרה לפנינו, וצא ומלאה מלאה (צ"י צ"ס תשובת הרשב"ץ) ולא ידענו מי מילא אותה, אי היתה כבר רוצה בהכשר, דהיינו שהיה זה כ"א סאין, אזלינן לקולא; ואם לא היה רוצה בהכשר, דעכשיו איכא ספיקא דאורייתא, אם יש לחוש שטווד כוכזים מילאה כדי לרוחן זה, פסולה (כך משמע בתוספתא); ואם לאו, דודאי ישראל מילא אותה כדי לעבול זה, כשרה, (רשב"ץ שם) דרוצ המצויין אלל מקוה ועושין כדי להכשירה בקיחין הן וצודאי בהכשר מילא אותה; וכל שכן אם ישראל לפנינו ואומר שבהכשר מילא אותה, דנאמן (מהרי"ק שורש קט"ו ודלא כרשב"ץ) מאחר שצידו לתקנה וכהאי גוונא עד אחד נאמן באיסורין (שם עד"מ) כדלעיל סימן קכ"ז ועיין עוד לקמן סוף הסימן צדין ספק שאובים.

סעיף ה

דין הימים

משנה- כל הימים כמקוה, שנאמר (בראשית א), ולמקוה המים קרא ימים, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, הים הגדול כמקוה לא קרא הכתוב מקוה אלא לים הגדול דכיה משתעי קרא צמנשה צראשית שש נקוו כל מיני צראשית. לא נאמר ימים בלשון רבים, אלא שיש בו מיני ימים הרבה אלא מפני שמעורבין בו מיני ימים הרבה, שכל החלים הולכים אלו. רבי יוסי אומר, כל הימים מטהרים בזוחלין, ופסולין לזבים ולמצרעים, ולקדש מהם מי חטאת ויס הגדול נני תורת מעין עליהם לענין שהן מטהרין בזוחלין, מפני שהחלים הולכים זוחלין עליהם, אבל פסולין הן לתורת מים חיים, שהכתוב קראן מקוה. [מקואות פ"ה מ"ד]

רש"י- מחלוקת התנאים במשנה הוא כך: לר"מ- כל הימים דינם כמקוה וא"כ פסולים הם לטבילה כיון שהם זוחלין. לר' יהודה- הים הגדול דינו כמקוה ופסול בזוחלין ושאר הימים כשרים בזוחלין. לר' יוסי- כל הימים דינם כמעייין דמהני כשהם זוחלין ורק לא מהני לדין מים חיים לענין זב וכיו"ב. וקי"ל כר' יוסי [דהלכה כר"י מחברו ועוד דסתם מתני' במשנה ו' הוא כר"י, גר"א]. וא"כ הטבילה בכל הימים כשרה בזוחלין.

רמב"ם- ע"פ הב"י. מחלוקת התנאים הוא כך: לכו"ע לשאר הטמאים מלבד אלו הצריכים מים חיים יכולים לטבול בימים אף שהם זוחלין. וכל מחלוקתם הוא לטבילת זב ומצורע וקידוש מי חטאת הצריכים מים חיים דלר"מ כל הימים פסולים לגביהם. לר' יהודה- שאר הימים מלבד הים הגדול מהני בהו. ולר' יוסי- כר' יהודה דדוקא בשאר הימים מהני בהו אך הוסיף תנאי שלא יהיו זוחלין. [כלומר דוקא לאלו השלושה בעי שלא יהיו זוחלין אך לשאר הטמאים מהני אף בזוחלין]. ולפ"ז לכו"ע מהני טבילה בכל הימים אף בזוחלין לשאר הטמאים.

מחבר- כהדין היוצא לכו"ע דמהני לטבול בכל הימים.

'כל הימים יש להם דין מעייין לטהר בזחילה'

בגל הנתלש אי בעי מ' סאה

משנה- 'גל שנתלש מן הים שהולך וסוער ובו ארבעים סאה ונפל על האדם ועל הכלים, טהורים.. [מקואות פ"ה מ"ז]

מחבר- כהדין היוצא לכו"ע דמהני לטבול בכל הימים.

'הלכך גל שנתלש מהים ובו ארבעים סאה ונפלו על האדם או על הכלים, עלתה להם טבילה.'

א. דרישה וט"ז- הדין המוזכר במשנה בגל הנתלש דבעי מ' סאה הוא לאו דוקא שהרי דינו כמעייין שמטהר אף בזוחלין וא"כ דינו לגמרי כמעייין שמטהר בכל שהו [להפוסקים דס"ל כן]. [וכ"כ הגר"א בס"ב].

ב. ב"ח וש"ך - הדין דבעי מ' סאה בדוקא הוא כן, ומשום שאף דדינו כמעיינ מ"מ אינו כמעיינ לגמרי ולכך לענין מ' סאה אינו כמעיינ ולא מהני בכל שהו.

טבילה באויר

תוספתא - 'גל הנתלש מן הים ומן הנהר אין מטבילין בו שאין מטבילין באויר.. [מקואות פ"ד ה"ג]

מחבר - כנ"ל.

'אבל אם הטביל בגל כשהוא באויר, קודם שיפול על הארץ, אע"פ שיש בו ארבעים סאה, או שזרק כלים באמצעות הגל שהוא עשוי ככיפה, לא עלתה להם טבילה.'

בטעם הדבר

א. רש"י ותוס' - בטעם הדבר שאין מטבילין באויר הוא משום שלא אמרה תורה מקוה של אויר [והיינו מדכתיב אך מעיין ובור מקוה מים והנך אין דרכן להיות באויר, ולפ"ז הדין שאין טובלין באויר הוא מהתורה. ב"י].

ב. רמב"ם - הדין שאין טובלים באויר אינו מה"ת אלא מדרכנן דחיישי' שהרואה כן יאמר שיהני אף לטבול בנוטפין כשהם זוחלין שיאמרו שחיסרון של אויר גרוע הוא מן הזוחלין ואם יהני למי מעיין כשהם באויר יהני גם לנוטפין כשהם בזוחלין. [ע"פ הב"י. אמנם להב"ח שיטת הרמב"ם הוא ג"כ כרש"י ותוס']

הקדמה לסעיפים ו - יג

בענין טבילה בכלים מצינו ד' דינים בזה.

א. דינא דשאובים - היינו מים שנכנסו [מדעת אדם] לכלי עם בית קיבול ואף שהכלי אינו המקבל טומאה, הרי שנפסלו המים וחשיבי לשאובים ואף כשיוצאים מהכלי עדיין הם בפיסולם. ונחלקו הראשונים בזה [כאמור לעיל ס"ג] אי כולו שאוב הוי פסול דאורייתא כמבואר בתו"כ או דהוי גזירת חז"ל שחששו שיטבול בכלי עצמו דבתוך הכלי ודאי שהוא פסול דאורייתא [כמבואר בסמוך].

ב. טבילה בתוך הכלי עצמו - בתוך הכלי עצמו ודאי דלא מהני והוא פסול מדאורייתא כמבואר בתו"כ דבעינן שהמים יהיו מחוברים לקרקע. וזהו אף באופן שאין הכלי מקבל טומאה כגון בכלי אבנים או בכלי המקבל יותר מ' סאה מ"מ אין המים נחשבים למחברים לקרקע. [כך מפורש במרדכי, אמנם העלנו שיתכן לשיטת הראב"ד דלענין דין זה שלא לטבול בכלי עצמו זהו דוקא באופן שהכלי מקבל טומאה] ואמנם כאשר אין לכלי בית קיבול שפיר חשיב שהמים מחוברים לקרקע כיון שהשבר בטל

לקרקע ורק כשיש שם כלי אז אין הוא מתבטל. והיינו באופן שאין המים מחוברים למעיין או למקוה כשר. אך אם איכא חיבור [ושיעור חיבור מקוואות הוא כשפופרת הנוד] מדאורייתא מהני בכל אופן [אמנם איכא שיטה יחידאה שיטת הרא"ה דבמעין לא הוי חיבור אף מדאורייתא]

ג. גזירת מרחצאות- והיינו אף כאשר המים שבכלי מחוברים הם למעיין ראו חכמים לגזור באופנים מסוימים לא לטבול על גבי הכלי ונאמר בזה כמה שיטות בראשונים: א. שי' הר"ש- הגזירה היתה באופן שקובע את הכלי שאז גזרו חכמים שלא לטבול על גביו אף כשיש חיבור למעיין או מקוה. ב. שי' הרא"ש- באופן שאין מקוה מקיף את הכלי אלא המעיין או המקוה נכנס כולו לכלי ככה"ג גזרו אף בתלוש. ג. שי' הרא"ה- כל מה ששפופרת הנוד הוי חיבור זהו דוקא במקוה המטהר באשבורן אבל במעיין הזוחל אין שפ"ה הוי חיבור, ולפ"ז הדין שלא טובלים בכלי המחובר למעיין אינו מגזירה אלא הוא מדין תורה ועל גבי הכלי הוא גזירה שלא יטבול בתוכו. ד. שי' הראב"ד- גדר הגזירה היתה שכל עוד ויתכן שהכלי יקבל טומאה אף ע"י ייחודו אין לטבול על גביו, אבל באופן שאין אפשרות כזאת כגון על גבי כלי חרס לא גזרו. [כך מבואר דבריו בהלכות נדה סימן קצח סל"א, ויעוי' בביאור דבריו בהמשך סעי' ו' ט' וי"ב]

ד. שיעור נקב הכלי כדי שיהיה אפשר לטבול בתוכו- בענין זה מצינו ד' שיטות בראשונים- [ע"פ דברי החזו"א]. א. שי' הר"ש- בצידי הכלי השיעור שפ"ה ובשוליו אפי' כ"ש. ב. שי' הרמב"ם- בין מהצד בין בשוליו בעינן שיעור נקב המטהרו מידי טומאה [והיינו בכלי חרס כמוציא זית ובכלי עץ אף דשיעורם הוא כמוציא רימון מ"מ לא בעינן יותר משפ"ה] ובעי גם שיקבענו בארץ או לסתום את הנקב בחומר שהוא כעין בנין. ג. שיטת הטור- דלענין לטבול בתוכו בעי בין מהצד בין בשוליו שיעור כשפ"ה. ד. שי' הראב"ד- דבין מהצד ובין בשוליו כל עוד וע"י ייחוד הכלי יקבל טומאה לא מהני לטבול על גביו ולפ"ז בכלי עץ אף שיהיה נקוב כמוציא רימון אם וע"י ייחוד לדריסה יקבל הכלי טומאה אין לטבול ע"ג.

סעיף ז

טבילה בכלי

משנה- 'השקת שבסלע', אכן הלולה שטל שפת הגעוץ, והמים נכנסוה דרך חור שצדופנה, ונשקין זה הצדמות אין ממלאין ממנה מים לנו חטאת, ואין מקדשין בה אין נותנים אפר פרה על המים שצדוכה, דאינה חשוכה כלי. ואין מזיין ממנה, ואינה צריכה צמיד פתיל, ואינה פוסלת את המקוה. היתה כלי וחברה בסיד, ממלאין בה, ומקדשין בה, ומזיין ממנה, וצריכה צמיד פתיל, ופוסלת את המקוה. [מקוואות פ"ד מ"ה]

תו"כ- 'מקוה מים' יכול מילא בכתף ועשה מקוה בתחלה יהא טהור תלמוד לומר מעיין מה מעיין בידי שמים וכו' אי מה מעיין שאין בו תפיסת ידי אדם וכו' תלמוד לומר ובור ובור יש בו תפיסת ידי אדם אי בור יכול אפילו בור ספינה יהא טהור תלמוד לומר מעיין מה מעיין עיקרו בקרקע אף בור עיקרו בקרקע'. [שמיני ריש פרשה ט']

מרדכי- הדין האמור בתו"כ דבעי בור שעיקרו בקרקע הוא אף באופן שאין הכלי מקבל טומאה וכגון שמחזיק יותר מ' סאה שהדין הוא שכבר אינו מקבל טומאה ואפ"ה אין טובלין בתוכו משום שאי"ז

'עיקרו בקרקע'. [וכן מבואר מהשיטות דס"ל דכולו שאוב כשר מן התורה והסיבה שחכמים גזרו על דין שאובים הוא מהחשש שיטבול בתוך הכלי ומבואר דלטבול בכלי עצמו לא מהני מן התורה לכו"ע מעצם זה שזהו כלי אף בלא דין שאובים. וביאר החזו"א דבעינן שהמים יהיו מחוברים לקרקע וכשהכלי מפסיק בין הקרקע למים הרי שאין לראות את המים כמוברים לקרקע. והנה בהלכות נדה סימן קצח סל"א ביארנו בשיטת הראב"ד דס"ל שלענין הדין שלא לטבול בתוך הכלי עצמו זהו דוקא באופן שמקבל טומאה אבל באופן שאינו מקבל מהני לטבול בו, אמנם מצד הדין של שאובים המים כן יפסלו, ונ"מ באופן שיש חיבור שפ"ה למקוה כשר שאז ליכא פסול שאובים כיון שהמים מחוברים למקוה.]

טור- הדין האמור במשנה שאין טובלין בכלים ה"ה אף לענין מעיין שאין טובלים בכלים.

מחבר- כמשנה.

'צריך שלא יהיו ארבעים סאה של מקוה בתוך הכלי, שאין טובלין בכלים'.

בקבעו ולבסוף חקקו

גמרא- 'אלא ר"א דדף דתנן דף של נחתומין שקבעו בכותל ר"א מטהר וחכמים מטמאין מני אי רבי אליעזר אפי' חקקו ולבסוף קבעו אי רבנן אפילו קבעו ולבסוף חקקו נמי לעולם רבי אליעזר היא ושאינו פשוטי כלי עץ דטומאה דרבנן מכלל דשאיבה דאורייתא' [פ"ב ס"ו].

טור- 'לפיכך גיגית שקבעוה בארץ ונתמלאת ממי גשמים אין טובלים בה כיון שהיה שם כלי עליה קודם שקבעוה'.

א. ש"ך- דייק מדברי הטור והפוס' דבקבעו ולבסוף חקקו מהני. ומשמע דמהני אף לענין טבילה דאורייתא. וכן נקטו החת"ס [וכ' דכן נהגו בכל תפוצות ישראל] ותשו' ר' חיים שבתאי. וכן מבואר מהרמ"א להלן ס"ז וכפי המבואר מהגר"א שם.

ב. נוב"י- כיון דמהגמ' האמורה מבואר דמהני כן רק לענין דין דרבנן א"כ מה שמבואר מהפוס' דכה"ג מהני מיירי רק לענין דין דרבנן והיינו לענין שאם המים עברו על זה שאינם שאובים דקי"ל דשאובים הוא מדרבנן וכן לענין לטבול בתוכו טבילה מדרבנן והיינו טבילת כלים מזכוכית דלכו"ע הוא מדרבנן. אבל למידי דאורייתא לא מהני כה"ג כמבואר בגמ' הנ"ל. [וכן כ' הגרע"א דקבעו ולבסוף חקקו מהני רק לענין שהמים עוברים על גביו לא נחשבים שאובים אבל לא לענין לטבול בתוכו.]

חבית שניקה ע"מ לסותמה

א. נוב"י- באופן שרוצים להניח חבית גדולה מנוקבת כשפופרת הנוד בתחתיתה בתוך המקוה ואח"כ לקבוע אותה במקוה ואז כשיכנסו מי המקוה לתוך החבית דרך אותו נקב יבואו לסתום את הנקב בברז העשוי מעץ. כ' הנוב"י שאין להכשיר כן אף אם נאמר כהש"ך דקבעו ולבסוף חקקו מהני אף לענין טבילה דאורייתא מ"מ בכה"ג שמעיקרא הנקב בחבית נעשה על מנת לסותמו לא מתבטל ממנו שם כלי וא"כ חשיב כחקקו ולבסוף קבעו דלכו"ע לא מהני.

ב. בית אפרים- חלק על הנוב"י וס"ל דכל ונוקב את החבית אף אם בדעתו לסותמו מתבטל שם כלי מיניה, אמנם לדינא כן חשש לדברי הנוב"י דקבעו ולבסוף חקקו לא מהני לטבילה דאורייתא לכן לאחר שסותם את החבית יעשה עוד נקב בכלי כשפ"ה ושיהיה פתוח בעת שטובל.

סעיף ז

שיעור הנקב בכלי כדי להכשיר את המים

משנה- 'השקת שבסלע' אכן חלולה שעל שפת המעיין, והמים נכנסין לה דרך חור שצדופנה, אין ממלאין ממנה מים למי העלמא, ואין מקדשין בה אין נותנים אפר פרה על המים שנתוכה, דאינה חשובה כלי. והבא נייירי בסלע ממוצר שחקקו, ואפילו תלוש שחיצרו ולבסוף חקקו, והואיל ולא היה עליו שם כלי בתלוש אינו חשוב כלי, ואין מזיז ממנה, ואינה צריכה צמיד פתיל, ואינה פוסלת את המקוה אם נפלו מי גשמים מתוכה למקוה אין נחשבים מים שאזיזים לפסול את המקוה. היתה כלי וחברה בסיד, ממלאין בה, ומקדשין בה, ומזיז ממנה, וצריכה צמיד פתיל, ופוסלת את המקוה. נקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל שהם, כשרה. וכמה יהיה בנקב לצטלה מתורת כלי שלא תפסול את המקוה מטעם שאיבה, כשפופרת הנוד ושיעורו שיהיו שתי אלכטות של יד הסמוכות לגודל חוזרות ברחשן בריוח בתוך הנקב. אמר רבי יהודה בן בתירא, מעשה בשקת (יהוא) כך היתה נקראת שהיתה בירושלים, והיתה נקבה כשפופרת הנוד, והיו כל הטהרות שבירושלים נעשות על גבה שמוצילים בתוכה ועושים עהרות. ולא היה צדוקת ארבעים סאה, אלא מקוה שלם היה בלדה, ומי השוקת מתערבים בו דרך נקב כשפופרת, ושלחו בית שמאי ופחתוה, שבית שמאי אומרים, עד שיפחת רבה' אפילו יש בנקב כשפופרת הגאד, לעולם תורת כלי עליה עד שתשבר רובה. [מקוואות פ"ד מ"ה]

תוספתא- קסטלין כלי העומד על המעיין ויש בו נקב שנכנס בו המים ויש בו גם נקב שיוצא שמוציא מים ומקלח למקומות שונים המחליק מים לכרכין, אם היה נקוב כשפופרת הנוד אין פוסל את המקוה, ואם לאו פוסל את המקוה. הלכה זו עלו עליה בני אסיא שלש רגלים (ביבנה) ולרגל השלישי הכשירוהו אפי' נקוב כמחט. אמר ר"א בר' יוסי הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה וכשבאתי אצל חבירי אמרו לי יפה הורית. בד"א מן הצד אינו פוסל את המקוה ואם היה מקבל כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל את המקוה. פקקו את הנקב בסיד ובבנין אינו פוסל את המקוה, בסיד ובגפסיס פוסל את המקוה, על גבי הארץ ועל גבי סיד וגפסיס או שמירח (בטיט) מן הצדדין אינו פוסל את המקוה. [מקוואות פ"ד ה"ד]

א. ר"ש- ביאור המשנה במקוואות 'כמה יהא בנקב כשפופרת הנוד' לא קאי לענין כלי שנפחת אלא לענין עירוב מקוואות ומילתא באפי נפשה היא כמבואר בגמ' ביבמות דמייתי לההיא משנה ד'כמה יהא בנקב וכו' לענין עירוב מקוואות. ויוצא לפ"ז דכל כלי הניקב מלמטה שוב אינו פוסל את המקוה ואפי' בכ"ש. אמנם מהתוספתא מבואר פלוגתת תנאים בזה אם כלי הניקב מלמטה סגי בכל שהו כדי שלא יפסול או דבעי שיהא נקב כשפופרת הנוד. ולהלכה מסתבר דסגי בכ"ש דאף שהיה אפשר לפרש את המשנה במקוואות דשיעור הנקב הוא כשפופרת הנוד עכ"פ כיון דמבואר מהגמ' ביבמות דסתמא דמתני' דסגי בכ"ש א"כ כך נקטינן. וכ"ז נקב בשוליו אך מהצדדים אינו בטל אלא בנקב כשפופרת הנוד. [קביעה בארץ וסתומה בסיד או גפסיס אינו מעלה ואינו מוריד].

ב. רמב"ם - ביאור המשנה במקוואות 'וכמה יהיה בנקב, כשפופרת הנוד' היינו דקאי לענין הנקב שבכלי ולא לענין חיבור בין מקוואות [ודברי הגמ' ביכמות דמייתי לה לענין עירוב מקוואות אינו המשנה במקוואות אלא ברייתא אחרת ושני מקוואות היו ביהוא, א"נ שהגמ' הביאה את המשנה רק לענין שיעור של שפופרת הנוד אבל לא לעיקר הדין] והיינו דשיעור הנקב המטהר את הכלי מדין שאובים הוא כשפופרת הנוד שזוהו שיעור חיבור בין ב' מקוואות. אמנם דברי התוספתא 'אמר ר"א בר' יוסי הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה' היינו דשיעור הנקב דבעי כדי לטהר מדין שאובין הוא כשיעור המטהר מידי טומאה והיינו בכלי חרס הוא כמוצא זית אמנם בכה"ג שיש נקב המטהרו בעינין לעוד תנאי או שיקבענו בארץ דהיינו קבורה בארץ או שיסתום את הנקב בסיד או בבנין דהיינו צרורות דהוי כעין בנין ומוכחי דלאו כלי הוא, ודבר זה מהני אף כשהנקב מן הצד ואינו מחזיק בשוליו [ויוצא שבדבר זה הרמב"ם מיקל יותר מהר"ש לעיל דלהר"ש כשהנקב מהצד בעינין שפ"ה בדוקא] אבל בכל אופן לא בעינין יותר משפ"ה ולכך אף בכלי עץ דשיעורם לגבי טהרה מטומאה הוא כמוציא רימון שגדול הוא משפ"ה מהני כשהנקב הוא שפ"ה. וכיון שבמשנה דאיתא דבעי שפ"ה נאמר זאת בסתם אף בכלי חרס א"כ לכאור' סותר זה את המבואר בתוספתא דסגי בכמוציא זית כשיעור טהרתו, וכ' ע"ז הב"י ג' דרכים: א. דברי המשנה מיירי בכלי אבנים דומיא דשוקת דנקט ברישא ומשום דכלי אבנים אינן מקבלין טומאה לא שייך לשיעורי בהו בכדי טהרה היילך משערינן בהו כשפופרת הנוד. ב. דברי המשנה מיירי באופן שחיבר הכלי בסלע בעודו שלם דכיון שהיה שלם בשעה שחברו בסלע לא נתבטל שלימותו עד שינקב נקב גדול כשפופרת הנוד, ודברי התוספתא מיירי שנקבו ואחר כך קבעו וכיון שניקב נקב המטהרו מידי טומאה ובטל ליה שם כלי מיניה קודם שקבעו שפיר דמי. ג. דברי המשנה שהצריכה שפ"ה הוא דוקא באופן שחיבר כלי לסלע דגזרו ביה משום שאם היה חופר בסלע עצמה היה כשר וכיון שרצו שיהיה היכר לכלי שחיברו בסלע שפסול הצריכו נקב גדול יותר כי היכי דליהוי היכרא במילתא. ויוצא לפי האמור: דשיעור שפ"ה מהני בכל גווני. ובשיעור המטהרו מידי טומאה מהני דוקא באופן שקובע בארץ או בסתם הנקב בסיד או בגפסים ולהתי' הא' של הב"י הוא בכל כ"ח כן ולב' התירוצים האחרונים הם בדוקא באופנים המסוימים או שקבעו ואח"כ ניקבו או דוקא בניקוב בתוך סלע.

ג. טור - למד את המשנה של השקת שבסלע שהצריכה שפ"ה ג"כ לענין הנקב שבכלי ס"ל דהיינו בכל גווני בעינין שיהא הנקב כשפופרת הנוד אף בכלי חרס דשיעור נקב המטהרו הוא כמוציא זית. ודברי התוספתא דאיתא נקב המטהרו היינו ג"כ כשפ"ה [ולא כהרמב"ם דהיינו כשיעור טהרה מטומאתו]. ואמנם להלן בסעיף מ' כ' הטור דלענין שלא יפסלו המים מדין שאובים סגי בנקב מלמטה בנקב כ"ש. ורק לענין לטבול בתוך הכלי בעינין שיעור של שפ"ה.

ד. ראב"ד - לענין שלא יפסלו המים ס"ל כהרמב"ם שהוא שיעור המטהרו מידי טומאה אך לענין לטבול בתוך הכלי עצמו לא מהני אף בכשפ"ה אלא בעי יותר מזה. וטעמא דמילתא הוא משום שאף בכלי הנקוב כשפ"ה אפשר ע"י ייחוד של הדפנות וקרקעית הכלי לקבל, באופן שאז הכלי מקבל טומאה, וכיון שכן אין לטבול בתוך הכלי. [אמנם לא נתבאר מתי כן יהני לטבול בתוך הכלי אם בכמוציא רימון או בד' טפחים כר' יהודה או דבעי שיפחת רובו, חזו"א.]

ביאור שיטת הראב"ד: [ע"פ החזו"א תנינא ס"ב]. הראב"ד לעיל בסי' קצ"ח הקשה על דברי הגמ' בנדה שאשה לא תטבול ע"ג כלי חרס משום שמפחדת אך בלא זה שריא, מהא דאיתא במשנה [מקוואות פ"ה מ"ב] דמעייין שהעבירו ע"ג כלים הפוכים דלכו"ע אין לטבול ע"ג והיינו משום גזירא שמא יטבול בתוך הכלי, ומאי שנא. ותירץ דהדין האמור במשנה שאין לטבול ע"ג כלי מיירי בכלי עץ וחישי' שמא ייחד את הכלי לשימוש ויקבל טומאה על גביו דהא הוי פשוטי כלי עץ דמקבלים טומאה ונמצא טובל על גבי כלי וזה לא מהני מעיקר הדין. ודברי הגמ' מיירי בכלי חרס שאף בייחוד אינם מקבלים טומאה על גביהם דכ"ח בלא תוך אינם מקבלים טומאה. ומזה למד הראב"ד שכל וע"י ייחוד הכלי יקבל טומאה

ישנו ע"ז גזירת חכמים שלא לטבול בו. ומזה הקשה על הרמב"ם דס"ל דשיעור הנקב בכלי המועיל אף לענין לטבול בתוכו הוא כשיעור המטהרו מידי טומאה והיינו בכ"ח במוציא זית, והק' דעדיין ע"י ייחוד הכלי לרימונים הכלי יכול לקבל ושוב יקבל טומאה, ולכך ס"ל דרק לענין המים שלא יפסול כשיצאו מן הכלי מהני זה השיעור אך עדיין אין לטבול בתוכו.

א. מחבר- כהרמב"ם דשיעור הנקב הוא כטהרתו מידי טומאתו וכן דבעינן קביעה בארץ. [אמנם המחבר פסק בסי' קצ"ח כהראב"ד שע"ג פשוטי כלי עץ אין לטבול כיון שע"י ייחוד יקבל הכלי טומאה ולכא' סתר את דבריו כאן וכך הק' הגרע"א. והחזו"א כ' דס"ל למחבר לחלק דלענין הטובל בתוך כלי מנוקב כיון שלפנינו ישנו נקב שמתקן הוא את הכלי שוב אין עוד לגזור לשמא ייחד את הכלי, בשונה מהטובל ע"ג פשוטי כלי עץ שאין בכלי שום תיקון שיש לחשוש לייחוד הכלי באופן שיקבל טומאה.]

'הלוקח כלי גדול, כגון חבית גדולה או עריבה גדולה, ונקבו נקב המטהרו וקבעו בארץ ועשהו מקוה, ה"ז כשר. וכן אם פקק הנקב בסיד ובבנין, אינו פוסל והמים הנקוים בתוכו מקוה כשר. סתמו בסיד או בגפסית, עדיין הוא פוסל את המקוה עד שיקבענו בארץ או יבנה. ואם הוליכו על גבי הארץ ועל גבי הסיד, ומירח בטיט מן הצדדין, ה"ז כשר.'

א. ש"ך- כיון דלהלן סעיף מ' פסק המחבר דמדינא סגי בנקב כ"ש ורק לכתחילה אין לעשות כן א"כ צ"ל דדבריו כאן אינם אלא לכתחילה אך מדינא סגי בנקב כ"ש.

ב. הגרע"א- כאן מיירי לענין לטבול בתוך הכלי ולכך בעינן נקב המטהרו אך להלן הוא לענין שלא יפסל המקוה מהמים השאובים הנשפכים מהכלי לכך סגי בנקב כל שהו. והיינו כשיטת הטור.

ב. רמ"א- כהטור דהוא בשפ"ה. [וס"ל בשי' הרמב"ם דפליג על הרא"ש וכב' השינויים האחרונים בב"י דהיינו דמיירי בכלי אבנים שאינם מקבלים טומאה ולכך שיעורם הוא שאף כלי חרס ששיעורם לענין טומאה הוא כמוציא זית מ"מ לענין שוקת שבסלע שאני ומשום גזירה.]

(ו"ח דצטין נקב כשפופרת הנוד (טור והרא"ש צתשונה) וכן יש להחמיר)!

בשי' הרמב"ם דעל נקב המטהרו בעי גם קביעה בארץ אי מהני קודם לקובעו ואח"כ לנקב

מרכבת המשנה והגרע"א- בשיטת הרמב"ם דעל נקב המטהרו בעי אף לקובעו בארץ מהני לקבוע בארץ ורק אח"כ לנקוב הכלי [אמנם כ' הבאר יעקב דכיון שמשמע מהפרישה לא כן לכך דין זה הוא דוקא בדיעבד או לכתחילה ובהפ"מ]. ואמנם כ' הגרע"א דאיכא נפק"מ מתי מנקב את הכלי אי לפני הקביעה בארץ לבין אח"כ שאם מנקב הכלי לאחר קביעתו בארץ תו לא מהני לסותמו, ואם יסתום הנקב המים יפסלו ואם מנקב לפני קביעתו בארץ יכול לסתום הנקב לאחר קביעתו כיון דבשעת קביעתו כבר לא

היה ע"ז שם כלי והוי קבועו ולבסוף חקקו דמהני. [אך עכ"פ לא לענין לטבול בתוכו, וכנ"ל בסעי' ו' מש"כ בשם הגרע"א.]

חבית הצפה על פני הנהר ומנוקבת כשפ"ה

הגרע"א- ע"פ האמור לעיל במקרה ועושים מקוה ע"י נתינת תיבה גדולה על פני הנהר וממלאים את אותה תיבה במים חמים ובשוליו ישנו נקב כשפ"ה ואז סותמים הנקב ובשעת הטבילה פותחים אותו. הדין הוא שאם הנקב כשפ"ה פתוח בשעת הטבילה יש להתיר ע"פ המבואר לעיל דנקב כשפ"ה מהני לכו"ע, שאף אם יש לאותה תיבה שם כלי כשסותם הנקב וממילא המים נעשו שאובים מ"מ ע"י חיבורם בשפופרת הנוד לנהר מתחברים המים לנהר ומהני. אמנם יש לדון ע"פ השיטות המובאות להלן [סוף סעיף ט'] לענין גזירת מרחצאות דשי' הר"ש הוא דכל והכלי קבוע אין טובלים בתוכו אף כשיש חיבור למקוה כשפ"ה ואף באופן שהמים מקיפין אותו מכל עבר וכיון דבנידוד"ד התיבה היא בקביעות א"כ לא יהני. וכ' הגרע"א שיש עצה לנקוב את הכלי נקב כ"ש אף בעת שפוקקים את הנקב שאז לשי' הר"ש בנקב כ"ש כבר אין הכלי פוסל את המים שבתוכו וכמו שפסק המחבר להלן ס"מ. ואף שמצד גזירת מרחצאות לא היה מועיל חיבור של השפ"ה לנהר מ"מ המים לא נפסלו כלל בהיכנסם לתיבה שאין עליה שם כלי. ואף לרמב"ם דבעי נקב המטהרו וכן לחברו לקרקע מ"מ יהני מצד אחר שיש מים המקיפו מכל צד דלשי' הרמב"ם מהני אף בכלי גמור כל עוד ויש פתח של שפ"ה למים [והר"ש דפליג בזה וס"ל דכל והכלי קבוע הוא גזרינן אף באופן שהמים מקיפם מ"מ לר"ש עצמו איכא היתר מחמת הנקב של הכ"ש ולא תפסינן את חומרות ב' הצדדים]. ואמנם יש לחוש לשי' הראב"ד המחמיר על כל דבר שראוי לטומאה ע"י יחוד שלא לטבול על גביו וא"כ תיבה זו ראויה למדרס ותקבל טומאה אף בנקובה בשפ"ה [כ"ז הוא להגרע"א שהק' על פסיקת המחבר בין ס"ז לסי' קצ"ח ס"ל ונשאר בקו' אך לחזו"א שפסק דבכל אופן הטובל בתוך כלי המנוקב תו לא חיישי' לשי' הראב"ד לייחוד א"כ בנידוד"ד שישנו נקב בכלי לא חיישי' עוד לשי' הראב"ד] מ"מ י"ל דבכה"ג שאינו קבוע על גבי הקרקע לא מיירי הראב"ד. ולכך יש להתיר באופן שנקוב בכ"ש את הנקב של השפ"ה בעת סתימתו, אך עכ"פ על הצד היותר טוב עדיף שמלבד הנקב של הכ"ש האופן שסותם את הנקב יהיה ע"י הנחת מכסה המוטל בצורה רפויה על הנקב.

בניית מקוה על הגג

משנה- 'שש לשכות היו בעזרה, שלש בצפון, ושלוש בדרום. שבצפון, לשכת המלח, לשכת הפרוה, לשכת המדיחים. לשכת המלח, שם היו נותנין מלח לקרבן. לשכת הפרוה, שם היו מולחין עורות קדשים, ועל גגה היה בית הטבילה לכהן גדול ביום הכפורים. לשכת המדיחין, ששם היו מדיחין קרבי הקדשים. ומשם מסבה עולה לגג בית הפרוה'. [מידות פ"ה מ"ג]

רשב"א- הוכיח מלשון המשנה 'ועל גגה היה בית הטבילה' דמקוה העשוי על הגג כשר וחשיב כעשוי על הקרקע. וכן דחיבור אבנים לא חשיבי לכלי.

רמ"א- כנ"ל.

מוותר לעשותו על הגג, וזלזלד שלא יהיה תוך כלי או אצן אחת שחקקו ולבסוף קצטו, אצל חצור אצנים הרצה לא מקרי כלי (תשובת הרשב"א סימן ת"ח).

חקקו וקבעו בבת אחת

חת"ס- מקוה הנעשה ע"י קביעת ד' כותלים של עץ באופן שרק ע"י קביעת כל הכתלים נעשה הכל לכלי היכול לקבל מים הדין הוא דמהני. לפי מה שפסק רמ"א ע"פ הרשב"א דעשיית מקוה אבנים על הגג מהני ואף שלאחר כל הבניה יהיה כלי מאותם אבנים, מ"מ כיון שהכלי נעשה בבת אחת ע"י הבניה הוי כחקקו וקבעו כאחד ומהני.

שבה"ל- על עיקר ראית החת"ס מהרשב"א יש לדחות דכוונת הרשב"א לומר שאי"ז נקרא כטובל באויר אלא כטובל בקרקע ולא שבא לחדש דכה"ג ליכא חיסרון של כלי והיינו שלעולם אי"ז כלי אף לא לאחור כל הד' כתלים כיון שזה מאבנים וממילא בכתלים של עץ כבר אין ראייה. ועכ"פ על עיקר הדין אין לפקפק בדינו של החת"ס, אך מ"מ כיון שיכול לצאת מזה תקלה שיבואו להכשיר אף באופן שהיה כלי לפני שקבעו שאז ודאי דלא מהני מעיקר הדין לכן עדיף שלא לעשות מקוה בדרך זו.

סעיף ה

מעייין שמקלח לתוך כלי

משנה- 'מעייין שהעבירו על גבי השקת שהיא כלי. ולא שוקת שצולג, פסול להטביל בניוס שבתוך השוקת וצניס שיוצאים ועוצרים מן השוקת לחוץ, הואיל וני הענין כולם שופכים לתוך השוקת. העבירו על גבי שפה כל שהוא, כשר חוצה לה, שהמעייין מטהר בכל שהוא אבל אם נני הענין עוצרים על שפת השוקת כל שהוא, אע"פ שמוקצתם עוצרים בתוך השוקת, כשר להטביל בניוס שעל שפת השוקת או חולה לה, דנענין נטהר בכל שהוא'. [מקוואות פ"ה מ"א]

א. רמב"ם ורא"ש- ביאור דברי המשנה הוא שאם המעייין עובר וכל מי המעייין נכנס לתוך הכלי הרי שכל מה שנכנס לכלי פסול ואף מה שיוצא ממנו נפסל דנעשו המים שאובים. ומשום שבטל שם המעייין כיון שהכלי מפסיקו. [ואמנם מהתורה אינו נפסל כיון דאיכא חיבור למעייין בשפופרת הנוד, אלא הוי גזירה מדרבנן שפסלוהו מחשש שיקבע את הכלי באופן שלא יהיה חיבור למעייין, כ"כ רוב הראשונים אך הרא"ה ס"ל דדינא דשפ"ה הוי חיבור למקוואות היינו דוקא לענין מקוה שלם אך אינו חיבור למעייין במטהר אף בזוחלין דבזה בעי שיהיה חלק מהמעייין עצמו ולא ע"י חיבור, ולפ"ז הדין הוא מדאורייתא.]. אך אם לא כל מי המעייין נכנס לכלי אלא חלק ממנו נמשך על שפת הכלי הרי שלא התבטל שם המעייין וכל המים שיוצאים מהכלי ומצטרפים למים שעברו על השפה כשרים דמעייין מטהר בכל שהו.

ב. ר"ש ורשב"א- ע"פ הב"י. פירשו המשנה 'העבירו ע"ג שפה' דהיינו שהמים שנכנסו לכלי יצאו החוצה לשפת הכלי שאז כשרים המים ויוצא לפ"ז דאף באופן שכל מי המעייין נכנסו כולם לכלי אף שבתוך הכלי אין לטבול אבל מ"מ כשיוצאים המים מן הכלי הרי שמהני לטבול בהם. [אמנם המהרי"ט כ' דאף הר"ש והרשב"א פירשו המשנה כהרמב"ם והרא"ש. ואף הב"י פסק להלכה כהרמב"ם והרא"ש].

מחבר- כהרמב"ם ורא"ש.

'מעייין שמקלח לתוך כלי, פסול לטבול בין במים שבתוך הכלי בין לאחר שיצאו מהכלי. ואם המעין מקלח על שפת הכלי ולתוכו, תוך הכלי אסור לטבול; וחוצה לו, מותר, אפילו אם המים שבתוכו מרובין.'

כשמקלח על שפת הכלי אי מטהר אף בזוחלין

ש"ך- [להלן סעי' י"א]. פשט הדברים נראה כי באופן שמקלח המעייין על שפת הכלי ולתוכו מה שמותר חוצה לו היינו אף באופן שהמים הם זוחלין. ואף שמי המעייין הם מועטים והמים שבכלי שנהפכו לשאובים הם הרוב ולעיל ס"ב מבואר דברבו הנוטפים על הזוחלין אינו מטהר בזוחלין. י"ל דבנידוד"ד שהמים שבאו אל הכלי הם מהמעייין עצמו וגם עתה המעייין מקלח לתוכו והם מחוברים למעייין חשיב הכל לחיבור למעייין באופן שמטהר אף בזוחלין.

ט"ז- [לעיל ס"ב]. כל הדין שרכו נוטפין שאין מטהרים בזוחלין זהו דוקא באופן שיש לחשוש למצב שיהיה גומת מים מעל המעייין שהטובל שם לא יעלה לו טבילה כיון שאינו מחובר למעייין שהלמעלה אינו חיבור ללמטה אבל באופן שאין לחשוש למעל המעייין באופן שהמעייין נמשך למה שלמטה ממנו אין לחשוש שיבוא לטבול במקום שלא תעלה לו הטבילה, וממילא לא גזרו בזה והכל כשר אף בזוחלין. וממילא בנידוד"ד שמושך המעייין למה שלמטה ממנו כשר אף בזוחלין.

כשיש מ' סאה בין המעייין לכלי

רשב"א- היכא שיש מ' סאה מים בין המעייין לכלי הרי שיש להכשיר אף לטבול בתוך הכלי. [וביאר החזו"א דבריו דס"ל כהר"ש (האמור לעיל) דכל מה שגזרו חכמים שלא לטבול בכלים אף שמחוברים הם למעייין זהו באופן שכל המעייין נכנס לכלי בשונה מאופן שהכלי נטבל בתוך המקוה וכהדין שטובלים כלי בתוך כלי (בסעי' הבא) ולכך כיון שיש מ' סאה בין הכלי למעייין נחשב הכלי כאופן שטובל את הכלי בתוך המעייין ולא שהמעייין נכנס לכלי.]

ב"ח וש"ך- דין זה מחודש ולא משמע כן מהפוסקים.

סעיף ט

טבילת כלי בתוך כלי

גמרא- 'משנה: חומר בקדש מבתרומה שמטבילין כלים בתוך כלים ששניהם עמאים לתרומה אבל לא לקדש.. גמרא: בקדש מאי טעמא לא אמר רבי אילא מפני שכבידו של כלי חוצץ כידו של כלי הפנימי, הוכחיד על החילון שהוא מונח בתוכו חוצץ בפני הנזים, ואין טבילה עולה לא לזה ולא לזה.. רבא אמר מדסיפא הוי משום חציצה רישא לאו משום חציצה ורישא היינו טעמא גזירה שלא יטביל מחטין וצינורות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד וההיא לאו טבילה היא, שאין הנזים הנכנסין לתוכו חיבור למי המקוה, ולא טבילו הנחטין אלא צניעות מים שכלי, ותנן כו' דלאו

חיבור הוא... מאי איכא בין דרבא לדרבי אילא איכא בינייהו סל גדול מאד, שבו נוסגין היין צעת הצליר שמילאן כלים והטבילין למאן דאמר משום חציצה איכא למאן דאמר משום גזירה שמא יטביל מחטין וצינוריות בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד סל וגרגותני שאין בפיהן כשפופרת הנוד ליכא ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא סל וגרגותני שמילאן כלים והטבילין טהורין אף לקודש, ורצא לטעמיה, דלוקי טעמא גזירה משום כלי שאין בפיו כשפופרת הנוד, ובסל ובגרגותני ליכא לניחש להכי ומקוה שחלקו בסל וגרגותני הטובל שם לא עלתה לו טבילה שעשאן כשתי מקואות, ואין שיעור לא צוה ולא צוה, אף על פי שהניס מנחנך בין אויר הנגרים און זה חיבור דהא ארעא כולה חלחולי מחלחלא והניס הנובעין כאן באין מנהר גדול, ולא חשבינן כמחומר, דבעינן ארבעים סאה צנוקס אחד ובעינן דאיכא ארבעים סאה במקום אחד והני מילי דאמרינן המטביל בכלי שאין בפיו כשפופרת הנוד עומאס בכלי טהור שלא היה הכלי החיטון לריך להטביל אבל בכלי טמא מיגו דסלקא טבילה לכוליה גופיה דמנא סלקא להו נמי לכלים דאית ביה ליטהר תוכו על ידי מים הנכנסין דרך פיו, דכעומאתו כן טהרתו סלקא נמי טבילה לכלים שבתוכו דתנן כלים שמילאן כלים והטבילין הרי אלו טהורין לתרומה, ולא חלק בין פיו רחב לפיו קצר ואם לא טבל כדמפרש לה ואם אין לריך להטבילו מים המעורבים למקוה, ואחרי צל לטהר על ידיהן כלים שבתוכם, עד שיהו מעורבין דרך פה רחב כשפופרת הנוד עד שיהיו מעורבין כשפופרת הנוד מאי קאמר ואם לא טבל הכי קאמר ואם אינו צריך להטבילו ומים המעורבין עד שיהו מעורבין כשפופרת הנוד. [תניגה כ: כב.]

תוספתא- 'קומקום כלי שפיו צר שהוא מלא כלים והשיקן במקוה אע"פ שפיו צר כל שהוא, כלים שבתוכו טהורין. הטהור על צדו הטביל הכלי כשהוא מוטה על צידו כלומר שפיו מן הצד, עד שיהא בפיו כשפופרת הנוד. [מקואות פ"ה ה"א]

מבואר מהגמ' בחגיגה דהטובל כלי בתוך כלי, אם הכלי החיצוני הוא טמא עלתה הטבילה לכלי הפנימי אף אם אין שפ"ה מהחיצוני למקוה [והיינו טעמא משום דחשיבי ב' הכלים לכלי אחד מאחר ושניהם טמאים, ב"ח]. וזה הכל כשטבל הכלי בצורה ישרה אבל אם הטהור על צידו בעינן לחיבור למקוה ובעינן שיהא בפיו רוחב כשפופרת הנוד. [וביאר הש"ך דבאופן שפתחו כלפי מעלה א"כ אין צורך לדינא של חיבור בין המים שבכלי למקוה כיון שנחשב כבר שהכלי הוא חלק מהמקוה שהמים שמעל הכלי הם המקוה עצמם וממילא אף בלא דינא דחיבור מקוואות אנו רואים את המים שבכלי כחלק מהמקוה אך באופן שמתהור על צידו שאז אנו לא רואים את הכלי כחלק מהמקוה שהמים שמעל הכלי לא חלק מהמים שבכלי לכך צריכים לדינא דחיבור מקוואות ושיעורו הוא כשפ"ה]. וכשהכלי החיצוני הוא טהור והפנימי טמא בעינן שיהא חיבור מהמקוה לכלי הפנימי ולכך בעינן שיהא בפיו החיצון שפ"ה שזהו שיעור חיבור למקוואות.

מחבר- כדברי רבא דקי"ל כוותיה. וכהמשנה שאם הטהור על צידו בעי שיעור של שפ"ה.

'כלי טמא שנתן בתוכו כלים אחרים והטביל הכלי, עלתה להם טבילה אף על פי שפי הכלי צר ביותר, שהרי המים נכנסים לו, ומתוך שעלתה טבילה לכלי הגדול עלתה טבילה לכלים שבתוכו, ואם הטהור על צדו והטביל, לא עלתה להם טבילה עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנוד; וכן אם היה הכלי טהור ונתן לתוכו כלים טמאין והטבילין, לא עלתה להם טבילה, עד שיהיה פיו רחב כשפופרת הנוד.'

כשהכלי החיצון הוא בלא בית קיבול

משנה- 'השדה והתבה (שבים) כלים גדולים של עץ הם ומונחים בתוך מקוה כשר, אין מטבילין בהם

אלא אם כן היו נקובין כשפופרת הנוד. רבי יהודה אומר, בכלי גדול כגון בר תשעה טפחים או יותר, דמיעוטו הוי ארבעה טפחים, סגי בנקיבת ארבעה טפחים, ארבעה טפחים. ובקטן, רבו. אם היה שק או קפה סל עשוי מנצרים של ערבה קלופין, מטבילין בהם כמה שהם אם הן בים. ולא בעו נקיבה כשפופרת הנוד, שכולם מלאים נקבים ובטלים מים שבתוכן לגבי מי מקוה, מפני שהמים מערביין. [מקוואות פ"ו מ"ה]

ר"ש- ביאור המשנה שבשק או קופה מטבילין בהם כמו שהם ולא בעי שפ"ה היינו משום דכיון שאינם מחזיקים כלל מים לכך בטלים המים שבתוכו למים שבמקוה.

רמ"א- כנ"ל.

ימותר לטבול כלים צסל או צסק, דכיון דאינו מחזיק מים עדיף טפי מניקב כשפופרת הנוד (צית יוסף צסס משנה ופירש הר"ש פ"ו דמקוואות ורמז"ס פ"ו).

[גזירת מרחצאות]

הראשונים [לעיל סי' רצ"ח סל"א. והובא גם בקיצור בהקדמה לסעי' ו'] הקשו מדין זה המבואר דמהני לטבול בתוך כלי שלם, מהא המבואר [סעי' ו' ח' י"ב] שאין טובלים בכלים אף בלא חיסרון של מים שאובים ואפי' על אחורי כלים גזרו שלא לטבול מעליהם. ונאמרו בזה כמה דרכים:

א. ר"ש- כל מה שגזרו שלא לטבול בכלי ואפי' על אחורי כלי הוא דוקא באופן שקבע את הכלי ולכך חיישי' שיקבענו באופן דלא הוי חיבור למעיין, אבל בתלוש הואיל ואינו קבוע לא גזרו בזה.

ב. רא"ש- כל מה שגזרו שלא לטבול בכלים היינו באופן שכל המעיין נכנס לתוך הכלי אבל באופן שהכלי הוא בתוך המעיין או המקוה בכה"ג לא גזרו.

ג. רא"ה- כל הדין של שפופרת הנוד הוי חיבור הוא דוקא לענין מקוה המטהר באשבורן, אבל למעיין שמטהר בזוחלין לא הוי חיבור וא"כ לטבול בתוך כלי המחובר למעיין אף שמחובר בשפ"ה אין לטבול מעיקר דין תורה, וגזרו חז"ל שאף לא יטבול על גבי הכלי, שלא יבוא לטבול בתוכו. אבל כשהכלי הוא מחובר למקוה בשפ"ה מותר אף לכתחלה וליכא שום חשש.

ד. ראב"ד- הגזירה היתה על כל דבר שיש באפשרותו לקבל טומאה אפי' ע"י ייחוד הכלי וכגון בפשוטי כלי עץ שאין לטבול עליהם, הואיל וע"י ייחוד יקבל הכלי טומאה דפשוטי כלי עץ מקבלים טומאה, אך באופן שאין אפשרות כזאת לא גזרו וכגון על גבי כלי חרס שאף ע"י ייחודם לא מקבלים טומאה. ובביאור שיטה זו ביארנו שיש ב' דינים לענין כלי. א. דין מים שאובים והיינו מים שנכנסו לכלי, וזה הדין מפורש במשנה [הובא להלן סעי' לד] שאף בכלי שאינו מקבל טומאה המים שבתוכו נפסלים בשאובים. ב. הדין שלא לטבול בתוך הכלי ומקור הדין הוא בתו"כ הובא לעיל סעי' ו' וזהו דין חלוק מדין שאובים, ובזה הדין תלוי דוקא בהגדרות של טומאה וטהרה והיינו שדוקא בתוך כלי המקבל טומאה נאמר הדין שלא לטבול בתוך הכלי [ולענין דין זה הרחיבו חז"ל שלא לטבול אף באופן שע"י ייחוד הכלי יקבל טומאה], והיינו שגדר הדין שלא לטבול בתוך הכלי הוא בזה שטובל במקום אחר ולא על גבי קרקע וזה תלוי בכלי החשוב לענין טומאה אך לענין הדין של שאובים זה מחמת שמנתק את המים מהקרקע, ובזה הכל תלוי אם יש לכלי בית קיבול אף באופן שאינו מקבל טומאה שאי"ז מחמת חשיבות הכלי אך לענין אם טובל במקום אחר תלוי זה בחשיבות הכלי לענין קבלת טומאה.

סעיף י

מעין שהמשיכו למקוה כשר

משנה- 'העבירו [את המעין] על גבי ברכה והפסיקו, הרי הוא כמקוה. חזר והמשיכו, פסול לזבים ולמצורעים ולקדש מהן מי חטאת, עד שידע שיצאו הראשונים'. [מקוואות פ"ה מ"א]

א. רא"ש ור"ש - מדובר שהיה מקוה מים כשרים בתוך בריכה, והמשיכו לשם מעין שהדין הוא שלמים שבבריכה יש דין מעין לכל דבר לטהר בזוחלין ואף לטהר לזבים ולמצורעים. הפסיקו, חזר להיות לו דין מקוה שאינו מטהר בזוחלין. חזר והמשיכו חזר להיות לו דין מעין רק לענין לטהר בזוחלין ולענין שיעור דסגי ככל שהו אבל לא לטהר זבים ומצורעים. [והסתפק הב"י בשיטות אלו באופן שהבריכה היתה ריקה והמשיך את המעין לשם ונתמלא אם דין מעין ע"ז אף כשמפסיק הקילוח הנמשך מהמעין. אמנם בראב"ד מפורש דאף בכה"ג איכא רק דין מקוה ולא מעין]

ב. רמב"ם - ביאור דברי המשנה 'העבירו על גבי ברכה והפסיקו' לא הכוונה שהפסיק את החיבור מהמעין לבריכה אלא הכוונה שהמים נשארים בבריכה ולא יוצאים החוצה וממילא נפסק המעין שאז הדין הוא שהמים שבבריכה יש עליהם רק דין מקוה ולא מעין אף שמחוברים למעין [ודלא כהרא"ש ור"ש שס"ל דדין מעין ע"ז] ואין על המים שבבריכה דין מעין אלא דוקא באופן שהמים יוצאים החוצה הלאה וזה כוונת המשנה 'חזר והמשיכו'.

מחבר - כהרא"ש ור"ש.

'מעין שהמשיכו לבריכת מים שהם נקוים ועומדים, יש לו דין מעין; ואם הפסיק ראש הקילוח, חזר להיות לה דין מקוה; ואם חזר והמשיך קילוח המעין לתוכה, חזרה לדין מעין'.

באופן שהקילוח מחובר למעין אי מהני אף ברבו המים שבבריכה

א. ט"ז - הקשה הפרישה בהא שהקילוח מחובר למעין דמבואר במשנה דאיכא שם מעין על כל המים שבבריכה ומ"ש מסעי' ב' בדין רבו הנוטפין על הזוחלין שפסק המחבר דאינם מטהרים בזוחלין. ותירץ הט"ז [לעיל בס"ב] דטעם הדין שאינו מטהר בזוחלים הוא משום גזירת קטפרס באופן שהגשמים ירדו למעין ממקום גבוה ויבואו לטבול במים שלמעלה מן המעין ובהו אינו חיבור ללמטה אבל בנידוד שממשיך את המעין לבריכה אין לחשוש כיון שהמעין הוא למעלה מהבריכה והלמעלה כן הוי חיבור ללמטה.

ב. ש"ך - חלק על דינו של הט"ז וס"ל דבאמת מיירי בנידוד שמי המעין שנמשכו לבריכה הם יותר מהמים שבבריכה באופן שרוב המים הם זוחלין ומיעוט הם הנוטפין.

כשמפסיק את הקילוח מהמעין ועדיין לא נחו המים

א. מהרי"ק - הדין המבואר במשנה שאם הפסיק את קילוח המים מהמעין שוב אין למים שבבריכה דין מעין זהו דוקא באופן שנחו המים אבל כל עוד ולא נחו המים עדיין יש על המים דין מעין. והוכיח

כן מדין גל שנתלש המבואר לעיל [סעי' ה'] דאיכא ע"ז דין מעיין ואף שהופסק מהים אלא בע"כ דכל עוד ולא נחו המים עדיין איכא על זה את שם המעיין.

ב. ראב"ד ורשב"א - חלקו ע"ז, וס"ל שאם הופסק הקילוח מן המעיין מיד כבר יש על המים דין מקוה ולא מעיין דלא מהני בזוחלין אף כשעוד לא נחו. [ועל הוכחת המהרי"ק מגל הנתלש כ' הש"ך דשאני התם שהגל נתלש מעצמו וחיותו רב וגם נתלש מהים גופיה וגם כן דרך זחילתו אף שנתלש.]

א. ש"ך - [כאן ולהדיא להלן ס"ק ק"ח] ס"ל כהראשונים שחלקו על חידושו של המהרי"ק. וס"ל דכל ונפסק חיבור קילוח המים מהמעין אין לזה דין מעיין אף שלא נחו המים.

ב. השואל ומשיב - ע"פ הרמ"א להלן סעי' נ' מבואר דס"ל כהמהרי"ק ולכך בדיעבד יש לסמוך ע"ז ולהכשיר.

שבה"ל - יש להחמיר למעשה כהש"ך. ואין להקל אף לא בדיעבד.

[יעוי' בזה עוד להלן סעיף נ']

סעיף יא

מעייין שהמשיכו למקוה מים שאובים

רשב"א - מעייין שהמשיכו על מקוה מים שאובים אפי' אם מי המעיין מועטים המעיין המועט מטהר את השאובים המרובים. ל"ש אם קדמו מי המעיין לשאובים או השאובים למעיין.

מחבר ורמ"א - כנ"ל.

'מקוה מים שאובים שהמשיכו עליו מי מעיין, אפילו מי המעיין מועטים, המועטים של מעיין מטהרין את השאובים המרובים, בין קדמו מי מעיין לשאובים בין קדמו שאובים למעיין, כמו שיתבאר למטה.'

אם כשרים אף בזוחלין

רמ"א -

זמכל מקום אין לטבול בו רק צאצורן, דלא עדיף מנהרות שרבו הגופים על הזוחלין (מהרי"ק)!

א. ט"ז- [כאמור לעיל] ס"ל לט"ז שכל הדין שרבו נוטפין שאין מטהרים בזוחלין זהו דוקא באופן שיש לחשוש למצב שיהיה גומת מים מעל המעיין שהטובל שם לא יעלה לו טבילה כיון שאינו מחובר למעיין שהלמעלה לא מחובר ללמטה, אבל באופן שאין לחשוש למעל המעיין באופן שהמעיין נמשך למה שלמטה ממנו, אין לחשוש שיבוא לטבול במקום שלא תעלה לו הטבילה, וממילא לא גזרו בזה והכל כשר אף בזוחלין. וממילא בסעיף זה כמו הסעיף הקודם צריך להיות כשר אף בזוחלין כיון שממשיך את המעיין למה שלמטה ממנו וכנ"ל. אמנם באופן שהמעיין היה עומד מתחילה בלא זחילה, בכה"ג שי' הט"ז שאם המשיכו ע"י ששפך על זה מים שאובים שאינו מטהר בזוחלין, וא"כ אפשר להעמיד סעיף זה בכה"ג שהמעיין היה עומד שאינו מטהר בזוחלין. ותמה הט"ז על לשון רמ"א שכ' 'דלא עדיף מנהרות שרבו על הזוחלין' והיינו אף במעיין שהיה זוחל תחילה וכאמור באופן שהמעיין היה זורם תחילה מטהר אף בזוחלין.

ב. ש"ך- כאמור בסעיף הקודם אף מעיין שהיה זורם תחילה ויש חשש לרוב נוטפין אין לטבול בזוחלין. ורק בסעי' הקודם מיירי בידוע שאין רוב נוטפים אלא הזוחלין הם הרוב ולכך מהני אף בזוחלין, וכאן מיירי שרוב הם הנוטפים ולכך אין מטהרין בזוחלין.

[מבואר שהמעיין מטהר את האשויים. ובפשוטו הוא אף באופן שהמעיין זורם, וא"כ יתבאר שהשאובים ניטהרים ע"י זוחלין. ואמנם להלן סעי' כ' יתבאר מחלוקת בזה, דהא כל זוחל בפשוטו הוא קטפרס וקי"ל דאינו חיבור. ובאמת ישנם שיטות דס"ל כן דכל מעיין הוא קטפרס ואינו חיבור ולכך לא בעינן שיעור של מ' סאה אף לא לטבילת אדם (גר"א סק"ו). וכן ישנם שיטות דס"ל דקטפרס הוא דוקא בשיפוע חד הרבה אבל בשיפוע קצת אין זה קטפרס וזהו זוחלין שמטהר במעיין. ולפי ב' שיטות אלו לכאן באופן שיהיה המעיין קטפרס לא יהני לטהר שאובים. אמנם כ' התוס' דאף אם נאמר דקטפרס אינו חיבור במעיין זהו דוקא לענין צירוף לשיעור מ' סאה אך מ"מ לענין שאובים מהני. וישנה עוד שיטה דאף דבעלמא קטפרס אינו חיבור מ"מ במעיין הוי חיבור כיון שזחילתו הוא עיקר חיותו. ולהלכה כ' החזו"א שהזוחלין מטהר את השאובים רק לענין דין דרבנן, אך להחמיר לענין דאורייתא.]

סעיף יב

מעין שהעבירו ע"ג אחורי כלים

משנה- 'העבירו על גבי כלים או על גבי ספסל, רבי יהודה אומר, הרי הוא כמו שהיה לטבר צוחלים וכל שכוף. רבי יוסי אומר, הרי הוא כמקוה דבטי ארבעים סאה וצאשזון, ובלבד שלא יטביל על גבי הספסל גזירה שמה יטביל צכלים והלכה כר' יוסי'. [מקוואות פ"ה מ"ב]

א. ר"ש- 'על גבי כלים' היינו בתוך הכלי ומיירי שהכלי הוא נקוב ולכך אינו פוסל.

ב. רמב"ם- 'על גבי כלים' היינו על כלים שלמים הפוכים ומדובר במקרה שהמשיך מעיין על גבי אחורי כלים למקום אחר שבכה"ג נחלקו תנאי לר' יהודה עדיין יש ע"ז דין מעיין ולר' יוסי יש על המים שנמשכו דין מקוה דבעי' קוו וקיימי. וקי"ל כר' יוסי לגבי ר' יהודה. ולכונ"ע אין לטבול ע"ג אחורי הכלי

גזירה אטו תוך הכלי.

מחבר - כביאור הרמב"ם.

'מעין שהעבירו על גבי אחורי כלים והמשיכו למקום אחר חזר להיות לו דין מקוה, ובלבד שלא יטבול על אחורי כלים ממש'.

ט"ז וש"ך - מיירי שהמעין עובר כולו על גבי אחורי הכלים ואין עובר כלל על צדדיו דאל"כ ודאי היה על הכל דין מעין וכנ"ל בסעי' ח'.

בטעם הדין שלא יטבול על אחורי הכלים

א. ראב"ד - [הובא לעיל]. הטעם שלא יטבול ע"ג הכלי הוא משום שגזרו שלא יטבול על גביו באופן שיקבל טומאה כיון שע"י יחוד מקבל טומאה דמיירי בכלי עץ המקבלים טומאה אף על גביהם כשמייחדם לכך. [כמו בפשוטי כלי עץ]. ולפ"ז הדין הוא דוקא בכלי עץ אבל בכלי חרס שרי לטבול על גביהם כיון דאף ע"י ייחוד אינם מקבלים טומאה על גבם. ודין זה שלא עלה לו טבילה הוא אף בדיעבד. [וראה לעיל סעיף ט' מה שביארנו בזה]

ב. רא"ש - הטעם הוא דגזרינן שלא יבוא לטבול בתוכו. ולפ"ז אין חילוק בין כלי עץ לכלי חרס דבכל גווי אין לטבול על גבם. [וכ' הש"ך דלשי' זו בדיעבד מהני. ולהלכה כ' דבכלי חרס בדיעבד מהני דהא בין למר ובין למר יהני. וכן פסק המחבר לעיל סי' קצ"ח סל"א].

אי איכא דין דהויתו ע"י טהרה במעין

ש"ך - להלן סמ"ט מבואר מחלוקת הפוסקים אי איכא דין דהויתו ע"י טהרה אף לענין מעין. וכמ"כ בנידו"ד שממשיך המעין ע"ג אחורי כלים והמים שיוצאים כשרים. דאי איכא אף במעין דין דהויתו א"כ צ"ל דמיירי כאן באופן שהמים יבואו למקוה אף בלא אלו הכלים דכאופן שהמים יבואו דוקא ע"י הכלים א"כ איכא חיסרון של הויתו ע"י טהרה.

סעיף יג

מעין היורד טיפין טיפין

משנה - הווחלין, כמעין. והנוטפים, כמקוה... [מקוואות פ"ה מ"ה]

א. רמב"ם - ביאור הווחלין כמעין והנוטפים כמקוה היינו ששניהם מעין ו'ווחלין' היינו שהמעין יורד בקילוח בלא הפסק, ולכך כשר אף כשהוא ווחל כמעין. ו'נוטפין' היינו מעין שיוורד מההר טיף אחר טיף, שדינו הוא כמקוה שאינו מטהר בווחלין אלא באשבורן.

ב. ר"ש- 'זוחלין' היינו מעיין ו'נוטפין' היינו מאגר מי גשמים. ולכך נוטפין מטהר רק באשבורן ולא בזוחלין.

מחבר- כביאור הרמב"ם.

'מעין שיורד מההר טיפין בהפסק, יש לו דין מקוה אלא אם כן יורד בקילוח בלא הפסק.'

סעיף יד

מעין היורד טיפין וסמך דבר לקלח בשטף

משנה- 'הזוחלין, כמעין. והנוטפים, כמקוה. העיד רבי צדוק על הזוחלין שרבו על הנוטפים, שהם כשרים. ונוטפים שעשאן זוחלין, סומך אפלו מקל, אפלו קנה, אפלו זב וזבה, יורד וטובל, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, כל דבר שהוא מקבל טמאה, אין מזחילין בו'. [מקוואות פ"ה מ"ח]

א. רמב"ם- ע"פ מה שביאר [בסעי' הקודם] 'זוחלין' ו'נוטפין', א"כ המשך המשנה 'נוטפים שעשאן זוחלין' היינו שע"י מקל המשיך את זחילת המעיין המנטף טיף אחר טיף לזחילה רציפה, שהדין הוא דהוי כמעין כיון שישנו חיבור. ובלבד שלא ימשיך בדבר המקבל טמאה ואפי' מדברי סופרים.

ב. ר"ש- ע"פ מה שביאר [בסעי' הקודם] 'זוחלין' ו'נוטפין', א"כ המשך המשנה 'נוטפים שעשאן זוחלין' היינו שהמי גשמים שזחלו עוצרים ע"י מקל את זחילתם והרי המים עומדים וכשרים דהוי כאשבורן. ובלבד שלא יעצור את הזחילה בדבר המקבל טמאה.

מחבר- כביאור הרמב"ם.

'נוטפין שעשאן זוחלין, כגון שסמך למקום המנטף טבלא של חרס חלקה והרי המים זוחלים ויורדים עליה, הרי הם כשרים. וכל דבר שמקבל טמאה, ואפילו מדברי סופרים, אין מזחילין בו.'

מעין היורד עלי אגוז אי הוי כלי

משנה- 'העיד רבי צדוק על זוחלין שקלחן בעלה אגוז הקליפה החלוטה של אגוז דהיינו הקליפה הידוקה כשהיא לחה אם נשאה כמין מרזב להיות המים הזוחלים נכנסים בה ומקלחים מנחה לחוץ דין זוחלים יש למים המקלחים מנחה **שהן כשרים** למי הטאת ולטבילת זבים וכו'. ולא אמרינן הוואל וכנסו בתוך קליפה זו שיש לה בית קבול. ומשם מקלחין לחוץ שוב לא יהיה להם דין זוחלים. לפי שאותה קליפה אינה חשובה כלי.. [עדויות פ"ז מ"ד]

רמב"ם- ע"פ המשנה. אם בא לקלח כלומר להמשיך את זרימת המעיין ע"י עלי אגוז אינם חשובים ככלים וכשרים, ומשום שאינו מיוחד לקבלה אלא לצביעה.

מחבר- כנ"ל.

ווחלין שקלחן בעלי אגוז, כשרים.

סעיף טו

דין מים שאובים במעיין

משנה- 'למעלה מהן, מעין שמימיו מעטין ורבו עליו מים שאובין, שוה למקוה לטהר באשברן, ולמעין להטביל בו בכל שהוא'. [מקוואות פ"א מ"ו]

משנה- 'מעין שהוא משוך כנדל, רבה (עליו) והמשיכו, הרי הוא כמו שהיה. היה עומד ורבה (עליו) והמשיכו, שוה למקוה לטהר באשברן, ולמעין להטביל בו בכל שהוא'. [מקוואות פ"ה מ"ג]

א. רמב"ם ורא"ש- ביאור המשנה בפ"ה הוא כך: מעיין, אם הוא זורם אזי יכול להוסיף עליו מים שאובים ועדיין דין מעיין עליו. אך באופן שהמעין היה עומד וע"י המים השאובים שהוסיף נמשך המעיין יש ע"ז דין מעיין רק לענין לטהר בכ"ש אך לא לענין ווחלין. ולפ"ז ביאור המשנה בפ"א הוא דמיירי באופן שהמעין לא זרם אלא עמד וע"י הוספת השאובים התחיל לזרום דדינו כאמור דהוי כמעין רק לענין כ"ש אך לא לענין ווחלין.

ב. ר"ש- ביאור המשנה בפ"ה הוא כך: מעיין שהיה זורם וחופר בריכות שישפכו לשם זרימת המעיין ולא מדובר כלל שהוסיף מים שאובים. דדין מעיין גמור יש על זה. אבל באופן שמוסיף שאובים על המעיין אינו כמעין אלא רק לענין דין כ"ש וזהו הסיפא של המשנה ולא שנא אם המעיין היה זורם או לא אלא בכל גווני ברבו שאובים על המעיין אינו מטהר בזוחלין. ולפ"ז ביאור המשנה בפ"א הוא בכל מקרה שיש רוב שאובים דאינו מטהר בזוחלין.

ג. ראב"ד- ביאור המשנה בפ"ה הוא כך: מעיין שהיה זורם והוסיף עליו מים שאובים באופן שלא התרחב המעיין אלא רק נמשך יותר חזק, הרי שנשאר עליו כל דין מעיין כמו שהיה בתחילה. אך באופן שע"י הוספת השאובים המעיין התרחב גם במקומות שלא היה הולך מתחילתו, ככה"ג איכא שני דינים: לגבי המקום שהמעין היה הולך מתחילתו יש עליו דין מעיין לגמרי, ולגבי המקום שהתרחב יש ע"ז דין מקוה לגמרי. וזהו סיפא דמתני' ומש"כ 'שוה למקוה לטהר באשברן' היינו לענין המקום שהתרחב וה"ה שאינו מטהר בכ"ש. ומש"כ 'שוה למעיין לטהר בכ"ש' היינו על המקום שהיה הולך מתחילתו וה"ה דמטהר בזוחלין. וכמ"כ ביאור המשנה בפ"א כן.

ד. מרדכי- בשם י"א. דמים שאובים פוסלים מעיין. וכ' המהרי"ק דלפ"ז צ"ל דהמשניות לעיל המבואר שאין מים שאובים פוסלים במעיין לכל הפחות לענין דין כ"ש, מיירי דוקא לענין טבילת כלים דכיון דלא בעי מ' סאה אלא סגי בכ"ש לכך לא פסלי שאובים אבל לענין טבילת אדם ס"ל אלו השיטות דבעי מ' סאה ולכך גם שאובים יפסלו את המעיין.

ה. רמב"ן- יש חילוק בין אם קדמו מי המעיין ל שאובים שאז אין השאובים פוסלים לבין אם קדמו השאובים למעיין שאז המעיין נפסל. וכ' דאף שנראה שאין לחלק בכך ובכל גווגי מהני, מ"מ לכתחילה יש ליזהר בזה.

סיכום השיטות: להרמב"ם והרא"ש- על מעיין הזורם אין רוב שאובים פוסלים אף לא לדין זוחלין. להר"ש- בכל אופן שיש רוב שאובים איכא ע"ז דין מעיין רק לענין כ"ש ולא לזוחלין. לראב"ד- על המקום שהמעין היה הולך בלא השאובים איכא דין מעיין לכל דבר ועל המקום שהתרחב איכא דין מקוה לכל דבר. למרדכי- תמיד השאובים פוסלים [באופן דבעי מ"ס]. ולרמב"ן- לכתחילה יש לחשוש כשהשאובים קדמו למעיין. [וברור דכל זה מיירי באופן שאין מ' סאה (באשבורן) דאילו יש מ' סאה אינו גרוע יותר ממקוה שלכל הראשונים (מלבד הרשב"ם) מהני וכדבסמוך].

אי לשם מעיין סגי בכ"ש

א. מרדכי- אין מעיין מטהר בפחות מרביעית. [דרכ"מ אות ב', וכן הביא הב"י כאן בשם רבינו ירוחם]

ב. רבינו שמחה- למעיין אין שיעור ואף בכ"ש מטהר.

דין מים שאובים במקוה

משנה- 'היה בעליון ארבעים סאה מים כשרים ובתחתון אין כלום, ממלא בכתף שאובים ונותן לעליון, עד שירדו לתחתון ארבעים סאה'. [מקוואות פ"ו מ"ח]

משנה- 'הדיח בו במקוה כשר סלי זיתים וסלי ענבים, ושנו את מראיו, כשר דהדחת כלים לא תשיבא שינוי מראה. רבי יוסי אומר, מי הצבע פוסלין אותו בשלשה לגין, ואינן פוסלין אותו בשנוי מראה משום דצבעא לית ביה משעא. נפל לתוכו יין ומחל מים היוצאים מן האזנים, ושנו את מראיו, פסול. כיצד יעשה, ימתין לו עד שירדו גשמים ולגוללות בכתף אי אפשר דבחסר עסקין, שהוא נפסל בשלשה לוגין ויחזור מראיהן למראה המים. היו בו ארבעים סאה, ממלא בכתף ונותן לתוכו עד שיחזור מראיהן למראה המים' דמקוה שלם אין השאובים פוסלין אותו לגמלם.

[מקוואות פ"ז מ"ג]

א. רא"ש ורמב"ם ורוב הראשונים- מקוה שלם כשר אין שאובים פוסלים אותו, ואף אם ישפוך כל מים שאובים על מקוה שלם דהיינו על מ' סאה מים כשרים, הכל נהיה מקוה כשר. כמבואר מהמשניות האמורות.

ב. רשב"ם- ג' לוגין מים שאובים פוסלים את המקוה אף שהיה בו שיעור מ' סאה מים כשרים.

מחבר- כ' דמקוה של מ"ס ומעיין כ"ש אין שאובים פוסלים אף שהם רבים, אמנם לא כ' אי מהני במעיין אף לענין זוחלין ולענין כ"ש, וכ' הש"ך והט"ז דשיטתו הוא כהרמב"ם והרא"ש.

'מקוה שיש בו ארבעים סאה, ומעין כל שהוא, יכול לשאוב כל מה שירצה ליתן לתוכה והם כשרים, אע"פ שהם רבים על המים שהיו בתוכה תחלה.'

רמ"א- יש להחמיר לכתחילה דלעולם כל ואין מ' סאה במעין, דשאוכים פוסלים. [כך מבואר בבא"ה שאם יש מ' סאה מהני והיינו כמו כל מקוה כשר שאין שאוכים פוסלים. רק שיש לעיין באופן שהמעין הוא זוחל אי מהני המ' סאה לענין זה.]

(ואין חילוק בין קדם המעין לשאובין או לא, כמו שנתבאר, ועיין לקמן סעיף מ' דיש חולקין) (צי צ"ס תשובת רמזן סימן רלא).

מים שאוכים שהיו עם מקוה או מעיין כשר ונשפכו למקום אחר

רבינו ירוחם- מים שאוכים שהכניסום על מקוה או מעיין כשרים שהדין הוא שהכל כשר, אם אותם מים נשפכו למקום אחר וכבר אינם מחוכרים עם המקוה יש מתירים לטבול שם.

א. ש"ך- מלשונו 'יש מתירים' משמע שיש גם מי שמחמיר. ולכך טוב להחמיר. [הנוב"י הק' ע"ז דהא להלן סעי' נ"ב איתא על מקוה מים שאוכים שהושקו למקוה כשר וניתק ההשקה דהביא הש"ך שיטה ברורה להחמיר ואמאי כ' כאן רק דמשמע כן. ותירץ השב"ל דבמקרה דידן עדיפא כיון שהמים לא רק הוסקו למקוה אלא היו מעורבים יחד עם המים הכשרים.]

ב. נוב"י- שיטה זו תמוהה ואין להחמיר.

דין פסול 'שע"י אדם'

משנה- 'הסוחט את כסותו ומטיל ממקומות הרבה והניסו שהיו נבלעים בו חשיבי מים שאוכים, וכשהוא סוחטן לתוך הצור הן צאין מנקומות הרבה שמכאן ומכאן לצגד, והמערה מן הצרצור כלי חרס שעושין על פיו שצב כמין מכבר מנשה רשת, והנוערה מנונו מטיל המים מנקומות הרבה ומטיל ממקומות הרבה, רבי עקיבא מכשיר קסבר דאין שלשה לוגים מים שאוכים פוסלין את המקוה אלא אם כן מעיין למקוה מכלי אחד ומנקוס אחד, מה שאין כן בכסות וללאור, והכמרים פוסלין דסברי שלשה כלים מלטרפין, אמר רבי עקיבא, לא אמרו מטילין, אלא מטיל כל זה קיבל רבי עקיבא מרבותיו דכלי המטיל שלשה לוגין מים למקוה פוסל את המקוה. אמרו לו, לא כך ולא כך אמרו, אלא שנפלו לו שלשה לוגין ולא שנא מכלי אחד או מכלים הרבה.' [מקוואות פ"ג מ"א]

משנה- '..הטביל בו את הסגוס צגד למר עב, ובלע מים הרבה והעלהו, מקצתו נוגע במים, טהור וצמקה שם בו ארבעים סאה מלמנות איירי, ועבל בו אדם לאחר שהטביל בו את הסגוס, טהור האיש העובל אע"פ שנחסר שיעור מקוה צעבילת הסגוס, מלחך שמקלף הסגוס נוגע במים, ור' יהודה היא דסצירא ליה אמריין גוד אחיה. הכר והכסת של עור, כיון שהגביה שפתותיהם מן המים, המים שבתוכן שאובין וחחרים ופוסלים את המקוה בשלשה לוגים, שהרי לא היו בו אלא ארבעים סאה מכוונות ונתחסר כשהגביה שפתותיהן מן המים. כיצד יעשה, מטבילין ומעלה אותם דרך שוליהם' כדי שלא יפלו המים שבתוכן למקוה ויפסלו כל מימיו. [מקוואות פ"ג מ"ז]

תוספתא- ר' יוסי אומר זולף בידי וברגליו שלשת לוגין למקוה פסול הולכין עד הקרקע כשר: לגיון

העובר ממקום למקום וכן בהמה העוברת ממקום למקום זילפו בידיהם וברגליהם שלשה לוגין למקוה כשר ולא עוד אלא א"כ עשו מקוה כתחלה. [מקוואות פ"ג ה"ב ה"ג]

א. רשב"א ר"א שוטור- הוכיחו מהמשניות האמורות שישנו פסול שכל והמים באו ע"י אדם למקוה פסול אף בלא שהיו המים בכלי המקבל טומאה, שהרי כסות אינו כלי וכן סגוס שהוא בגד עב אינו כלי המקבל משהו ומאי גרע מכלי המנוקב בשוליו כ"ש [או כשפ"ה] שאין המים נעשו שאובים כמבואר לעיל. ומזה הוכיחו דכל והמים באו ע"י אדם חשיב לשאובים הואיל ואי"ז נחשב לדבר הבא בידי שמים כמו מעין. וממילא הדין בבאו ע"י אדם הוא כמו שאובים שפוסל את המקוה אלא א"כ היה רוב מים כשרים והביא את המים בהמשכה. וזהו גם הביאור בתוספתא שזליפה בידי אדם פוסל והיינו משום זה שבא ע"י אדם.

ב. ראב"ד- אין להוכיח את הך דינא ד'באו ע"י אדם' דחשיב לשאובים מכל הני משניות כיון שיש להעמיד את כל זה שהיו המים כבר שאובים והחידוש של המשנה הוא שאף שבאו המים למקוה דרך ידי אדם לא חשיב להמשכה דאין המשכה אלא רק דרך הקרקע. אמנם כיון שמבואר מהתו"כ דטעמא דשאובים הוא משום שאינם בידי שמים כמו מעיין לכך כל ובאו המים ע"י אדם נהי שאינם פוסלים כשאובים מ"מ אינם חשופים לכשרים שאי"ז ממש ל'בידי שמים' לכך הדין הוא דמהני ע"י המשכה אף ככולו בשונה מכל שאובים בכלי דלא מהני בהמשכה אלא כשיש כבר רוב מים כשרים. אבל בלא המשכה לא מהני להשלים למ' סאה.

מחבר-כהרשב"א ר"א שוטור [ראה בסמוך].

אי פוסל אף שלא בכוונה

א. ב"ח- ס"ל דכל הדין שאם המים נופלים בידי אדם שנפסלו זהו דוקא כשמפיל בכוונה את המים אבל כל ממילא אינו נפסל.

ב. ש"ך- בממילא עדיין פוסל ורק כשיש כוונה הפוכה שרוצה שישארו המים ולא יפלו למקוה בכה"ג אינו נפסל.

ג. ט"ז- אף בכה"ג שיש כוונה הפוכה שרוצה שלא יפלו המים למקוה כל עוד והמים נפלו בידי אדם פסול.

דין ג' לוגין שאובים הפוסלים את המקוה

כמות המים הפוסלים

משנה- 'הלל אומר, מלא היל שיש עשר לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה אם נפלו בחוכה קודם ששלים שער. אבל לאחר ששלים. אפילו השליך לתוכו כל מים שאובים שבעולם שזו אינן פוסלים, (אלא) שאדם חיב לומר בלשון רבוכלי' הן אין לשון משנה אלא לשון תורה אלא כך שנוע מרבותיו שנועה ואצטלוין. ורמב"ם קבל מאביו ז"ל שמשני שהיו שנועה ואצטלוין גרי לזק לא היו יכולין להוציא מפייהו מלת הן והיו אומרים אין צמקום הן. כדרך בני אדם עד היום שאינם יכולים לחתוך באתיות (אח"כ) והיה הלל גם הוא אומר אין כמו שהיו רבותיו שנועה ואצטלוין גרי לזק אומרים. ושמאי אומר, תשעה קבין. וחכמים אומרים, לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא עד שבאו שני גרדיים אורגים משער האשפות הזכיר התגא שם אומנתן. ושם שנונתן. לומר לך שלא יונע אדם עלמנו מצית המדרש. שאין לך אומנות פחות המן הגרדי. שאין מענידים הימנו לא מנך ולא כה"ג ואין שער צירושלים פחותה משער האשפות. והכריעו צדדוהו לכל חכמי ישראל שבירושלים והעידו משום שמעיה ואבטליון, שלשת לגין מים שאובין פוסלין את המקוה, וקימו חכמים את דבריהם'. [ערויות פ"א מ"ג]

משנה- 'רבי אליעזר אומר, רביעית מים שאובין בתחלה שלא היה צמקיה מים כלל כשגפל צו רביעית מים שאובין, ושלם אחר כך שיעורו צנוי גשמים, פוסלין את המקוה, ושלשה לגין על פני המים לאחר שהיו צו הרבה מים כשרים. וחכמים אומרים, בין בתחלה בין בסוף, שיעורו שלשה לגין'. [מקוואות פ"ב מ"ד]

רמב"ם ופו' - הלכה כחכמים דשיעור המים השאובים הפוסלים את המקוה הוא ג' לוגין ובין בתחילה ובין בסוף שיעורו כן.

כשנופל מכמה מקומות ומכמה כלים

משנה- 'הסוחט את כסותו והמים שהיו נצלעים צו חשיצי מים שאובים, וכשהוא סוחטן לתוך הבור הן צאין מנקומות הרבה שמכאן ומכאן לצד ומטיל ממקומות הרבה, והמערה מן הצרצור כלי חרס שנושין על פיו שצכה כמין מכבר מעשה רשת, והמערה מנונו מטיל המים מנקומות הרבה ומטיל ממקומות הרבה, רבי עקיבא מכשיר קסבר דאין שלשה לוגים מים שאובין פוסלין את המקוה אחת אם כן מטיל למקוה מכלי אחד ומנקוס אחד, מה שאין כן צככות וללור, וחכמים פוסלין דסברי שלשה כלים מלטרפין, אמר רבי עקיבא, לא אמרו מטילין, אלא מטיל כל זה קיבל רבי עקיבא מרבותיו דכלי המטיל שלשה לוגין מים למקוה פוסל את המקוה. אמרו לו, לא כך ולא כך אמרו ולא שגא מכלי אחד או מכלים הרבה, אלא שנפלו לו שלשה לגין'. [מקוואות פ"ג מ"ג]

משנה- 'מכלי אחד משנים ומשלשה, מצטרפין. ומארבעה, אין מצטרפין. ..במה דברים אמורים, בזמן שהתחיל השני עד שלא פסק הראשון. ובמה דברים אמורים דמשנים ושלשה כלים מלטרפין, בזמן שלא נתכון לרבות אמקוה קאי, שלא נתכון להוסף עליו כדי להרבות צו מים. אבל נתכון לרבות, אפלו קרטוב שיעור מוטע אחד משנים וארבעה צלוג בכל השנה, מצטרפין לשלשה לגין'. [מקוואות פ"ג מ"ד]

גמרא- '.. דתניא שלשת לוגין מים שאובין שנפלו למים בשנים ושלשה כלים ואפי' בארבעה וחמשה כלים פוסלים את המקוה, יוסף בן חוני אומר בשנים ושלשה כלים פוסל את המקוה, בארבעה וחמשה אין פוסלין את המקוה שגפל לוג שלם מכל כלי פסול אבל מד' או ה' כלים דאין לוג שלם נופל כאחד לא פסלוהו ולפי חשבון דמתני' מני ה"ק'. [תמורה יב:]

רמב"ם ופו' - הלכה כחכמים דלא בעי שיפלו הג"ל ממקום אחד וכסתמא דמתני' דאמר מג' מצטרפין ומד' אין מצטרפין.

רש"י - כשנופל מג' כלים דמצטרפי זהו דוקא כשנופל מכל כלי לכל הפחות לוג.

חת"ס- בדין המוזכר במשנה דבעינן שישפך מהכלי השני קודם שיפסק מהכלי הראשון זהו דוקא כשנשפכים מכמה כלים אבל באופן שנשפך הכל מכלי אחד אף שבאותו הכלי ישנם כמה גומות וגומא אחת נשפכת לפני חברתה מצטרפין אף באופן שהגומא השניה התחילה לאחר שפסק הראשונה. ותמה על השו"ע בהשמטת דין זה.

ביאור 'שלא נתכון לרבות'

א. ראב"ד טור ורבינו ירוחם- ביאור דברי המשנה 'ובמה דברים אמורים, בזמן שלא נתכון לרבות. אבל נתכון לרבות, אפלו קרטוב בכל השנה, מצטרפין לשלשה לגין' היינו שנתכוון מהתחלה להטיל ג' לוגין ו'לא נתכוון' היינו שלא היה בדעתו להטיל ג' לוגין אלא פחות. [וכ' הראב"ד דדין זה דוקא מכמה כלים אבל מכלי אחד בכל גווי ממצטרפים]

ב. רמב"ם- 'מתכוון' היינו שרוצה להרבות את מי המקוה שלא יחסרו ע"י הטבילות.

ג. רשב"א - 'מתכוון' היינו כל ושוּפך בכוונה. [כך משמע מהש"ך שזהו שי' שלישית ודלא כהרמב"ם].

מחבר - כנ"ל. ובביאור 'מתכוון' כ' כהטור.

'אבל כל זמן שאין במקוה מ' סאה, אפילו אם אינו חסר אלא כל שהוא, אם נפלו לתוכו ג' לוגים מים שאובים, פסלוהו. לא שנא שאבן בכלי, לא שנא סוחט כסותו והגביהו והמים שבה נופלין ממקומות הרבה; וכן המערה מהצרצור ומטיל ממקומות הרבה לתוכו, או שזרקם בחפניו, ואפילו נפלו בו משני כלים או משלשה, מזה מעט ומזה מעט, מצטרפין. במה דברים אמורים, שמתחיל מכלי השני עד שלא פסק מהכלי ראשון, אבל אם פסק הראשון קודם שהתחיל השני, אין מצטרפין. ואם התחיל השני עד שלא פסק (הראשון), דוקא משלשה כלים, אבל מד' אין מצטרפין. בד"א שמארבעה אין מצטרפין, שלא היה דעתו מתחלה ליתן כל השלשה לוגין; אבל אם מתחלה היה דעתו ליתן כל הג' לוגין, אפילו אם לא נתן אלא מעט מעט מכמה כלים עד שהשלים לג' לוגין, פסול'.

זליפה שע"י רגלי אדם ובהמה

תוספתא - ר' יוסי אומר זולף בידי וברגליו שלשת לוגין למקוה פסול הוליכין על הקרקע כשר: לגיון העובר ממקום למקום וכן בהמה העוברת ממקום למקום זילפו בידיהם וברגליהם שלשה לוגין למקוה כשר ולא עוד אלא אפי' עשו מקוה בתחלה כשר'. [מקוואות פ"ג ה"ב ה"ג]

א. רא"ש וטור - כיון דמשמע דאין מחלוקת עם ר' יוסי ואפ"ה בסיפא איתא שבהמה העוברת וזילפה בידיה ורגליה דכשר צ"ל דדברי התוספתא 'זילפו בידיהם וברגליהם' האמור לגבי זליפת בהמה היינו זליפה בלא המשכה על הקרקע ולפ"ז יש חילוק בין בהמה לאדם שזליפה בלא המשכה בידי אדם פסול ובידי בהמה כשר. [והיינו משום דס"ל דהדין שבאו המים ע"י אדם חשיב כשאובים ממש ולכך זילוף ע"י אדם חשיב לשאובים וע"י בהמה לא חשיבי, אמנם להראב"ד דס"ל דדין הפסול שבאו ע"י אדם הוא דוקא בלא המשכה אבל בהמשכה מהני אף בכולו יכול ללמוד את המשנה דזילוף ע"י בהמה מהני ואפי' בכולו דמיירי בהמשכה, דוקא ולכן מהני דברי ר' יוסי מיירי בלא המשכה ולפ"ז אין חילוק בין אדם לבהמה דבכל אופן מהני דוקא בהמשכה וכך פירש הר"ש בסמוך. ע"פ הט"ז].

ב. ר"ש - למד את דברי התוספתא 'זילפו בידיהם וברגליהם' דהיינו שהומשך על הקרקע ובכה"ג אף בידי אדם כשר אך בלא שהומשכו על הקרקע אלא הוזלפו אין חילוק בין אדם לבהמה ובתרווייהו חשיב לשאובים ופסול את המקוה. [מהב"י ורמ"א משמע דס"ל דדין פסול שע"י אדם הוא כשאובים ממש ולכך כ' הב"י דס"ל כמ"ד דשאובה שהמשיכוה כולה מהני דלא כהלכתא, אבל הט"ז כ' דיש לפרשו כהראב"ד דפסול שע"י אדם הוא דלא הוי כשאוב ממש אלא דמהני דוקא עם המשכה ויתפרשו דבריו אף כהלכתא.]

ג. רמב"ם - ע"פ הב"י. אין חילוק בין בהמה לאדם ולגבי נתיזה בכל גונוי בין בידי וביין ברגליו אינו פוסל, ולכך בסיפא דאיתא שאם ניתזו ברגלי הבהמה כשר ה"ה אף ניתזו בידי אדם דכשר ודברי ר"י שזולף בידי ורגליו דפסול לא מיירי בנתיזה אלא שהגביה המים בידי וברגליו ולכך פסול.

רמ"א - כהרא"ש וטור והביא את הר"ש כי"א.

יחס העציר ג' לוגין בידי ע"ג קרקע, או שנתזו מרגלי בהמה, כשר (טור). וי"ח דרגלי הבהמה כדין רגל אדם, וצניחה אינו כשר אלא בהעציר על גבי קרקע דהוי כהמשכה, אצל לא צנתזו (ר"ש פ"ג דמקואות רמב"ם פ"ה) ועיין לקמן בסימן זה סעיף ל"ע.

סעיף טז

ספוג ודלי שיש בהם ג'ל ונפלו כך למקוה

משנה - 'הספוג והדלי שהיו בהן שלשה לגין מים בלועין ודבוקין בהן אצל אינו נראין בעין, הלכך לא גזרו רבנן, דאין זה נקרי נפלו ונפלו למקוה, לא פסלוהו, שלא אמרו אלא שלשה לגין שנפלו'. [מקוואות פ"ו מ"ד]

רא"ש - ביאור הדין המוזכר במשנה הוא, דדין ג' לוגים מים שאובים דפסלי הוא דוקא כשנופלים כל הג'ל יחד למקוה אבל באופן שחלק מהג'ל בלוע הוא בספוג אינו מצטרף לג'ל. וכן בדלי שפיו צר ונפל הדלי למקוה לפני שהמים נשפכו לא פסלי הואיל והמים לא נשפכו בג' לוגין למקוה.

מחבר - כנ"ל.

'הספוג שבלועין בו ג' לוגין וכשנפל למקוה נתערבו המים הבלועין עם מי המקוה, וכן דלי שפיו צר ובו ג' לוגין מים שאובין ונפל למקוה ולא יצאו כל המים שבתוכו אלא נתערבו עם מי המקוה, לא פסלוהו, שלא אמרו אלא שלשה לוגין שנפלו ונתערבו כולם עם מי המקוה'.

סעיף יז

מים שאובים שהיו בצד המקוה

משנה- 'האביק שבמרחץ' כלי של מתכת משוקע באונצטי ויש בו נקב, דכשנמאסין מי האונצטי מחמת העבילות פותחים הנקב שבאביק ויוצאים המים שבאונצטי וממשיכין לו מים אחרים נקיים וסותמים הנקב שלא ילאו המים, והמים הנמשכים לאונצטי הן כשרים לעבילה, ולאחר שרחצו בחמין שבמרחץ נכנסים לאונצטי וטובלים שם, בזמן שהוא באמצע, פוסל לפי שכל המים גרורים על גביו, ומים הגרורים על גבי כלים הרי אל ופסולים. מן הצד, אינו פוסל דאין המים גרורים על גביו ואין כאן שאוב אלא מה שבתוכו, ושאר המים הוו להו מקוה כשר סמוך לשאוב, ומים שאובין צלד מים כשרים לא פסלו ואע"פ שונעים זה בזה, מפני שהוא כמקוה סמוך למקוה, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים, אם מקבלת האמבטי רביעית מים כשרים קודם שגיעו לאביק, כאלו נקבלת ארבעים סאה דמי, משום דרביעין שיעור מקוה היא מדאורייתא להטביל בה מחטין ולגרויות עד שלא יגיעו לאביק, כשר. ואם לאו, פסול. רבי אלעזר ברבי צדוק אומר, אם מקבל האביק כל שהוא, פסול כלומר כיון דאביק הוא העשוי לקבלה כל שהוא, פסול בכל ענין שיהיה, בין באונצט, בין מן הצד, בין מקבלת האונצטי רביעית קודם שבא לאביק, בין אינה מקבלת. [מקוואות פ"ו מ"ז]

א. הבנת הרמב"ם - ביאור המשנה: אביק זהו בריכה עם מים שאובים ולכך אם הוא בצד המקוה אף שנוגע במי המקוה הכשרים שהיו פחות ממ' סאה לא פסלי כיון שהדין שג"ל פוסלים זהו דוקא כשנכנס בתוך המקוה אבל לא כשהם כמקוה אחר אף באופן שמושק למקוה הכשר.

ב. הבנת הר"ש - ביאור המשנה: אביק הוא כלי מתכת ועומד באמצע האמבטי ויש בו נקב וכשנמאסין מי האמבטי פותחין נקב האביק ויוצאין כל מי האמבטי לחוץ וסותמים הנקב וממשיכין מים אחרים לתוך האמבטי ובזמן שהוא באמצע פוסל כי המים שבתוכו שאובין וכל מי האמבטי גרורין על גבו.

מחבר - כהבנת הרמב"ם.

'מים שאובין שהיו בצד המקוה, אע"פ שהמים נוגעים במי המקוה, לא פסלוהו'.

דין זה מובא ג"כ להלן סעי' נ"ג.

סעיף יח

ב' מקוואות אחד מעל השני וא' מהם שאובים ונקב ביניהם

משנה- 'המטהרת שבמרחץ' שיקחות המים העשויות במרחץ נמשכים להם מים זוגיים להשתטף בהן כדי לטהר עצמן לאחר שרחצו

בחמין, ופעמים שהן שתי שקותות זו בצד זו אלא שהאחת עליונה ומחברתה, ויש נקב בכותל שצד שתיים שהמים יולאים מזו לזו, התחתונה מלאה שאובין והעליונה מלאה כשרין, אם יש כנגד הנקב שלשה לגינים שהנקב רחב וארוך כשיעור שיכנסו בו שלשה לוגין, פסולתפסלה העליונה מחמת המים שאובין שבתחתונה, דחשיב כאילוה מים שכנגד חלל הנקב שאובין הן צאנזע העליונה, לא מן הגד, ושלשה לוגים מים שאובין פוסלים כשהן צאנזע אע"פ שאין פוסלין מן הגד. ורבותא נקב שהתחתונה מים שאובין והעליונה מים כשרים, שדרך המים לרדת ואין דרך לעלות, ואע"פ כן נפסל העליון, וכל שכן שיפסל כשהיה הכשר לגד תחתון, כמה יהא בנקב ויהיה בו שלשה לגינים השתא אחא לאשמועינן כמה שיעורו של נקב שיצאו ממנו שלשה לוגין צבת אחת אחד משלש מאות ועשרים לברכה לשלשה לוגין אחד משלש מאות ושששים לוג, הרי שלשה לוגין חלק אחד משלש מאות ועשרים צבריכה, כלומר צמקוה כשר של ארבעים סאה, ושיעור חמשים שיעור נמקוה שמחזיק ארבעים סאה, אמה על אמה צרום שלש אמות, הרי שיעור הנקב המחזיק שלשה לוגין הוא אחד משלש מאות ועשרים מאמה על אמה צרום שלש אמות המחזיק ארבעים סאה, דברי רבי יוסי. ורבי אלעזר אומר, אפלו התחתונה מלאה כשרים והעליונה מלאה שאובין שדרך מים לרד, אפילו הכי אין שלשה לוגין שאובין שצנבק פוסלין את התחתונה ויש בצד הנקב שלשה לגינים, כשר, שלא אמרו אלא שלשה לוגינים שנפלו ואין השאובין פוסלין את הנמקוה עד שיפלו לחוכו'. [מקוואות פ"ו מ"א]

רמב"ם- הלכה כר' יוסי ולפ"ז פסק בשתי בריכות זו למעלה מזו וכותל ביניהם והעליונה מלאה מים כשרים פחות ממ' סאה והתחתונה מלאה בשאובים ונקב ביניהם, אם גודל הנקב הוא כדי להחזיק ג' לוגינים או נפסל העליונה כדין ג'ל שפוסלים מקוה שאין בה מ"ס, ושיעור הנקב הוא ביחסיות לגודל המקוה, כלומר שאם במקוה העליונה יש כ' סאה של מים א"כ כבר לוג ומחצה יפסול, וממילא אם הנקב מחזיק כזה שיעור פוסל את המקוה. והשיעור הוא, בבריכה המחזקת מ"ס- אחד מש"כ מהבריכה. והמחזקת כ' סאה הוא א' מק"ס מהבריכה.

מחבר- כנ"ל.

'שתי בריכות זו למעלה מזו וכותל ביניהן ואחד מהן מלאה מים כשרים וחבירתה מלאה שאובין ונקב ביניהם, אם יש כנגד הנקב שלשה לוגינים מים שאובין, נפסלה. כמה יהא בנקב ויהיה בו שלשה לוגינים, אחד משלש מאות ועשרים לבריכה'.

סעיף יט

ב' מקוואות שכ"א אין בו מ"ס ונפל לכ"א לוג ומחצה ונתחבר

משנה- 'רבי יוסי אומר. שני מקוואות שאין בהם ארבעים סאה, ונפלו לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו והרי יש כאן שלשה לוגינים מים שאובין שהן פוסלין את המקוה אע"פ כן כשרין, כשרים, מפני שלא נקרא עליהן שם פסול שאם היו מוסיפין מים כשרין בכל אחד עד תשלוש שיעור של מקוה, היה כל אחד מהן כשר'. [מקוואות פ"ג מ"א]

מחבר- כנ"ל.

'שתי מקואות שאין בשום אחת מהן מ' סאה, ונפל לזו לוג ומחצה ולזו לוג ומחצה ונתערבו ב' המקואות, הרי אלו כשרים מפני שלא נקרא על אחד מהם שם פסול.'

אם הדין כן אף כשאין בב' המקואות יחד מ' סאה

א. משנה אחרונה- אף כשב' המקואות נתערבו ואין בהם מ' סאה, אפ"ה אין המים נפסלים אף שיש כעת ג"ל שאובים מ"מ כל הדין של ג"ל זהו דוקא כשבאים בבת אחת. [וכן מדויק מדברי הרא"ש].

ב. גר"א- בכה"ג שהתחברו ב' המקואות ואין בהן מ' סאה הרי שנפסלים דהא כעת ישנו ג"ל מים שאובים יחד ולא בעינן שיפלו כך מעיקרא.

מקוה שאין בו מ"ס ונפל ג"ל ונחלק לשנים

משנה- 'רבי יוסי אומר. שני מקואות שאין בהם ארבעים סאה, ונפלו לזה לוג ומחצה ולזה לוג ומחצה ונתערבו והרי יש כאן שלשה לוגין מים שאובין שהן פוסלין את המקוה אפי"כ כן כשרין, כשרים, מפני שלא נקרא עליהן שם פסול שאם היו מוסיפין מים כשרין בכל אחד עד תשלום שיעור של מקוה, היה כל אחד מהן כשר. אבל מקוה שאין בו ארבעים סאה ונפלו בו שלשה לוגין ונחלק לשנים והוסיפו בכל אחד מים כשרים עד שיש בכל אחד מהם כשיעור מקוה, פסול, מפני שנקרא עליו שם פסול. ורבי יהושע מכשיר, שהיה רבי יהושע אומר, כל מקוה שאין בו ארבעים סאה ונפלו לו שלשה לוגין וחסר אפלו קרטוב לאחר שנפלו עליו שלשה לוגין מים שאובין מלונגמיוס נחסר מננו אפילו קרטוב של מים, כשר להוסיף עליו מים ולהשלימו לשיעור מקוה, שאי אפשר שזאתו קרטוב שחסר, לא חסר מטעם מן השלשה לוגין, ומנלא שלא היה בו שלשה לוגין מים שאובין. קרטוב - חלק מששים וארבעה זלוג, מפני שחסרו לו שלשה לוגין. וחכמים אומרים, לעולם הוא בפסולו, עד שיצא ממנו מלואו הנמים שהיו בו תחילה כשנפלו בו שלשה לוגין מים שאובים ועוד מטעם יותר כדי לחסר משלשה לוגין. כגון מקוה שהיו בו עשרים סאה מים כשרים ונפלו לחובו שלשה לוגין מים שאובין ומנלא אחר כך מים גשמיים, לעולם הוא בפסולו עד שיוציא מננו עשרים סאה שהיו שם תחילה, ועוד מטעם יותר, למטעם שלשה לוגין. [מקואות פ"ג מ"א]

רמב"ם- הלכה כחכמים שלעולם המים פסולים עד שיצאו מילואן ועוד, והיינו שיעור המים שהיו כשמרבה את המים הכשרים. [וכ' הר"ן לבאר את פלוגת התנאים שנחלקו אי אמרי' דינא דחנ"ן באיסור דרבנן. והיינו שאם נתערב חתיכת איסור בתוך היתר באופן שאין האיסור מתבטל שהיתר גם נהפך לאיסור ובעינן כעת לבטל את כל התערובת. ונחלקו התנאים אם דין זה קיים אף לגבי איסור דרבנן, ודין ג"ל הוי דין דרבנן (לרוב השיטות)]

מחבר- כנ"ל.

'אבל מקוה שאין בו מ' סאה, שנפלו לתוכן ג' לוגין מים שאובין ואחר כך נחלק לשנים, וריבה מים כשרים על כל אחד מהם, הרי אלו פסולין.'

סעיף כ

בור מלא מים שאובים ואמת המים נכנסת לו ויוצאת ממנו

משנה- 'בור שהוא מלא מים שאובין והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו כגון מי גשמים שצאו מן הנדרון וכנסים לו, לעולם הוא בפסולו, עד שיתחשב שלא נשתייר מן הראשונים שלשה לוגין...'. [מקוואות פ"ג מ"ג]

ראב"ד- [ע"פ הש"ך]. מלשון המשנה 'עד שיתחשב' משמע שלא מחשיבים את כל המים שיוצאים כהמים השאובים שהיו אלא מחשיבים זאת בצירוף עם המים הכשרים מהאמה. ויש ב' אפשרויות לחשב זאת או מחצה מהכשרים ומחצה מהפסולים, או לפי היחסיות של גודל האמה והמים השאובים [כלומר נניח שגודל האמה הוא פי שלש מהשאובים אז המים שיוצאים נחשבים ג' חלקים מהכשרים וחלק אחד מהפסולים ואז החשבון של מחצה הוא לקולא אבל באופן שהאמה הוא פחות מהשאובים אז החשבון של המחצה הוא לחומרא]. והטעם שלא מחשיבים את כל המים היוצאים כשאובים כמו שמחשיבים להלן סעי' כ"ב במקרה שהיה פחות ממ' סאה מים כשרים ונפלו ג'ל מים שאובים וממשיך האמה לשם דבעי שיצאו כדי המים שהיו בכריכה לפני שהמשיך האמה לשם והיינו שמחשיבים את כל המים היוצאים כמים שהיו בלי לצרף את המים הכשרים, תירץ הראב"ד דהתם מן הדין לא בעי להוציא את כל המים שהיו בכריכה אלא רק בעי שהג'ל יצאו ורק כיון שאין אנו יודעים לחשב זאת הצריכו לחשב לפי כל המים שהיו שם לכך לא מחמירים עוד לחשב עם צירוף המים מן האמה אבל בנדר"ד שכל המים שהיו בכריכה הם שאובים א"כ מדינא בעי לחשב שיצאו כל המים שבכריכה, לכך מחמירים לחשב יחד עם המים שבאו מן האמה.

מחבר- כהמשנה.

'בור שהוא מלא מים שאובים והאמה נכנסת לו ויוצאה ממנו, לעולם הוא בפסולו עד שיתחשב שלא נשארו מהשאובים שהיו בבור שלשה לוגין'.

ש"ך וט"ז- כדברי הראב"ד. וכן מבואר מרמ"א להלן סעי' כ"ב. וכ' הש"ך להחמיר את ב' האפשרויות גם לחשב זאת לפי היחסיות של גודל האמה וגם לפי מחצה מחצה.

חזו"א- תמה ע"ז, דמ"נ אם אנו תולים שהמים החדשים דוחפים את המים שהיו שם לפני כן וממילא המים שיוצאים הם תחילה מהמים שהיו, א"כ אין הבדל בכמות מי האמה דלא שנא אם האמה מרובה או מועטת בכל מקרה מי האמה דוחפים אותה הדבר את המים שהיו שם. ואם נאמר שהמים החדשים מתערבים תחילה עם המים שהיו שם א"כ היחס בין המים החדשים לישנים משתנה בכל רגע כי בכל הזמן מתוסף עוד מהחדשים ואיך אפשר לייחס את הכמות לפי הזמן הראשון. ולגבי היחס של מחצה מחצה ג'כ קשה וכי המים נביאים הן שיצאו בדיוק מחצה מהשאובים ומחצה מהכשרים. לכן כ' דעיקר ההלכה כסתימת הפוסקים דבמילואו ועוד סגי אף במלא שאובין. [לא כ"כ ברור כוונתו אי היינו לתלות את כל המים היוצאים בשאובים ואז הוי נגד סתימת הרמ"א בסעי' כ"ב או שכוונתו הוא שתולים את כל המים רק לפי היחס של הכמות שהיה בתחילה אמנם אז יהיה קשה את התמיהות של החזו"א גופיה].

אם שאובים ניטורים בזוחלין

ש"ך- הדין האמור שאין השאובים ניטורים ע"י האמה הנכנסת ויוצאת, מיירי באופן שאין באמה שיעור מ' סאה, אבל אם יש באמה שיעור של הכשר מקוה, הרי שהשאובים ניטורים ע"י שנוגעים במקוה הכשר. ואף שהאמה הוא זוחל, ס"ל דשאובים ניטורים אף בזוחלין. וכ' הש"ך לעיין להלן בסעי' ס'. והיינו דאיתא שם 'ג' גומות שבנחל, התחתונה ועליונה של כ' סאה, והאמצעית של מ', ושטף של גשמים עובר בתוך הנחל, אע"פ שהוא נכנס לתוכן ויוצא מתוכן, אין זה עירוב ואין מטבילין אלא באמצעית, שאין הנזחלין מערבים אא"כ עמדו'.

א. בית שלמה ומהר"מ שי"ק- כוונת הש"ך לסעי' ס' היינו דשם מבואר דאין הזוחלין מטהר את השאובים כמו שמבואר שם שאין הזוחלין מכשיר ב' מקוואות חסרים לאדם לשיעור מקוה.

ב. אמרי יושר- כוונת הש"ך הוא רק לדמיון בעלמא דאין משם ראייה לענין אם השאובים ניטורים בזוחלין דיש לחלק דנהי שאין הזוחלין מחברים ב' מקוואות חסרים להשלימים לשלם, דחסרון של שיעור מקוה אין הוא מקוה כלל, בשונה מפסול שאובים שהוא שיעור מקוה ורק בעינן להו הכשר, ובזה שפיר מהני אף בזוחלין. וביאר החזו"א דקטפרס דאינו חיבור היינו לענין להחשיבם הכל כחטיבה אחת שזה מה שנצרך לענין שיעור, אבל לענין שאובים אין צורך להחשיב הכל כחטיבה אחת אלא רק להחשיבם למחברים לקרקע ובזה שפיר הוי חיבור אף בקטפרס.

חזו"א- מעיקר הדין אין לפסול מקוה הנעשה ע"י הכשר שאובים בזוחלין וכמבואר בפשטות מדברי הש"ך, אמנם זה הכל באופן שהפסול של השאובים הוא מדרבנן והיינו שהשאובים הם מיעוט אבל בכולו שאוב שרמ"א החמיר להחשיב זאת מדאורייתא א"כ אין הזוחלין מטהרים בזה, אך עכ"פ אם ימשיך את השאובים ע"ג קרקע שוב יהיו רק מדרבנן ויהני. ועכ"פ לכתחילה אין להקל בזה ויש לחוש שאין הזוחלין מטהרים את השאובים ולכך כששופכים את מי העיר [השאובים] לתוך בור הזריעה [היינו בור עם מי גשמים כשרים הסמוך לבור הטבילה ודרכו שופכים מים שאובים כדי שיכנסו לבור הטבילה וכאמור בזה להלן סעי' כ"ד.] יש ליזהר שלא יהא פי הצינור של השאובים גבוה מבור הזריעה דבאופן הזה נמצא שהשאובים נכנסים לחלק של הזוחלין שבבור הזריעה והשאובים ניטורים ע"י זוחלין אלא בעינן שהשאובים יכנסו לתוך החלק של האשבורן של בור הזריעה ולכך יש לעשות שפי הצינור יהיה נמוך מן הנקב אשר ממנו יוצאים המים מהאוצר לבור הטבילה. או שיכפוף את הצינור לתוך הבור באופן שהמים היוצאים יגעו בחלק האשבורן שבבור. וכן יש לעשות המשכה על גבי קרקע לפני שאותם שאובים באים למים הכשרים.

סעיף כא

מקוה שנפסל בשאובים וריבה עליו מים כשרים

משנה- 'כיצד, הבור שבחצר ונפלו לו שלשה לגין, לעולם הוא בפסולו, עד שיצא ממנו מלואו ועוד, או עד שיעמיד בחצר ארבעים סאה מקוה כשר למטה מן הפסול, ופתקן לכשר כדי שיתחברו, ויטהרו העליונים מן התחתונים ויעבר העליון הפסול מן התחתון הכשר, דאמרינן גוד אסיק. וכל שכן אם הכשר נמעה והפסול נמעה, דאמרינן גוד אחיה. רבי אלעזר בן עזריה פוסל, אלא אם כן פקק' אלא אם כן פסק - שפסקו מיינו וילאו מננו מלואו ועוד כדאמרו. ויש גורסים אלא אם כן פקק, כלומר אלא אם כן סתם על המקוה אשר עשה עד שלא יגע אחד צאלה המים וגירסא ראשונה גראה לי עיקר. [מקוואות פ"ג מ"ב]

פוסקים- הלכה כת"ק דמהני אף באופן שיוצא ממנו מלואו ועוד [פי' האי ועוד הוא כדי להשלים למ' סאה].

מחבר- כנ"ל.

'מקוה שנפל לתוכו מים שאובים ונפסל, ואחר כך ריבה עליו מים כשרים עד שנמצאו הכשרים מ' סאה, הרי הוא בפסולו עד שיצאו כל המים שהיו בתוכו ויפחתו השאובים פחות מג' לוגין. וכן אם עשה מקוה שיש בו ארבעים סאה מים כשרים, ועירבו עם המקוה הזה הפסול, טהרו אלו את אלו (וה"ה צמטין כל שהוא שהמשיך אליו השאובין, נטברו כמו שנתבאר לעיל).'

ט"ז- בסעי' זה שהיה במקוה כבר מים כשרים לכאור' הדין הוא כמו בסעי' הבא דלא בעי להחשיב את המים היוצאים בצירוף עם המים הכשרים. אמנם מהרמב"ם לא משמע כן וא"כ צ"ל שבסעי' זה לא היה יותר מכ' סאין מים כשרים לפני שנשפכו השאובים ולכך הוי דינא כבסעי' הקודם שיש להחמיר להחשיב את המים היוצאים בצירוף עם המים הכשרים, בשונה מסעי' הבא שהיה במקוה רוב מים כשרים שאז לא מחמירים להחשיב את המים היוצאים בצירוף עם המים הכשרים וכאמור בזה בסעי' הקודם.

סעיף כב

מקוה פחות ממ"ס ונפלו ג'ל מים שאובים

משנה- 'כיצד פוסל ג'ל שאובים את המקוה, הבור שבחצר ונפלו לו שלשה לוגין, לעולם הוא בפסולו, עד שיצא ממנו מלואו ועוד'. [מקוואות פ"ג מ"ב]

ראב"ד- מלשון המשנה 'עד שיצא מלואו ועוד' משמע מלא שיעור המים שהיו בבור קודם שנפלו בו השלשה לוגין ועוד דבר מועט כדי שיתמעטו הג' לוגין כל שהן, ואף על פי שהמים הצפין ויוציאין מן הבור מעורבים הם יוצאים וכשיצאו מ' סאה יש בהן מן הראשונים שנפסלו ויש בהן מן הכשרים היורדים בסוף, אפילו הכי כשיצאו משם ארבעים סאה ועוד כשר הואיל ולא נפסלו אלא מחמת ג' לוגין מים שאובין ומעיקר הדין יש להוציא רק את אותם ג' לוגין, רק שאין אנו יודעים להוציא במדוייק את אותם ג'ל לכך הצריכו במילואן ועוד אך לא החמירו לענין שהמים ייחשבו גם לפי המים הנכנסים. [וכאמור בזה בסעיף כ']

מחבר- כנ"ל.

'היה המקוה חסר ג' לוגין, ונפלו לו ג' לוגין מים שאובים, לעולם הוא בפסולו עד שירבה עליו מי גשמים או שישטפו עליו מים כשרים עד כדי שנשער שנפלו עליו במלואן הראשון ועוד, שהמים הבאים עליו דוחין את המים שבתוכו ומוציאין אותן'.

אי מהני להוציא כדי מילואן ועוד ע"י דליה

ש"ך- בשם האגודה. הדין האמור שאם נפלו ג'ל מים שאובים למקוה חסר מ' סאה דמהני להרבות עליהם מי גשמים עד כדי שיצא שיעור המים שהיו בו בתחילה ועוד, לכאור' היה נראה שאפשר גם לדלות כך ולא דוקא ע"י שיוציאים המים מאליהם, אמנם נראה ממנהג הפוסקים לא כך אלא אם בא לדלות בעי לרוקן את כל הבריכה ולייבשה.

מקוה פחות ממ"ס ונפלו פחות מג'ל מים טמאים

תוספתא- 'גבא שאין בו ארבעים סאה ונפל לתוכו פחות משלשה לוגין מים שאובין טמאין פסולין לחלה ולתרומה וליטול מהן לידים וכשרין להקוות עליהן'. [מקוואות פ"א ה"ד]

א. גירסת הראב"ד- כגירסא שלפנינו 'וכשרים להקוות עליהן' והיינו דפחות מג'ל מים שאובים בין טמאים בין טהורים אינם פוסלים וכשרים להקוות עליהם.

ב. גירסת הרמב"ם- 'ופסולים להקוות עליהם', ולפ"ז כל הדין דפחות מג' לוגין מים שאובים שאינם פוסלים את המקוה זהו דוקא במים טהורים אבל במים טמאים פוסלים את המקוה [וכ' הב"י ע"פ המבואר בהמשך התוספתא שבמקרה והיה לפני שנשפכו הפחות מג'ל יותר מל"ט סאין מים כשרים שאז הפחות

מג"ל לא פסלי אף במים טמאים הואיל וכבר היה שם של מ' סאין]

מחבר- כהתוספתא. [נראה מדבריו כהראב"ד, ש"ך].

'היה המקוה פחות, ואפילו קורטוב, ונפלו עליו מים שאובין פחות מג' לוגין והשלימוהו, לא פסלוהו ולא הכשירוהו; כיצד, הרי הוא בפסולו עד שירדו עליו מי גשמים או שישטפו כשיעור המים שהיה חסר. נפלו עליו מי גשמים כשיעורן, הרי זה כשר. היה חסר אפילו קורטוב, ונפלו לתוכו שלשה לוגין מים, פסלוהו והרי הוא בפסולו עד שיצא ממנו מילואו ועוד: הגה - ודוקא בג' לוגין שאובין מכשרין צכהאי גוונא, אבל אם היתה כולה שאובה אפילו נתן עליה עד שילאו כדי מילואה ועוד, לא מהני אלא מחשצין המים היוצאין לפי ערך הכשרים והפסולים (צ"י בשם הראב"ד)!'.

סעיף כג

דין שיעור ומראה הג"ל

משנה- 'שלשה לוגין מים, ונפל לתוכן קרטוב יין, והרי מראהה היין, ונפלו למקוה, לא פסלוהו הואיל והן נראין כיון, ומי פירות אין פוסלין בשלשה לוגין. שלשה לוגין מים חסר קרטוב, ונפל לתוכן קרטוב חלב, והרי מראהה כמראה המים, ונפלו למקוה, לא פסלוהו. רבי יוחנן בן גורי אומר, הכל הולך אחר המראה' אף על פי שאין החלב פוסל המקוה ואין צמית שיעור שלשה לוגין לפסול, מכ מקום כיון שיש כאן שלשה לוגין שנראין כמים, חשצין להו כאילו כולן מים, ופוסלין. ואין הלכה כר' יוחנן בן גורי. [מקוואות פ"ז מ"ה]

פוסקים- הלכה כת"ק דבעו חזותא ושיעורא, כלומר שהג' לוגין שאובים כדי שיפסלו צריכים להיות כולם ממים ומראה של מים. ולכך כשנפול יין אף שהיה שיעור של ג"ל מים אינו פוסל [פשוט דמיירי באופן שלא משנה אף את מראה כל המקוה וכדלהלן בסעי' כ"ה כ"ו] וכן בג"ל מים חסר קרטוב והשלימים עם חלב אף שלא נשתנה מראו אינו פוסל.

מחבר- כנ"ל.

'אין ג' לוגין פוסלין אלא אם כן יהיו של מים ומראהה מים; לפיכך ג' לוגין מים שנפל לתוכן יין, והרי מראהה יין, שנפלו

למקוה, לא פסלוהו. וכן שלש לוגין חסרים כל שהוא, שנפל לתוכן מעט חלב והשלימוהו לג' לוגין ונפלו למקוה חסר, לא פסלוהו'.

סעיף כד

מי כבשים, מי שלקות, תמד שלא החמיץ ומי צבע

משנה- 'אלו פוסלין ולא מעלין, המים שאובין. בין טמאים בין טהורים, ומי כבשים מים שכבשו בהן זתיס או מניי ירקות ומי שלקות מים ששלקו בהן שלקות, והתמד חרלנים וזגים או שנמרים שנתן עליהן מים עד שלא החמיץ דאם החמיץ, ידון כמי פירות, כיצד פוסלין ולא מעלין, מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר קרטוב ונפל מהן קרטוב אחד מששים וארבעה בלוג לתוכו, לא העלהו, פוסלו בשלשה לגין. אבל שאר המשקין, ומי פרות, והציר, והמריס, והתמד משהחמיץ, פעמים מעלין כדמפרש. כשיש בנקוה ארבעים סאה מים כשרים, ונתן בו סאה נוי פירות, ואחר כך נפל סאה מנגנו מים ומי פירות נשורבין יחד, הרי כל הסאה של מי פירות שנשארה בנקוה משלומים את הנקוה ופעמים שאינן מעלין כדקתני בנקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת. כיצד, מקוה שיש בו ארבעים סאה חסר אחת, נפל לתוכו סאה מהם, לא העלהו לא השלימוהו לשיעור מ' סאה'. [מקוואות פ"ז מ"ב]

פוסקים- בטעם הדבר דכל הני דמי כבשים וכו' פוסלים את המקוה, היינו משום דכל הני מיא בעלמא בינהו.

שכר

גמרא- 'אמר רבי זירא אמר שמואל שכר מערבין בו ופוסל את המקוה בשלשת לוגין'. [עירובין כט:]

רמב"ם- ע"פ הגמ' בעירובין הוסיף בהדי הני דפוסלים את המקוה גם שכר.

מחבר- כהמשנה. [והשמיט את שכר].

'מי כבשים ומי שלקות ותמד שלא החמיץ, וכן מי צבע, פוסלין המקוה בג' לוגין; אבל כל שאר המשקין ומי פירות ומורייס ותמד משהחמיץ, אין פוסלין מקוה החסר בג' לוגין וגם אין משלימים אותו להכשירו, שאם היה בו ל"ט סאין ונפל לתוכו סאה אחת מאלו, אין משלימים אותו'.

שינוי טעם ושינוי ריח

רמב"ם ורא"ש- אין המקוה נפסל לא בשינוי הטעם ולא בשינוי הריח אלא בשינוי מראה בלבד.

נתן סאה ונטל סאה

[הלכה זו נוגעת מאד לעשיית המקוואות כיום. ונקדים לזה כמה מושגים: הנה כדי להחליף את מי הגשמים האצורים במקוה כדי לנקותם ישנם שני אפשרויות. אופן א. ע"י עשיית 'בור זריעה' והיינו שישנם ב' בורות אחת בשביל הטבילה שטובלים שם ונקראת בור הטבילה ואחת מלאה מי גשמים ונקראת בור הזריעה ועל ידה ממלאים את בור הטבילה ע"י ששופכים מים שאובים על בור הזריעה המלאה כמי גשמים וכך נשפכים לבור הטבילה ובכך ניכשרים המים שאובים ע"י שיש מ' סאה של מי גשמים כבר בבור דמהני להכניס כל מים שבעולם. וממילא צורת ניקוי המים בזה הוא לרוקן לגמרי את בור הטבילה ולשפוך מים שאובים על בור הזריעה באופן שישפכו לבור הטבילה. אופן ב. ע"י עשיית 'אוצר השקה' והיינו שישנו עוד בור [חוץ מבור הטבילה] מלא מים כשרים שלעולם אינם מתחלפים ויש חיבור של שפ"ה עם בור הטבילה וכשבאים להחליף את המים שבבור הטבילה ממלאים בו מים שאובים ומשיקים אותם עם אוצר ההשקה שיש שם מי גשמים בנקב של שופרת הנוד.

משנה- '..היו בו ארבעים סאה, נתן סאה ונטל סאה, הרי זה כשר'. [מקוואות פ"ז מ"ב]

גמרא- 'וסבר רבי יוחנן בדרבנן קס"ד האי דמותיב דטעמא דר' יוחנן לאו משום דסנך אשאי אומר אלא משום דאי הוי נמי אופכא לא איכפת לן דלא צעין רבויא דרבנן אלא נכי איערב צטיל ליה לא בעינן רבויא והא תנן מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות נתן סאה ונטל סאה כשר גבי שאר משקין ומי פירות ותמיד שהחמין קאי בנסי' מןקואות ואשמועי' דאע"ג דחזר ונטל ואיכא לנימנר הא חסר ליה נקוה שהסאה הזאת אין משלימתו שאין ראוי לנקוה אפי' כשר דמכי יתבו לגביה צטיל ליה והווי ליה ארבעים וחד כולן ראוין וכי שקל חד סאה פשו ארבעים אצל אופכא לא דכי נטל סאה צרישא חסר ליה וכי דר מלייה הווי ליה נקוה חסר דמשקין הללו אין משלימין את הנקוה"א ר' יהודה בר שילא אמר ר' אסי אמר רבי יוחנן עד רובו מאי לאו דנשתיר רובו עד י"ט סאה יכול לנטות כן אצל טפי לא דצעינן דיהוי רובא ניי גשמים אלמא אע"ג דפסול שאיבה דרבנן צעיר רובא ככשרות לא דלא נשקול רובו' אצל עד פלגא שפיר דמיי. [יבמות פב:]

א. רש"י ר"ש ורא"ש- דברי הגמ' ביבמות על מקוה כשר שיש מ' סאה ונתן סאה שאובים ונטל סאה דמהני עד רוב, מיירי דוקא לענין מי פירות אבל במים שאובים מהני אפי' לעולם. [כמבואר פשוטו המשנה במקוואות דמהני לעולם.]

ב. רמב"ם וראב"ד- דברי הגמ' דנתן סאה ונטל סאה דמהני עד רוב מיירי דוקא במים שאובים אבל במי פירות לא מהני אלא דוקא פעם אחת שנותן סאה ונטל סאה אבל יותר מזה כבר פוסל את המקוה. [וכ' הב"י דטעמו הוא דמדינא מהני אף יותר מרוב ורק כיון שנטל מהמים יותר מרובא מיחזי להו לאינשי שיתכשר אף מקוה עם רוב מים שאובים שהיו שם מעיקרא, ולכך באופן שאינו נטל אלא שנותן שאובים וממילא נשפך מהמים הכשרים שהיו שם יש להכשיר אף ביותר מרוב. והוסף הדגומ"ר דה"ה דיהני אף באופן שהמקוה הוא ממעין הנובע דליכא חשש שידוע שמעיין זה אינו נפסק.]

א. מחבר- כרש"י ודעימיה.

'אבל אם יש בו מ' סאה ונפל לתוכו סאה אחת מאלו, ונטל מתוכן סאה אחרת, כשר אפילו עשה עד י"ט פעמים. אבל במים שאובים שנפל סאה למ' סאה כשרים, ונטל מתוכן סאה אחת ונפל לתוכן סאה מים, כשרים, אפילו עשה כן עד עולם, כשר.'

ב. ש"ך- הביא את שיטת הרמב"ם וכן את דברי התשב"ץ דאין ראוי לנו להכניס הראש בין המחלוקת. ונראה מהדברים שיש לחוש לזה.

א. חזו"א- כיון דעיקר ההלכה הוא כרוב הפוס' שהתירו וכדפסק המחבר א"כ כך נקטינן להלכה. ולכך אופן ניקוי המים שבמקוה הוא כהאופן הא' ע"י בור זריעה והיינו ממש דינא דנתן סאה ונטל סאה דנקטינן דמהני אף לעולם. ואף שהש"ך הביא את שיטת הרמב"ם מ"מ י"ל דמודה בכה"ג שנותן סאה ואינו נוטל אלא המים שנפכים החוצה, דהא מעיקר הדין מהני לכו"ע וכדכ' הב"י אלא שגזרו משום שנראה כאילו נוטל את הכשרים וזה דוקא באופן שנחו השאובים במקוה ואח"כ נוטל מים או שנבלעים בקרקע אבל במקרה דידן שמייד שנכנסו המים גם יוצאים מים א"כ נראה כאילו השאובים יוצאים והכשרים תמיד נשארים. ועדיף באופן הזה מאשר מהאופן השני ע"י השקת המים של בור הטבילה לבור ההשקה, דהא אם ישיקו את המים רגע אחד אז יפסידו את החומרא שהחמיר הש"ך להלן סעי' נ"ב להשיק תמיד את המים לכשרים, ואם ישיקו בכל עת שיטבלו א"כ בכמה טבילות כבר יתערבבו המים של הטבילה שהיה שאובים עם המים הכשרים ועד כמה שאנו חשים לשיטות דנתן סאה ונטל סאה לא מהני יותר מרוב א"כ לא הרווחנו מאום. ואמנם יש שנהגו שמלבד האופן הא' ששופכים את המים שאובים על גבי בור הזריעה ישנו עוד בור השקה שכל פעם שטובלים משיקים את מי המקוה עם בור ההשקה כדי להרויח את השי' הנ"ל, אך גם באופן הזה מנע החזו"א וכו' שיש בזה ג' חששות. א. לפעמים ישנם כמה בורות טבילה שכולם מחוברים לבור ההשקה, ויכול להיות שכשמנקים בור אחד ומרוקנים אותו בבור הטבילה השני יש אדם הטובל ואז יש לחוש לפסול זוחלין שישנם מים שנכנסים לחור המושק עם בור ההשקה ומשם יוצאים המים לבור הטבילה השני, וכיון שמים אלו אינם חוזרים לבור הראשון שהאדם טובל שם חשיב לזוחלין ופסול. ב. כיון שבבור ההשקה לעולם אין מחליפים את המים ימצאו המים מוסרחים באופן שיסריח את המים שבבור הטבילה וימנע טובלי מצוה. ג. יש ולפעמים מחמת סירחון המים שבבור ההשקה ישפוך הבלן חומרים כימיים כדי לנקות את המים ויכול להיות מצב שלא יהיה שם רוב מים הכשרים לטבילה אלא רוב מאותם החומרים ואז לא יהני כלל להכשיר מזה מים שאובים. ולכך מסקנת החזו"א היא שיהיה במקוה רק את בור הטבילה ואת בור הזריעה ושתמיד יביאו מים שאובים דרך בור הזריעה. ואמנם יש להצריך להמשיך את המים על גבי קרקע ג' טפחים כיון שישנם גם שיטות דשאובה שהשיכוה כולה כשרה.

ב. שבט הלוי- במצב דורינו דאיכשר דרא יש להחמיר גם את שיטת הראב"ד ולהצריך מעבר לבור הזריעה גם עוד בור לאוצר ההשקה' ובאשר לטענות החזו"א בזה שהמים שבבור ההשקה מתחלפים עם מי המקוה, ניתן בקל לעשות שהמים לא יתחלפו ע"י שיותן בהם קצת מלח וכך נעשים יותר כבדים מהמים שבמקוה ולא יתחלפו. ועכ"פ מומלץ גם להחליף את המים שבהשקה כל שנה ממי הגשמים ומה טוב אם ניתן כמה פעמים בשנה. עוד דרך ניתן לעשות כדי להוריד חשש זה ע"י אוצר השקה נוסף והיינו משום שמי גשמים בטבעם הם יותר קלים ממי מעיינות ורוב מי העיר באים ממי מעיינות וא"כ ניתן לעשות עוד בור סמוך לבור ההשקה מלא עם מי גשמים ולהשיק אותם עם בור ההשקה מלמטה באופן שתמיד מי הגשמים יצופו למעלה ולא יוחלפו עם מי העיר. [ובאמת שלפ"ז שמי גשמים קלים יותר ממי מעיינות א"כ יש ליהזר שלא לעשות את בור ההשקה מתחת בור הטבילה דבאופן כזה מהר יותר יוחלפו המי גשמים עם מי העיר]. וכ' השבה"ל שרוב מנין ובנין גדולי ישראל הסכימו עמו וכן הסכים הגרי"ז מבריסק.

[חזו"א- עוד חומרא כ' החזו"א שכשמכניסים את מי העיר [השאובים] לבור הזריעה' כדי להכשירם וכו"ל יש ליהזר להכניסם לחלק האשבורן שבבור ולא לחלק הזוחל שבבור, והיינו להכניס את המים בחלק התחתון של הבור ולא שישפכו מעל הבור. ומשום שזוחלין אינו חיבור להכשיר את השאובים. ויעוי' בזה לעיל סעי' כ' משכ"ב.]

סעיף כה

דין מראה מי המקוה

משנה- 'הדיח בו במקוה כשר סלי זיתים וסלי ענבים, ושנו את מראיו, כשר דהדחת כלים לא חשיבא שינוי מראה. רבי יוסי אומר, מי הצבע פוסלין אותו בשלשה לגין, ואינן פוסלין אותו בשנוי מראה משום דלבעט לית ביה משגא. נפל לתוכו יין ומחל מים היולאים מן הזיתים, ושנו את מראיו, פסול. כיצד יעשה, ימתין לו עד שירדו גשמים ולגוללות ככתף אי אפשר דבחסר עסקין, שהוא נפסל בשלשה לגין ויחזרו מראיהן למראה המים. היו בו ארבעים סאה, ממלא בכתף ונותן לתוכו עד שיחזרו מראיהן למראה המים' דמקוה שלם אין השאובים פוסלין אותו לעולם. [מקוואות פ"ו מ"ג]

ראב"ד- ביאור דברי המשנה הוא דשינוי מראה הפוסל במקוה הוא דוקא בצבע עם גוף הדבר המשנה את מראיו ולכך מי הצבע אין בהם מגוף הדבר אלא רק הוי מיא דציבעא, אבל יין וכדו' שגוף הדבר המשנה את מראה המקוה נמצא בו פוסל. וכן מבואר דאין שיעור לכמות של הצבע לפסול המראה אלא אפילו אם מלוג אחד נשתנה מראיו פסול. וכן דשינוי מראה המקוה אין לו שיעור אלא כל שנשתנה מראיו מכמות שהיה פסול, מדקתני במתני' 'עד שיחזרו מראיהן למראה המים'. ובטעם הדין דשינוי מראה פוסל כ' הראב"ד דהוא משום דמיחזי כמקוה של שאר משקין.

מחבר- כ"ל.

'מי צבע יש להם דין מים לפסול את המקוה החסר בג' לוגין, אע"פ שמשונים מראיהן ממראה המים. אבל המקוה השלם, אע"פ ששנפלו בו מי צבע ושינו מראיו, לא נפסל. וכן אם הדיח בו כלים ונשתנו מראיו, או ששרה בו סמנים או אוכלין ונשתנו מראיו, לא נפסל (ראב"ד ורשב"א). אבל אם נפל לתוכו יין או מוהל (פי' המים היולאים מהזיתים בתחילת טעינת הזיתים ויש בהן לחלוחי שמן) ושינו מראיו מכמות שהיה, נפסל. כיצד יעשה, אם הוא חסר ימתין לו עד שירדו גשמים ויתמלא ויחזרו מראיו למראה מים; ואם יש בו מ' סאה שאינו נפסל עוד בשאיבה, ימלא בכתף ויתן לתוכו עד שיחזרו מראיו למראה המים.'

שינוי מראה המקוה מחמת חימומו

א. משכנות יעקב- מקוה המשתנה מראיו מחמת שחימומו נפסל בשינוי מראה ואף שאין בזה מגוף הדבר המשנה את מראיו וכמי צבע שאינו פוסל, מ"מ זהו דוקא כאשר הצבע נופל לתוך המקוה אבל כשמי המקוה עצמם נשתנו ככה"ג נפסל המקוה אף כאשר הצבע אין בו ממש.

ב. פת"ש- חלק ע"ז וס"ל שמקוה שנשתנה מראו מחמת החימום הוא חומרא גדולה ולא שמענו זאת מעולם.

שבה"ל - נהגו להקל כהפת"ש.

סעיף כו

שינוי מראה בחלק מהמקוה

משנה - נפל לתוכו יין או מחל ושנו מקצת מראיו, אם אין בו מראה מים ארבעים סאה, הרי זה לא יטבול בו' אם אין במקוה ארבעים סאה שיש בהן מראה מים, לא יטבול באותו מקוה אפילו באותו לך שיש בו מראה מים. ואם טבל, לא עלתה לו טבילה. [מקוואות פ"ז מ"ד]

תוספתא - חבית שנשברה בים הגדול ומראה אותו מקום כמראה אותו היין הטובל באותו מקום כאילו לא טבל. [מקוואות פ"ה ה"ט]

רמב"ם - ע"פ הב"י. משמע מהמשנה ולהדיא מהתוספתא, דבמקוה שיש בו מ' סאה שלא נשתנה מראיו אף דבחלקו האחר כן השתנה מראיו, מהני לטבול במקום שלא השתנה מראיו הואיל, ויש שם מ' סאה כשרים, אך במקום שנשתנה מראו פסול וכנ"ל. והיינו שפסול מראה אינו במקוה אלא הוא פסול בטבילה.

מחבר - כנ"ל.

'היו בו מ' סאה, ונפל לתוכו יין ונשתנו מראיו של חציו, אם אין בו מראה מים מ' סאה הרי זה לא יטבול בו'.

סעיף כז

שינוי מראה מחמת עצמו

רמב"ם - מקוה שנשתנה מראה מימיו מחמת עצמו ולא נפל לו דבר הרי זה כשר לא אמרו אלא שנשתנה מחמת משקה אחר. וביאר הב"י דלמד זאת ממי צבע שאין בהם ממש האמור לעיל שאינו פוסל את המקוה, וק"ו בכה"ג שנשתנה מחמת עצמו.

מחבר - כנ"ל.

'מקוה שנשתנו מראה מימיו מחמת עצמו ולא נפל לו דבר, הרי זה כשר'.

סעיף כח

שינוי מראה במעיין

ראב"ד ורשב"א - כל הדין של שינוי מראה הפוסל זהו דוקא במקוה אבל לא במעיין שלא מצינו פסול כזה גבי מעיין. והוסיף הרשב"א דאפילו מקוה שנפסל מחמת מראה, אם המשיך אליו מי מעיין המעיין מטהר אותו אפילו לא חזרו למראהו כשם שמטהר אותו מפיסול השאובין.

מחבר - כנ"ל.

'אין שינוי מראה פוסל אלא במי גשמים שנעשו מקוה, אבל מעיין אינו נפסל בשינוי מראה (רמב"ם ורשב"א נשטר המים); ולא עוד, אלא אפילו המקוה שנפסל, אם המשיך אליו מי מעיין, המעיין מטהר אותו אפילו לו חזרו למראיתו'.

סעיף כט

השקה ממקוה כשר למקוה שאוב במקום היין

תוספתא - 'היו בו מ' סאה ונפל לתוכו יין ונשתנו מראה, חציו הטובל בין במקום המים בין במקום היין כאילו לא טבל. נפלו לו ג' לוגין יין [מים] בין במקום המים בין במקום היין כאילו לא נפלו. היה שאוב והשיקו השיק במקום היין זה וזה לא טהר. השיק במקום המים מקום המים טהר מקום היין לא טהר'.

[מקוואות פ"ה ה"ח]

ר"ש - פירוש: מקוה כשר שיש בו מ"ס ונפלו ג' לוגין יין שלא שינו מראהו, כאילו לא נפל וטובל בין במקום המים בין במקום היין. היה שאוב והשיקו כלומר היה המקוה שנפל שם הג' ל יין שאוב ובא להכשירו ע"י השקה למקוה כשר, אם ההשקה הוא במקום המים הרי שהכשיר את מקום המים ולא את

מקום היין [והיינו שמדובר שמראה היין ניכר ולכך מקום היין פסול, כך מבוואר מהחזו"א] ואם ההשקה הוא במקום היין הרי שבין מקום המים בין מקום היין נשאר בפסולו [והיינו כנ"ל שמקום היין ניכר ולא הוי דומיא דרישא שלא ניכר מראה היין ולכך כיון שההשקה הוא במקום היין לא הוי חיבור כיון שאין על היין דין מקוה].

מחבר- כנ"ל.

'נפלו לו שלשה לוגין יין, כאילו לא נפל (ומוחר לטבול) בין במקום היין בין במקום המים; היה שאוב והשיקו, השיק במקום היין, זה וזה לא טהר. השיק במקום המים, מקום המים טהר, מקום היין לא טהר.'

ג'ל אינם פוסלים אלא במראה מים

תוספתא- 'מקוה שאין בו מ' סאה ונתן לתוכה יין ונשתנו מראיו אינו נפסל בג' לוגין ולא עוד אלא אפי' חזרו מראיו לכמות שהיו כשר'. [מקוואות פ"ה ה"ח]

ראשונים- ע"פ האמור. כל הדין של ג' לוגין מים שאובים הפוסלים את המקוה זהו דוקא באופן שהיה על המקוה שם מקוה ואך שחסר הוא, אבל באופן שלא היה ע"ז שם מקוה וכגון במקוה שלא היה בו מ"ס ונפל בו יין ונשתנה מראיו ונפל הג'ל שאובין דלא פסלי, משום שלא נקרא ע"ז כלל שם מקוה.

אם היין עצמו מצטרף לשיעור המקוה

א. ראב"ד- דברי התוספתא 'ולא עוד אלא אפי' חזרו מראיו לכמות שהיו כשר' היינו שכשחוזר המקוה למראה מים ע"י שמכניס מים כשרים גם היין מצטרפים לשיעור של המ' סאה.

ב. ר"ש- אין היין מצטרפין לשיעור המקוה אלא בעינן שיהיו מ' סאה מים כשרים מלבד היין. וביאור דברי התוספתא היינו שכשר להוסיף עליו שיעור של מים כשרים בלא היין.

רמ"א- כהתוספתא. [וכהראב"ד, ש"ך].

'מקוה חסר שנפל שם יין ונשתנו מראיו ונפל שם ג' לוגין מים שאובין, אינו פוסלין וכשחוזר והשלים המקוה צמים כשרים וחזרה למראה מים, כשרה (צ"י צ"ס התוספתא צ"ס הראצ"ד).'

הטובל במים שאובים מקובצים בתוך מקוה כשר

גמרא- 'ואמר רב יהודה אמר רב חבית מליאה מים שנפלה לים הגדול הטובל שם צלומו נקוס לא עלתה לו טבילה שגא כל מים שהיו נחבית עומדים יחד ושגא כל זה ראשו ורובו צמים שאובין זה אחד מן הפוסלין את התרומה חיישינן לשלשה לוגין שלא יהו במקום אחד ודוקא לים הגדול דקאי וקיימא אבל נהרא בעלמא לא'. [מסכת ד.]

א. רש"י ופוס'- דברי הגמ' האמורים שאם יש לחוש שהטבילה היא במים שאובים דלא מהני אף בתוך

מקוה כשר זהו דוקא לענין פיסול התרומה [שזה א' מהדברים הפוסלים את התרומה] אבל לענין טבילת אדם מהני בכל גווני.

ב. תוס' - ורמב"ם ע"פ הבדק הבית. הדין האמור בגמ' שאם יש לחוש שהמים שטובל בו כולו הוא שאוב שלא עלתה לו טבילה הוא אף לענין טבילת אדם, ודוקא בכה"ג שחבית נפלה למקוה אבל בדרך שפיכה אין לחוש לזה שכל המים מתערבבים יחד.

סעיף ל

פסול שאובין בשלג

משנה - 'יש מעלין את המקוה משלימין לארבעים סאה ולא פוסלין בשלג לוגין שאובין. וכולהו מפרש כילד, פוסלין ולא מעלין, לא מעלין ולא פוסלין. אלו מעלין ולא פוסלין, השלג, והברד, והכפור גשמים שזרדין נקפים, והגליד מים שקפאו על פני הארץ או על פני המים, והמלח, והטיט הנרוק טיט דך ורקיק שנעשה כמו רוק. אמר רבי עקיבא, היה רבי ישמעאל דן כנגדי לומר, השלג אינו מעלה את המקוה. והעידו אנשי מידבא משמו שאמר להם, צאו והביאו שלג ועשו מקוה בתחלה. רבי יוחנן בן גורי אומר, אבן הברד, כמים' כמים שאובים דאמריין לקמן פוסלים ולא מעלים. ואין הלכה כר' יוחנן בן גורי. והלכה כעדותן של אנשי מידבא שעשין מקוה מן השלג אפילו לכתחילה. [מקוואות פ"ז מ"א]

תוספתא - 'עגולי שלג המשוקעין במקוה הרי אלו מעלין ור' יהודה אומר אינן מעלין. ומודה ר' יהודה שהוא מביא טיט ורוק בעריבה ומשיק ויורד וטובל'. [מקוואות פ"ה ה"ז]

א. רא"ש - ע"פ המשנה והתוספתא, אפשר לעשות מקוה משלג ואף שהוכנס לתוך כלים אינו נפסל מדין שאובים משום שכל הדין של שאובים זהו רק במים, דמקוה מים הוא דאיתקש למעין מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים אבל שאר משקין לא אתקוש הלכך שלג אינו נפסל בשאובים ואפי' אם עשה את כל המקוה כך מהני. [וכן שיטת הטור דבשלג מהני אף להשלים את כל השיעור וה"ה דמהני בברד וכפור, אמנם לענין הטיט ס"ל דמהני רק להשלים כשיש כבר רוב כשר אבל לא לעשות את כולו כן. והרמב"ם ס"ל דלא רק בטיט הדין כן אלא אף בברד וכפור הדין כן דדוקא בשלג מהני לעשות בכולו כן, אבל באינך לא מהני אלא להשלים אבל לא לעשות כולו כן.]

ב. ראב"ד - [וכן רש"י ע"פ הב"ח, אמנם הב"י הסתפק בזה] למד את דברי ת"ק 'מעלין' דהיינו שמשלים הוא את המקוה, וא"כ מהני כך רק להשלים מקוה שרובו כשר דהיינו באופן שיש כבר כ"א סאה מים כשרים שאז מהני להשלים זאת בשלג ואפי' שהוכנס לכלי [בשונה ממים שהיו פוסלים את המקוה בג' לוגין כל עוד ואין מ' סאה כשרים]. אבל לעשות את כל המקוה כך לא מהני.

ג. רז"ה - למד את כל דברי המשנה והתוספתא שלא מדובר בשלג שהוכנס לכלים אלא באופן שהביאו השלג בידיהם ולא מיירי לענין דין שאובים ובאמת דין השלג הוא כמו מים שכבר בג"ל פוסלים את המקוה.

א. מחבר- כהרא"ש דמהני לעשות את כל המקוה משלג שהוכנס בכלי.

'אין שאיבה פוסלת אלא במים, אבל השלג והברד והכפור והמלח והטיט שהוא עב קצת אפילו יש בו רכות שיכולין להריקו מכלי אל כלי, אין שאיבה פוסלת בהם שאם שאב מאלו למקום החסר, לא פסלוהו. ולא עוד, אלא אפילו עשה כל המקוה משלג או כפור או ברד שהביאו בכלי ועשה מהן מקוה, כשר'.

ב. ב"ח- כרש"י שרק להשלים מקוה שרובו כשר מהני בשלג שהיה בכלים אבל לא לעשות את כל המקוה כולו בתחילה.

וראה בסוף הסעיף את מסקנת הש"ך בענין הזה.

שיעור המקוה בשלג

ראב"ד ורא"ש- שיעור השלג יכול הוא להיות כמו שהוא אף שגדול הוא יותר ממים דדומיא דברד וגליד דמהני בהו כמו שהם. אמנם יש למעך את השלג שהאוויר בתוכו ודאי שאינו מצטרף וכעין הכפור והברד ולכך קתני בתוספתא 'עיגולי שלג' דהיינו שממעכן.

רמ"א- כנ"ל.

וכשמסער שיעור המקוה בשלג, ימנך חללו תחילה (ז"י זשס הראצ"ד והרא"ש וכ"כ הרמז"ס)

אם מותר לטבול בשלג כשלא הופשר

א. רבינו שמריה- מותר לטבול בשלג כמו שהוא אף קודם שהופשר כמבואר בפשטות מהמשנה והתוספתא האמור דמיירי אף קודם שהופשר.

ב. ר' אליעזר- אין לטבול בשלג קודם שהופשר ומתני' והתוספתא מיירי בהופשרו בדוקא והחידוש הוא שאינו נפסל בשאובים. וכן מבואר מרבינו שמחה דלא מהני ומשום שאין המים נוגעים בגוף האדם כולו בבת אחת.

בית יוסף- מעיקר הדין הוא כרבינו שמריה דמהני טבילה בשלג. אך כיון שישנם החולקים א"כ יש להחמיר בטבילה דאורייתא ולהקל בטבילה מדרבנן ולכן מהני לענין טבילת ידים בתוך השלג.

א. רמ"א- כב"י.

יחז מותר לעבול זו כמות שהוא (מרדכי ס"פ צמה עומנין זשס ר')

שמריה). ויש מחמירין לעבול בכל אלה, עד שנימוחו ונטשו מים (שם צמרדכי צ"ח הר"ר שמחה והר"ח מציהם). וטוב להחמיר לכתחלה (צ"י) ועיין צ"ח סימן ק"ס'.

פת"ש- הא דמהני לטבול בשלג בעודו שלג זהו דוקא באופן שלא הביאו את השלג בידיים אלא שלג בבקעה או שירדו למקוה ממילא אבל כשהביאו בידיים למקוה לא מהני. [וכנראה משום פסול 'שע"י אדם' המבואר בסעיף ט"ו שפוסל].

ב. ש"ך- אם כל המקוה נעשה משלג שאובים אין לטבול בו כמות שהוא ויש להחמיר. דדברי הרא"ש דכ' דמהני לעשות כל המקוה מהשלג שהוכנס לכלי לא מיירי לטבול בו איך שהוא די"ל דמהני לאחר שנימוחו, וכשלא הופשר מהני רק כדי להשלים אבל לא בכלו.

וכ' הפת"ש דלפ"ז אין לשפוך מים שאובים על מקוה שכולו משלג שהרי כשיתפטר השלג נמצא שהוקדמו הג"ל מים שאובים למקוה ופסול כולו שהשלג בעודו שלג אין עליו שם מקוה שהרי לא מהני לטבול בו כך באופן שכולו שלג וא"כ הג"ל מים שאובים קדמו למקוה ופסולוהו.

סעיף לא

מים שאובים שהוגלדו

תוספתא- 'מקוה שאוב שהגליד הוקפא טהור משום מים שאובין נמוחו כשר להקוות עליו'. [שהרות פ"ב מ"ג]

א. רא"ש- ע"פ התוספתא מקוה שאוב שהגליד כולו כשר לטבול בו כשיופשר ולפ"ז דברי התוספתא 'כשר להקוות עליו' היינו כשר לטבול בו שהוא מקוה כשר.

ב. סמ"ג- אין לטבול במקוה שאוב שהוקפא ונפשר. ואין ראייה מהתוספתא דפירוש 'כשר להקוות עליו' היינו דמהני להוסיף על זה מ' סאה מים כשרים בשונה ממים שאובים שלא הוגלדו דלא מהני להוסיף עליהם מ' סאה דג' מים שאובים פוסלים בתחילה.

א. מחבר- כהרא"ש. [ע"פ הש"ך ובאה"ג].

'מקוה שאוב שהגליד, טהור משום מים שאובים. נימוחו, כשר להקוות'.

ב. גידו"ט ולחז"ש- יש להחמיר כהסמ"ג שצריך להוסיף עליו מים כשרים.

שבה"ל- ראוי להחמיר לכתחילה כהגידו"ט והלחז"ש אך במקום דחק גדול יש להקל.

סעיף לב

מקוה שיש בו טיט

משנה- 'מקוה שיש בו ארבעים סאה מים וטיט, רבי אליעזר אומר, מטבילין במים ואין מטבילין בטיט. רבי יהושע אומר, במים ובטיט כשהמים לפים על גבי העיט ואפילו רגליו שוקעות בטיט, מטבילין לר' יהושע, מפני שהמים מקדימים, ור' אליעזר לית ליה האי ככרא. אבל אם היה מטביל כלי קטן צמים הליט על גבי העיט, זהא מודה ר' אליעזר דעלתה לו טבילה, כיון שלא היה שוקע בטיט כלל ומצטרף להשלים ארבעים סאה. באיזה טיט מטבילין, בטיט שהמים צפים על גביו. היו המים מצד אחד, מודה רבי יהושע שמטבילין במים ואין מטבילין בטיט..' [מקוואות פ"ב מ"ז]

ראשונים- קי"ל כר"י לגבי ר"א, ולכך מקוה שיש בו טיט הרי שאפשר אף לטבול בטיט, אמנם אם המים מצד אחד והטיט מצד אחר אין מטבילין אלא במים אך עכ"פ הטיט מצטרף לשיעור המקוה.

שיעור רכות הטיט

משנה- '..באיזה טיט אמרו, בטיט שהקנה יורד מאליו שהוא רך וימוח כל כך שאם ישימו בו קנה ישקע בטיט מאליו, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר, מקום שאין קנה המדה עומד קנה שמודין בו אינו עומד מאליו בחוכו, וזה אינו רך ונמוח כראשון. אבא אלעזר בן דולעאי אומר. מקום שהמשקלת יורדת גדיל של הצנאים. וכל השיעורין הללו כל אחד מוסיף בקושי העיט ועציו, שהראשון נכולס, והשני קשה הימנו, והשלישי קשה הימנו, וכן כולם. רבי אליעזר אומר, היורד בפי חבית שפיה רך וקטן, ואם העיט רך כל כך שיכול להשפך ולהכניס צפי האר של חבית, עלתה לו טבילה. רבי שמעון אומר, הנכנס בשפופרת הנוד שפופרת של קנה שמתחין על פי הנוד ששופכים לחוכו. ושיעור הנקב של שפופרת הנוד, שיהיו חזרות בו שתי אצבעות ציוניות, שהן רוחב שתי אצבעות הראשונות של פס היד, לא הגדול. רבי אלעזר בר צדוק אומר, הנמדד בלג' כל זמן שהוא רך כל כך שהוא נמדד בלוג והוא כלי שמחזק שש צליים, הוא נמדד עם הנקוה וטובלין בו. [מקוואות פ"ב מ"ז]

גמרא- אמר ריש לקיש כל המשלים למי מקוה צמכת מקוואות (פ"ז מ"א) תני יש מעלין ולא פוסלין מעלין משלימין לארבעים סאה והתם מפרש להו משלים למי כיוור לשיעור ד' כהנים, לרביעית של נטילת ידיים אינו משלים אינו משלים למעוטי מאי אתא דאין משלים לרביעית אילימא למעוטי טיט הנדוק שהוא מן המעלין את הנקוה כדקתני התם. מדוק - דק שראוי להריקו מכלי אל כלי. היכי דמי אי דפרה שוחה ושוחה ממנו שאינו עב לפסל משתיית בהמה אפי' לרביעית נמי דכל זמן שנפסלו משתיית בהמה בין בכלי בין בקרקע פסולין הא לא נפסלו כשרין ואי אין פרה שוחה ושוחה ממנו אפילו למקוה נמי אין משלים' דלא מדוק הוא. [בבחים כג.]

רבינו שמשון- מחלוקת התנאים האמורה במשנה בשיעור רכות הטיט אינו סותר למבואר בגמ' דהשיעור הוא היכא שהפרה שוחה ושוחה ממנו די"ל דעל זה גופא נחלקו התנאים מהו השיעור שהפרה שוחה. [והיינו דכיון שאין כל הפרות שוות נצרך השיעור האמור במשנה, תוס'.]

מחבר- כנ"ל.

'מקוה שיש בו מ' סאה מים וטיט רך שהפרה שוחה ושוחה ממנו, אם המים צפים ע"ג הטיט יכולין לטבול אפילו בטיט; אין המים צפים על גבי הטיט, אין טובלין במקום הטיט. אבל במים, טובלין אפילו אין בו מ' סאה אלא ע"י הטיט.'

סעיף לג

מקוה העשוי מיבחושין וכיו"ב

גמרא- 'אלא למעוטי יבחושין אדומין כמין יחושין בלא כנפס כדך שגדל בשולי חביות של יין שלנו מנחוץ יבחושיס דקין אף הן נכראים מן הנפס אפילו בעיניהו נמי אס כל הנקוה נעשה מהן כשר וריש לקיש נקט לישנא דהשלמה דהא תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר כל שתחילת ברייתו מן המים מטבילין בו ואמר רב יצחק בר אבדימי מטבילין בעינו של דג דג גדול שנימוק שומן עינו בחורו.' [זבחים כב.]

מחבר- כנ"ל.

'כל שתחלת ברייתו מן המים, כגון יבחושיס אדומים, מטבילין בו. ומטבילין בעינו של דג גדול שנימוק שומן עינו בחורו.'

חזו"א- הא דמהני להטביל בעינו של דג וכיו"ב היינו דוקא בריסקו. [אמנם מהב"י להלן סעי' נ"ד לא משמע כן.]

סעיף לד

התנאים הכלי שיפסול מקוה בשאובים

אין כלי פוסל אא"כ קדם הכלי למקוה

גמרא- 'ת"ר צינור שחקקו ולבסוף קבעו פוסל את המקוה קבעו ולבסוף חקקו אינו פוסל את המקוה.' [בבא בתרא סה.]

וראה לעיל ס"ו אי בקבעו ולבסוף חקקו כשר אף לטבילה המחוייבת מן התורה

גודל הכלי הפוסל

משנה- 'המניח כלים תחת הצנור מרזב שני גשמים נכנסים בו ויוכדים דרך פיו למקוה, אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים דלא תינא דלא תשיבי, .. פוסלין את המקוה.' [מקוואות פ"ד מ"א]

א. תוס'- כלי גדול היינו אפי' המחזיק יותר ממ' סאה דלענין טומאה וטהרה לא חשיבי כלי ואינם מקבלי טומאה אפ"ה לענין דין שאובים פסלי את המקוה. וכלי קטן היינו כדי סיכת קטן אבל בפחות מזה אינו פוסל מים בשאיבה.

ב. רא"ש- אף כלי קטן בפחות מכדי סיכת קטן פוסל מים בשאיבה.

סוג הכלי הפוסל

משנה- 'אפילו כלי גללים, כלי אבנים, כלי אדמה, פוסלין את המקוה' דלא חשיבי כלים לענין טומאה, חשיבי כלים לפסול את הנוקיה, אפילו אם שזרס או כפה אותם, דלא דמי למניח קנקים בראש הגג לנגזן. [מקוואות פ"ד מ"א]

שיתמלא לדעת

משנה- 'אחד המניח ואחד השוכח, כדברי בית שמאי. ובית הלל מטהרין בשוכח. אמר רבי מאיר, נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל. ומודים בשוכח בחצר שהוא טהור. אמר רבי יוסי, עדין מחלוקת במקומה עומדת'. [מקוואות פ"ד מ"א]

פרישה- הא דבעינן שיתמלא לדעת היינו שיתמלא לצרכיו אבל לא בעינן שיתמלא לדעת לשפכו במקוה.

מחבר- ככל הנ"ל וכהרא"ש דכלי קטן אף בפחות מכדי סיכת קטן פוסל את המקוה.

'אין הכלי חשוב לפסול המים שבו משום שאיבה, אלא אם כן הוא ראוי לקבל קודם שיקבענו ושיתמלא לדעת, ואז פוסל בין אם הוא כלי גדול המחזיק ארבעים סאה בלח שהם כוריים ביבש, בין אם הוא כלי קטן ביותר, ואפילו הם כלי גללים, כלי אבנים, כלי אדמה.'

סעיף לה

כלי שאין לו ד' שפות

משנה- 'המניח טבלא מדף תחת הצנור, אם יש לה לכזבו שפה, פוסלת את המקוה. ואם לאו, אינה פוסלת את המקוה. זקפה לדוח, בין כך ובין כך אינה פוסלת את המקוה'. [מקוואות פ"ד מ"ב]

א. רוב הראשונים- 'לכזבו' הפוסל את הטבלא היינו מד' רוחותיה דאי מג' רוחות א"כ אין לה בית קיבול ואינה פוסלת את המים להיותם שאובים.

ב. רוקח- אף מג' רוחות המים שבטבלא נפסלו למקוה.

מחבר- כרוב הראשונים.

'המניח טבלא תחת הצנור אצל המקוה כדי שיפלו ממנו המים למקוה, אם יש לה ד' שפות שראויה לקבל המים, פוסלת; ואם לאו, אינה פוסלת. זקפה על צדה לידוח, אפילו יש לה שפות, אינה פוסלת כיון שאינה עומדת בענין שראויה לקבל.'

[מדין זה למדו הראשונים בצניור שיש לו ד' שפות שהמים שבתוכו נהיו שאובים ופסקו המחבר בסמוך בסעי' ל"ו אמנם צריך לדעת דהיינו באופן שהצניור סתום בכניסתו ויציאתו באופן שמקבל את המים (ובכל זאת יש למים איזושהו מקום לצאת שאינו סתום ביציאתו לגמרי) ולא מדובר במקרה שהוא מסובב הד' רוחות ופתוח בכניסה וביציאה באופן שהמים נכנסים ויוצאים דבכה"ג אין הצניור מקבל מים ואינו פוסל ולא גרע מכלי מנוקב שאינו מקבל המבואר להלן בסעי' מ' שאין המים נהיו שאובים וכן שאין ללמוד זאת מטבלה עם לבזו שהכלי באופן שמקבל את המים. והדברים הם נפק"מ להרכבה מעיינות שעוברים בתוך צניור מכטון הסגור מסביב מכל הצדדים אך פתוח בכניסתו ויציאתו שאין המים נפסלים בכך.]

דין הויה ע"י טהרה

רא"ש- הא דאיתא במשנה זקפה לדוח בין כך ובין כך אינה פוסלת זהו דוקא כשהמים ראויים לבוא למקוה זולתה אבל באופן שהמים לא יכולים לבא למקוה זולת זה פסול אפי' בזקפה על צידה ומשום הדין דבעינן הויה ע"י דבר שאינו מקבל טומאה.

[היינו שהוויית המקוה צריכה להיווצר ע"י דבר שאינו מקבל טומאה, ולכך כשבאו המים לתוך המקוה על גבי דבר המקבל טומאה נפסל המקוה. ודין זה שונה מדין שאובים בכמה דברים. דין שאובים לרוב הפו' הוא רק מדרבנן, וכן דלדין פסול שאובים נצרך שיכנסו המים לכלי עם בית קיבול מד' רוחות אך בלא זה אף שהכלי יקבל טומאה אין המים נפסלים וכן דבעינן שיתמלא לדעת, בשונה מדין הויה ע"י טהרה שהוא דין מן התורה לכו"ע ובכל אופן שהמים עוברים על גבי כלי המקבל טומאה אף שאין לו תוך וכגון פשוטי כלי מתכות דמקבלים טומאה מן התורה, ואף באופן שהמים לא נכנסו לדעת, ישנו הפסול דהויה ע"י טהרה. ומאידך דין דהויה ע"י טהרה הוא דוקא באופן שהמים נכנסים ישירות מהכלי למקוה אבל אם לאחר יציאתם מהכלי נמשכו על הקרקע ומשם נפלו למקוה מהני בשונה מדין שאובים שכיון שנכנסו המים לכלי ונעשו שאובים נפסלו אף ביציאתם מן הכלי].

מחבר- כנ"ל. [דין זה מקומו העיקרי להלן סעי' מ"ח].

'וכגון שהמים ראויים לבא למקוה זולתה, אבל אם אין המים ראויים לבא למקוה זולתה, אפילו זקפה על צדה או כפאה על פיה, פוסלת.'

אם דין הויה ע"י טהרה הוא אף בטומאה מדרבנן

א. בדק הבית ופרישה- ע"פ הטור שכ' את הדין של הויה ע"י טהרה במקרה שמניח טבלא תחת הצניור א"כ מבואר שאף בדבר שמקבל טומאה רק מדרבנן [שסתם טבלא הוא מעץ ופשוטי כלי עץ המיוחדים לשימוש מקבלים טומאה מדרבנן] אפ"ה אין להוות את המקוה על ידו.

ב. הגהת דרישה ט"ז וש"ך - חלקו על זה וכמבואר בדברי המחבר בסעי' מ"ח דלהעביר את המים על גבי הדף מהני ואף שלכאו' מיירי בדבר המקבל טומאה מדרבנן.

חזו"א - יש להחמיר כהכה"ב דאף בדבר שמקבל טומאה מדרבנן שלא להוות את המקוה על ידו, ומשום דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון. ודברי המחבר [להלן מ"ח] דכ' דמהני להעביר המים על גבי סבלא מעץ מיירי דלא משמש מידי אלא את המים דכה"ג אינו מקבל טומאה אפי' מדברי סופרים.

סעיף לו

החוטט בצינור לקבל צורות

משנה - 'החוטט בצנור לקבל צורות דרך לנור להיות פתוח משני לדידים, ואין פוסל את הנקוה אלא אם כן חקק צו חקק נטע כדי לקבל לצורות הנטעכים הלך המים בשל עץ, כל שהוא פוסל את המקוה משום שאובים. ובשל חרס, רביעית לא חשיב כלי אלא אם כן יש לו בית קיבול של רביעית. רבי יוסי אומר, אף בשל חרס, כל שהוא. לא אמרו רביעית, אלא בשברי כלי חרס דוקא ככלי חרס לאחר שנשבר צעין שיהא השבר מחזיק רביעית. אבל מתחתו אפילו כל שהוא חשוב כלי. היו צורות מתחלחלים בתוכו מתגלגלים בתוך בית קיבול שאינם מהודקים צו אע"פ שנתגלגל מהם אלא מתנגעים איך ואיך, פוסלים את המקוה דלא נחטט קיבולו. ירד לתוכו לתוך בית קיבולו עפר ונכבש שהטפר נקבע ונטעה מהודק יפה והמים עוזרים עליו. תרגום צמסלה נעלה (צמדכר כ) באורח כבישא נסק, כשר דאין כאן בית קיבול...'. [מקוואות פ"ד מ"ג]

א. רוב הראשונים - הלכה כת"ק שבשל עץ כל שחקק גומא אפי' כל שהו ובשל חרס דוקא מרביעית הרי זה חשיב לכלי ופוסל את המקוה. [ובטעם שיטה זו כ' הט"ז דכיון דטבע העץ הוא שגומתו מתרחבת א"כ חשבינן את גודל החור כגודל כבר מההתחלה ולכך אף כ"ש פוסל. וכ' השבה"ל דלפ"ז בפלסטיק שאין טבעו להתרחב אין להחמיר בנקב כ"ש ודינו כשל חרס דבעי רביעית.]

ב. סמ"ק - הלכה כר' יוסי שאין הבדל בין עץ לחרס ובתרווייהו אפי' כל שהו פוסל את המקוה.

מחבר - כהמשנה וכת"ק שיש חילוק בין עץ לחרס.

'צינור שאין לו ד' שפות אינו חשוב כלי וראוי להביא על ידו מים למקוה; ואם חקק בו גומא אחת קטנה קודם שקבעו, אם הוא של עץ אפילו אין הגומא מחזקת אלא כל שהוא נעשה כולה על ידה כלי וכל המים שעוברין עליו חשובין שאובים; ואם הוא של חרס, אין החקיקה פוסלתו אלא אם כן היא מחזקת רביעית, ואם נפלו צורות או עפר בגומא אינו חשוב סתימה לבטלו מתורת קבלה אלא אם כן יהיו מהודקים לתוכה.'

אם מחמת הגומא נעשה כל הצינור לכלי

נקודה כ- אף שמלשון הרא"ש משמע ששאר הצינור שאינו במקום הגומא אינו חשוב כלי לפסול את מהים מ"מ האמת הוא לא כך אלא ע"י הגומא נעשה כל הצינור לכלי וכל המים העוברים על גביו נעשים לכלי אף המים שעוברים שלא במקום הגומא. [אמנם לענין דין דהויה ע"י טהרה אין מקום הגומא הופך את כל הצינור לכלי אלא רק לענין מקום הגומא. חת"ס.]

כלי הנעשה מאליו

משנה- '..סילון שהוא צר מכאן ומכאן נשני פיותיו מנמוקם שהמים נכנסים בו ומנמוקם שיוקדים מנמו לנקוה ורחב מן האמצע, אינו פוסל, מפני שלא נעשה לקבלה'. [מקוואות פ"ד מ"ג]

תוספתא- '..ואם נכפף הסילון כל שהוא פסול'. [מקוואות פ"ה ה"ד]

א. ר"ש ורמב"ם- למדו המשנה 'מפני שלא נעשה לקבלה' היינו שלא נחקק כדי לקבל צרורות. ולפ"ז אין לחשוש בצינורות שיתהוו שם גומא ויתקבצו שם צרורות משום דאף אם יהיה כן אי"ז חשיב כלי הואיל ולא נעשה הגומא לקבל הצרורות אלא נעשה מאליו. [ולפ"ז דברי התוספתא שפסל בנכפף בכל שהו מיירי שנעשה על דעת קיבול, ב"י.]

ב. ראב"ד ומרדכי- למדו את התוספתא בנכפף כל שהו באופן שנעשה זה מאליו ולפ"ז כל גומא שנעשית מאליה חשיב לכלי כדי לפסול את המקוה. ודברי המשנה 'מפני שלא נעשה לקבלה' ילמדו דהיינו שאין דרך לקבל צרורות בכך שאינם מתעכבים באותו מקום רחב, ב"י. ולפ"ז יש לחוש לעשות מקוואות ע"י צינורות של עץ דחיישי' שמא יעשה בהם גומא ע"י לחלוח המים באופן שיתקבצו שם צרורות וממילא יפסלו המים.

א. מחבר ורמ"א- כהר"ש והרמב"ם. [רמ"א כאן, ומחבר להלן סל"ז ע"פ הגר"א כאן]

'סילון שהוא צר מכאן ומכאן ורחב באמצע, אינו חשוב קבלה לפסול בו המקוה, הגה' ולכן מותר לעשות מקוואות ע"י לצורות וסלונות של עץ שמצידין מים מן הנהר או שאר מעין אל המקוה (מרדכי דקדושין זשס הר"ר שמריה ור"ן ה"ג ותשובת רא"ש וכן הוא דעת הטור ורמב"ם), או לצורות של הגנות (מהרי"ק שורש נ"ד); ולא חיישינן שמא נעשה בהן גומא מכח לחלוחית ומקבלים, דלא מקרי קבלה אף אם היה בהן גומא הואיל ולא עשאו אדם צנוה (שם טעמא דהר"ש).

חזו"א- [תנינא ז' י"ג] הקשה על זה דהא כיון דניחא ליה לבעלים בקבלה זו א"כ הדין דהויה כלי לענין טהרות דהא כל הכלים עולין מידי טומאתן במחשבה כשניחא ליה בכך. ותירץ בב' אופנים: א. כיון שלא נעשה לדעתו אלא ממילא אמרי' דלא ניחא ליה בזה. ב. אף באופן שהחפירה נעשה לדעתו מ"מ מבואר להלן סעיפים מ"א-מ"ג שישנם אופנים דאף דניחא ליה בקבלה הא בעינן כוונה חיובית בקבלת המים וא"כ מקרה דידן לא גרע מאופן שאין כוונה חיובית בקבלת המים. וכ' החזו"א דכן מבואר מדברי הגר"א דכ' הטעם כהא דסעיף ל"ז גבי רעפים

א. ש"ך- ס"ל שאם הנקב הוא כשפופרת הנוד מהני לטבול במקוה אף כשאין מ' סאה. ולכך הקשה על הרמ"א שפסק כאן דלא מהני כה"ג לטבול בכלי כשאין מ' סאה והא הרמ"א ס"ל דלענין נקב המטהר מדין שאובים הוא שפופרת הנוד וא"כ כה"ג גם יש חיבור בין המים שבכלי לנהר דהא עירוב מקוואות הוא כשפ"ה.

ב. דגו"מ- אף אם נאמר שמצד עירוב מקוואות איכא חיבור דהא איכא שפ"ה, מ"מ ישנו חיסרון אחר דהוי ניצוק ואין זה חיבור. כמבואר בתוס' הנ"ל. [והחת"ס כ' ע"ז דהא שיטת הש"ך להלן ס"ס הוא דהא דפסקינן שניצוק אינו חיבור הוא רק לענין מקוה של מי גשמים אבל לא לענין מעיין דשם הוי ניצוק כן חיבור. והחזו"א תמה ע"ז דשם זחילת הניצוק הוא מהמעין עצמו ולכך הוי חיבור אבל בשונה ממקרה דידן שדולה את המים בכלי וכבר אי"ז המעיין ואז זרימת הניצוק אינו מן המעיין וי"ל דלא הוי חיבור]

סעיף לז

רעפים שמכסים בהם הגגות

רשב"א- רעפים שמכסים בהם את הגגות אף אם יש בהם גומות וחקקים אי"ז פוסל את המקוה משום שלא נעשו לקבל בהם. [וכבר נתבאר בסעיף הקודם שיש חולקים ע"ז.]

מחבר- כרשב"א.

'רעפים שמכסין בהן הגגות, אף על פי שיש בהן גומות וחקקים, אינן פוסלין המקוה לפי שלא נעשו לקבל בהם.'

סעיף לח

המניח שק או קופה תת הצינור

משנה- '...אם היה שק או קופה, מטבילין בהם כמה שהם, מפני שהמים מערכין. היו נתונין תחת הצנור, אינם פוסלים את המקוה, אלא מטבילין אותן ומעלין אותן כדרכן. [מקוואות פ"ו מ"ה]

מחבר- כנ"ל.

'המניח שק או קופה תחת הצנור, אין המים הנמשכין מהן פוסלין את המקוה'.

סעיף לט

זליפה ע"י אדם ובהמה

תוספתא- ר' יוסי אומר זולף בידיו וברגליו שלשת לוגין למקוה פסול הולכין עד הקרקע כשר: לגיון העובר ממקום למקום וכן בהמה העוברת ממקום למקום זילפו בידיהם וברגליהם שלשה לוגין למקוה כשר ולא עוד אלא א"כ עשו מקוה כתחלה. [מקוואות פ"ג ה"ב ה"ג]

א. ר"ש ורמב"ם- למדו את דברי התוספתא 'זילפו בידיהם וברגליהם' האמור לגבי זליפת בהמה דהיינו שהומשך על הקרקע ובכה"ג אף בידי אדם כשר אך בלא שהומשכו על הקרקע אלא הוזלפו אין חילוק בין אדם לבהמה ובתרוויהו חשיב לשאובים ופוסל את המקוה.

ב. רשב"א- למד את דברי התוספתא 'זילפו בידיהם וברגליהם' דהיינו זליפה בלא המשכה על הקרקע ולפ"ז זליפה בלא המשכה בידי אדם פסול ובידי בהמה כשר.

א. מחבר- כהרשב"א.

'זה שאמרנו כל שאינו עשוי לקבל את המים אינו פוסל את המקוה, לא אמרו אלא כשנפלו מתוכן למקוה מעצמן; אבל אם נתנם אדם למקוה, הרי זה פוסל; שכל על ידי אדם, אפילו זילף בידיו וברגליו ואפילו עובר במים ונזדלפו מאליהם ברגליו למקוה, פסלוהו. בד"א, כשנזדלפו ברגליו. אבל אם היה רוכב על גבי בהמה ונזדלפו מים ברגלי הבהמה, לא פסלוהו; אעפ"י שע"י בהמה שהוא רוכב עליה נזדלפו, אין זה כמזלף ברגליו'.

ב. רמ"א- כהר"ש והרמב"ם.

'(וכבר נתבאר דיש חולקין ועיין לעיל סעיף ט"ו)!'.

סעיף מ

ביטול כלי מלפסול בשאובים

משנה- 'השקת שבסלע' אכן חלולה שעל שפת הגעוץ, והניס נכנסין לה דרך חור שצדופנה, אין ממלאין ממנה מים למי חטאת, ואין מקדשין בה אין נוטמין אפר פרה על הנניס שנתוכה, דאינה חשובה כלי. והבא מיידי בסלע נמוצר שחקקו, ואפילו תלוש שחיצרו ולספוף חקקו, הואיל ולא היה עליו שם כלי בתלוש אינו חשוב כלי, ואין מזין ממנה, ואינה צריכה צמיד פתיל, ואינה פוסלת את המקוה אם נפלו מי גשמים מתוכה למוקוה אין נחשבים מים שאובים לפסול את המוקוה. היתה כלי וחברה בסיד, ממלאין בה, ומקדשין בה, ומזין ממנה, וצריכה צמיד פתיל, ופוסלת את המקוה. נקבה מלמטה או מן הצד ואינה יכולה לקבל מים כל שהם, כשרה. וכמה יהיה בנקב לצטלה מתורת כלי שלא תפסול את המוקוה מטעם שאינה, כשפופרת הנוד ושיעורו שיהיו שתי אצבעות של יד הסמוכות לגודל חרות צרופן ציווח בתוך הגקב. אמר רבי יהודה בן בתירא, מעשה בשקת (יהוא) כך היתה נקראת שהיתה בירושלים, והיתה נקבה כשפופרת הנוד, והיו כל הטהרות שבירושלים נעשות על גבה שנטבילים בתוכה ועושים עהרות. ולא היה צדק ארבעים סאה, אלא מוקוה שלם היה בלדה, ומי השקת נחשבים בו דרך נקב כשפופרת, ושלוו בית שמאי ופחתוה, שבית שמאי אומרים, עד שיפחת רבה' אפילו יש בנקב כשפופרת הגאד, לטולס תורת כלי עליה עד שתשצר רובה. [מקוואות פ"ד מ"ה]

תוספתא- קסטלין כלי העומד על המעיין ויש בו נקב שנכנס בו המים ויש בו גם נקב שיוצא שמוציא מים ומקלח למקומות שונים המחליק מים לכרכין, אם היה נקוב כשפופרת הנוד אין פוסל את המקוה, ואם לאו פוסל את המקוה. הלכה זו עלו עליה בני אסיא שלש רגלים (כיבנה) ולרגל השלישי הכשירוהו אפי' נקוב כמחט. אמר ר"א בר' יוסי הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה וכשבאתי אצל חבירי אמרו לי יפה הורית'. [מקוואות פ"ד ה"ד]

א. ר"ש- ביאור המשנה במקוואות 'כמה יהא בנקב כשפופרת הנוד' לא קאי לענין כלי שנפחת אלא לענין עירוב מקוואות ומילתא באפי נשפה היא כמבואר בגמ' ביבמות דמייתי לה היא משנה ד' כמה יהא בנקב וכו' לענין עירוב מקוואות. ויוצא לפ"ז דכל כלי הניקב מלמטה שוב אינו פוסל את המקוה. אמנם מהתוספתא מבואר פלוגתת תנאים בזה אם כלי הניקב מלמטה סגי בכל שהו כדי שלא יפסול או דבעי שיהא נקב כשפופרת הנוד. ולהלכה מסתבר דסגי בכ"ש דאף שהיה אפשר לפרש את המשנה במקוואות דשיעור הנקב הוא כשפופרת הנוד עכ"פ כיון דמבואר מהגמ' ביבמות דסתמא דמתני' דסגי בכ"ש א"כ כך נקטינן. וכ"ז נקב בשוליו אך מהצדדים אינו בטל אלא בנקב כשפופרת הנוד.

רא"ש- אף דקי"ל דכלי הניקב בשוליו סגי בכל שהו וכדברי הר"ש, מ"מ לכתחילה אין לעשות המקוה מכלי כזה.

ב. רמב"ם ותוס'- ביאור המשנה במקוואות 'וכמה יהיה בנקב, כשפופרת הנוד' היינו דקאי לענין הנקב שבכלי ולא לענין חיבור בין מקוואות [ודברי הגמ' ביבמות דמייתי לה לענין עירוב מקוואות היינו שהביאה את המשנה רק לענין שיעור של שפופרת הנוד אבל לא לעיקר הדין] והיינו דשיעור הנקב המטהר את הכלי מדין שאובים הוא כמו לענין נקב המטהר את הכלי מטומאה וטהרה. וכיון שכן אף דבתוספתא מבואר דדבר זה הוי פלוגתת תנאים אם הנקב שבשוליו הוא כ"ש או נקב המטהרו מטומאה כיון דסתמא דמתני' תנן דהוא נקב המטהרו הכי נקטינן להלכה.

מחבר- כאן פסק כהר"ש דסגי בכ"ש, [וכהרא"ש דלכתחילה אין לעשות כן] אך לעיל ס"ז פסק דבעי נקב כשפופרת הנוד.

'כלי שניקב בשוליו, אפילו כל שהוא, אינו חשוב כלי לפסול המקוה; ומ"מ אין להקל לעשות מקוה לכתחילה ולהביא מים בכלי מנוקב כזה.'

א. ש"ך- כיון דלעיל פסק דבעי כשפופרת הנוד א"כ לכתחילה בעי כן ורק בדיעבד מהני בכל שהו וזה כוונתו כאן דהיינו לענין בדיעבד.

ב. הגרע"א- לעיל מיירי לענין לטבול בתוך הכלי ולכך בעינן נקב כשפ"ה אך כאן הוא לענין שלא יפסל המקוה מהמים השאובים הנשפכים מהכלי לכך סגי בנקב כל שהו.

שיעור 'שפופרת הנוד'

משנה- 'ערוב מקואות, כשפופרת הנוד, כעביה וכחללה, כשתי אצבעות חוזרות למקומן'. [מקואות פ"ד ה"ד]

א. ר"ש ורא"ש- אצבע היינו הסמוך לאגודל וכל ששתי אצבעות מהם חוזרות בתוך הנקב הוי כשפופרת הנוד.

ב. רמב"ם- 'כשתי אצבעות' היינו שתי אצבעות ראשונים מן הארבע שבפס היד.

כשהנקב מהצד וכשתמו בסיד ובגפסיס

תוספתא- קסטלין המחליק מים לכרכין אם היה נקוב כשפופרת הנוד אין פוסל את המקוה ואם לאו פוסל את המקוה הלכה זו עלו עליה בני אסיא שלש רגלים (ביבנה) ולרגל השלישי הכשירוהו אפי' נקוב כמחט. אמר ר"א בר' יוסי הלכה זו הוריתי ברומי לטהרה וכשבאתי אצל חבירי אמרו לי יפה הורית בד"א מן הצד אינו פוסל את המקוה ואם היה מקבל כל שהוא מן הנקב ולמטה פוסל את המקוה. פקקו בסיד ובבנין אינו פוסל את המקוה בסיד ובגפסיס פוסל את המקוה על גבי הארץ ועל גבי סיד וגפסיס או שמירח (בטיט) מן הצדדין אינו פוסל את המקוה'. [מקואות פ"ד ה"ד]

מחבר- כתוספתא. ובשיעור שפ"ה כרמב"ם.

'ואם הנקב בצדדין, אינו בטל מתורת כלי עד שיהא ברוחב הנקב כשפופרת הנוד, שהוא כשתי אצבעות ראשונים מהארבעה שבפס היד, מתהפכות בחלל הנקב בריות, בין שהוא מרובע בין שהוא עגול, ויהא קרוב לשוליו, שאינו יכול לקבל שום מים ממנו ולמטה, אבל אם מקבל שום מים למטה ממנו, לא נתבטל מתורת כלי. ואם עירב סיד וצרורות וסתם בהם הנקב, לא חשיב סתימה להחזירו לתורת כלי. או אם הושיבו על גבי הארץ, ואפילו על גבי סיד וגפסית, לא חשיב סתימה; אבל אם עירב סיד וגפסיס וסתמו, חשוב סתימה. הילכך הרוצה לשאוב מים מהמקוה לנקותו, וירא שמא יחזרו מהכלי

שמוציאין בו המים ג' לוגין למקוה, אחר שחסרו מ' סאה, ויפסלוהו, יקוב הכלי בשוליו כל שהוא, ואז לא יחשבו המים שבו שאובין'.

כלי מנוקב כשפ"ה הנישא ע"י אדם

א. ט"ז- דייק מדברי הטור והמחבר שאם הכלי מנוקב כשפ"ה שאז מותר לעשות כן המקוה אף לכתחילה מיירי באופן שאדם נושא הכלי, והקשה הט"ז דהא קי"ל דבעי שלא יהיה ע"י אדם וכמו שכ' המחבר בסעיף הקודם דכל שהו ע"י אדם הנושא לא מהני. ומתוך זה כ' הט"ז דכיון שהמים נשפכים מן הכלי תמיד א"כ חשיב חיבור לארץ באופן שלא יחשב ל"ע אדם. ואף דקי"ל דקטפרס לא הוי חיבור י"ל דהיינו דוקא לענין שהלמטה אינו חיבור ללמעלה אבל הלמעלה כן חיבור ללמטה דגוד אחית אמרי' וגוד אסיק לא אמרי'. ואף לרבנן דס"ל דאף גוד אחית לא אמרי' י"ל דבמידי דרבנן יש להקל אי נמי דדוקא היכא שע"י החיבור נהיה עיקר המקוה דאז ל"א גוד אחית אבל במקרה שע"י החיבור אנו רק לא נפסול את המקוה מחמת דינא דבעי הווייה ע"י דבר שאינו מקבל טומאה בזה לכו"ע אמרי' גוד אחית. ואמנם כדי שיחשב זה לדבר הנעשה בידי שמים דבעי' שיהא כן דומיא דמעיינ צ"ל דמיירי שמביא אלו המים בהמשכה ונהי דלענין שאובים גמורים לא מהני לעשות כן ברוב כה"ג מהני כיון דלאו כלי הוא שהרי מנוקב הוא ורק לענין דינא דבעי שיהא בידי שמים מהני כן אף ברוב.

ב. ש"ך- אין להוכיח מקושת הט"ז את דינו די"ל דכאן כיון שרצונו הוא לשאוב את המים מהכלי ואינו רוצה שישפכו המים אלא אדרבה רומה הוא שישארו א"כ חשיב כה"ג שנפלו המים ממילא שלא ע"י אדם ואינו נפסל.

ג. ב"ח- ס"ל דכל הדין שאם המים נופלים בידי אדם שנפסלו זהו דוקא כשמפיל בכוונה את המים אבל כל ממילא אינו נפסל, וא"כ כאן מיירי שהיה זה בלא כוונה.

אם שאובים פוסל במעיין

א. רא"ש ורשב"א- אין מים שאובים פוסל במעיין וממילא כשבאים לנקות מקוה המחובר למעיין אין קפידא אם הכלים אינם מנוקבים לפי שאין פסול שאובים במעיין.

ב. מרדכי- בשם השאילתות. אף במעיין יש להחמיר לנקותו בכלים נקובים דפסול שאובים פוסל גם במעיין. [בבית יוסף כ' שהדין שכ' המרדכי שיש להחמיר אף במעיין אינו מדברי השאלות אלא דברי המרדכי.]

ג. רמב"ן- באופן שקדם המעיין לשאובים אין לחוש, אבל באופן שקדמו השאובים למעיין י"ל דפסול לכך טוב ליהזר לכתחילה.

ד. סמ"ק ורוב הפוס'- לכתחילה יש להחמיר לנקוב הכלי באופן שלא יהיו המים שאובים, אך בדיעבד שמילא עם הכלי בלא שניקב אין לפסול וכן באופן שיש טורח לנקוב הכלי ג"כ מהני אף לכתחילה.

ה. מהרי"ק- באופן שיש ספק אין בכך להתיר ויש להקל רק באופן שיש גם טורח בדבר.

א. מחבר- כרא"ש ורשב"א.

'ואם הם מים נובעים, אין צריך לכך כי המעיין אינו נפסל בשאיבה.'

ב. רמ"א- כסמ"ק ורוב הפוסקים דביעבד מהני. [וכ' הש"ך דהיינו אף באופן שיתעכב הטבילה וידחה טבילת האשה כבר חשיב לדיעבד ואין להחמיר בדבר.]

יזמכל מקום נהגו להחמיר גם צמעיין (מרדכי ה"ג צ"ס השאלות מהרי"ק שורש נ"ה ותה"ד סימן רנ"ח), כי יש חולקין אפילו צמעיין ואומרים דשאיבה פוסלת; ולכן לכתחלה יש להחמיר לנקוט הכלי ששואצין בו, אף צמעיין, ואם לא עשו כן ושאצו בכלי שלם ונפלו שם שלשה לוגין שאצין ונפסלה המקוה ורולין לנקותה ולהכשירה, אם אפשר לפקוק נקצי הנציעה צקלות טוב להחמיר ולעשות כן; אצל אם יש טורח גדול צדצ, או צדיעבד שלא עשו כן, יש לסמוך אמקילין דסוצרין דאין שאיבה פוסלת צמעיין (מהרי"ק שורש נ"ה), כי כן עיקר.

חת"ס- המחמיר את דברי הרמב"ן באופן שקדמו השאובים למי המעיין לפסול המעיין, תבוא עליו ברכה.

כשיש ספק אם נפלו ג' שאובים למקוה

מהרי"ק- באופן שיש ספק אם נפלו ג' לוגין מים שאובים למקוה [אף כשאינו מעיין] קודם שהיה מ' סאה מים כשרים אזלי' לקולא דספיקא דג' לוגין שאובין הוי רק מדרבנן ואזלי' לקולא וביעבד מהני.

רמ"א- כנ"ל.

יאפילו צמקוה שאין צה מעיין, אם אין הכלי גדול כל כך שצודאי יפלו שם ג' לוגין שאצין, אלא שיש לחוש שמא נפלו צזה אחר זה וכיולא צזה, אזלינן לקולא; דספיקא דג' לוגין שאצין הוי ספיקא דרבנן, ואין לחוש צדיעבד. (מהרי"ק שורש ל"ו והגהות סמ"ק).

אם בחפירת קרקע הסמוך לנהר נמצא מים אם יש עליו דין מעיין

פת"ש- בשם המשכנ". כשחופרים הקרקע בעומק עד שמוצאים מים, יש להסתפק אם יש ע"ז דין מעיין דמהתוספתא והרמב"ם מבואר דהחופר כן בסמוך לנהרות או לימים אין ע"ז דין מעיין ואמנם המחבר ורמ"א להלן סנ"ב מבואר שחולקים ע"ז אך עכ"פ אין לנו להניח דברי התוספתא והרמב"ם ויש להחמיר בזה ששאובים יפסלוהו. [החזו"א (קמא א' ז) כ' ליישב זאת דדברי התוספתא מיירי שחופר למעלה מהנהר באופן שאין המים באים מהנהר והים אלא שדרך שפתי הנהר להזיע ממי הנהר ואף הקרקע שלמעלה ממי הנהר מזיעין ומתלחחין וכשחופר במקום אחד נוטפים מים הספוגים בקרקע שסביבות הבור תוך הבור ולכך אין דינו כמעיין כיון שגם אין בכה"ג חיבור לנהר, בשונה מדברי הרמ"א להלן ששם המים הבאים לתוך החפירה הם מי הנהר בעצמם.] יעוי בכ"ז להלן סנ"ב.

הקדמה לסעיפים מא – מג

אופנים בהם אין המים נפסלים בשאובים אף שיש קצת תפיסת אדם

גמרא- 'דתנן המניח כלים תחת הצינור שקצבו ולכסוף חקקו להמשך מים למקוה, דשזז אינו פוסל. אבל הכלים פוסלים ממש שאיבה לקבל בהן מי גשמים אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים דלא תימא לא חשיבי ואפילו כלי אבנים וכלי אדמה וכלי גללים שאינם קרויין כלים לענין קבלת עומאה הוו כלים לענין שאיבה פוסלין את המקוה אחד המניח ואחד השוכח דברי בית שמאי ובית הלל מטהרין בשוכח דשוכח לא חשיבה שאיבה, הואיל ולא לכך נתכוון אמר רבי מאיר נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל ומודים בית שמאי בשוכח בחצר שלא תחת הצינור, ונתגמל מן הנוטפין ופלו למקוה שהוא טהור דמניח תחת הצינור וכהניחן בשעת קישור עבים ואחר כך נתפזרו ושכחו כדמוקי לקמן הוא דפליגי ציה, דגלי דפתיה שרלא שיפלו לחוכו, ומשום פזור עבים לא בטלה מחשבתו ראשונה, אבל צמוגה בחלך, ואפילו בשעת קישור ונתפזרו לא מוכחא מחשבה קנייתא שפיר מטיקרא, הלכך בטלה אמר רבי יוסי עדיין מחלוקת במקומה עומדת צמיתה תחת הצינור בקישור עבים לא נמנו ורבו עליה לבטל דברי בית הלל, דלא חזרו בהן אמר רב משרשיא דבי רב אמרי הכל מודים כשהניחם תחת הצינור בשעת קישור עבים ואחריו גשמים לבוא, ויאל לנלאכתו ושכחו, טמאים דברי הכל הואיל ומתחלה לכך נתכוון לא בטלה מחשבתו בשכחתו פיזור עבים דברי הכל טהורין דליכא גלויי דעתא לא נחלקו אלא שהניחם בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו מר סבר בטלה מחשבתו דכי נתפזרו אסח דפתיה, דסבר לא ירדו גשמים עוד ומר סבר לא בטלה מחשבתו'. [שבת טז:]

משנה- [משנה ז] 'המניח קנקנים בראש הגג לנגבן שלא נתכוין לקבל המים, לכך לא נעשו שאובין ונתמלאו מים, רבי אליעזר אומר, אם עונת גשמים הוא שנתקשרו שמים צעדים וירדו גשמים, אם יש בו כמעט מים בכור, ישבר הקנקנים ויפלו המים שבתוכן לבור, דהמשכה היא כיון שמתוך כלים שצורים מופלים לבור. ואם לאו שאינה עונת גשמים, אי נמי שאין מים צבור, לא ישבר דאם אינה עונת גשמים הרי לא יכול לעשות מקוה מן המים שבקנקנים בלבד, דסבירא ליה לר' אליעזר שאיבה שהנשיכה כולה או רובה, פסולה. אבל כשהיא עונת גשמים, שמה יפלו מן המים לבור רביעית קודם צבירה ור' אליעזר לטעמיה דאמר לעיל רביעית מים פוסלים את המקוה [בכתחילה] [בתחילה]. רבי יהושע אומר, בין כך ובין כך ישבר, או יכפה, אבל לא יערה דקסבר שלשה לוגין פוסלין את המקוה בין בתחילה בין בסוף ולא רביעית, ולא חוישין שמה יפלו לבור שלשה לוגין קודם צבירה. ורע"ג דלאו עונת גשמים היא, ישבר, דיכול להמשך עד שיעור מקוה. דקסבר שאיבה שהנשיכה כולה, טהורה: [משנה ח] הסייד אומן הסד את הצור צסוד כדי שיחזק מימיו, ודרכו להציר הסוד לבור צעלין, ואחריו צור היו צו מים כשרים ונשקע העלין לתוך המים ונתגמל ששכח צציץ בכור ונתמלא מים, אם היו המים צפים על גביו כל שהו, ישבר שלא נשאבו המים, דכל שעה הן מעורבין אבל אם היה מעלה העלין צידו היו נפסקים ונעשים תלושין, ואם לאו, לא ישבר וכשאינה עונת גשמים איירי. דאם היתה עונת גשמים כיון דאיכא מים צבור, ישבר, כדאמרו, דברי רבי אליעזר. ורבי יהושע אומר, בין כך ובין כך ישבר דיכול להמשך: [משנה ט] המסדר קנקנים בתוך הכור ונתמלאו מים, אף על פי שבלע הכור את מימיו ואין מים צבור אלא אלו שבקנקנים, הרי זה ישבר' כר' יהושע דאין רביעית פוסל, ונשבר את הקנקנים ועושה מקוה בתחילה. [מקוואות פ"ב מ"ז - מ"ט]

תורת כהנים- 'אלו נאמר ומקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא בכתפו ועשה מקוה בתחלה יהיה טהור תלמוד לומר 'מעין' מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים, אי מה מעין שאין בו תפיסת ידי אדם אף מקוה שאין בו תפיסת ידי אדם יצא המניח קנקנים בראש הגג ונתמלאו מים תלמוד לומר 'בור'.

[שמיני ריש פרשה ט]

מבואר מהת"כ שישנם אופנים מסוימים שאף שנכנסו מים בכלים לדעת אדם לא הוי שאובים. ועפ"ז מבואר במשניות שישנם כמה דרגות בזה: א. המניח קנקנים בראש הגג לנגבן. והיינו שיש לו כוונה נגדית למילוי הכלי שאז הדין הוא: לר"א- מהני רק באופן שיש במקוה כבר מי גשמים אבל לא מהני לעשות את כל המקוה ממים אלו שבכלי, עוד חומרא יש בכה"ג שכדי שהמים יעברו למקוה צריך רק לשבור הכלי ולא מהני להטות הכלי וכ"ש שאין להגביה את הכלי שאז המים יהיו שאובים. ולר"י-

מהני אף לעשות את כל המקוה ממים אלו וכן לא בעי לשבור את הכלי אלא מהני אף להטותו אף לא מהני להגביו. ב. המסדר קנקנים בתוך הכור ונתמלאו מים. והיינו שהכניס הקנקנים לתוך המקוה כדי שיבלעו דופני החביות מים ולא יבלעו היין שינתן לתוכן, ונתמלאו הדפנות במים ואף עברו לתוך החביות שהדין הוא דכיון שיש קצת דעת שאיבה לענין דופני החביות יש בזה חומרא יותר מהמקרה הראשון, דאף לר' יהושע מהני רק בשבירת הכלי אך לא בהטיה אך עכ"פ לא בעינן שיהיה רוב מים כשרים במקוה קודם לכן כלל, והיינו דכ"ז אליבא דר"י אך לר"א דס"ל בדין הקודם דבעי שיהא גם מים כשרים זולת המים שבכלי א"כ כ"ש הכא דבעי כן. ג. הסייד ששכח את עציצו בכור. והיינו שסד את הכור בטיט והביא את הטיט בעציץ ושכח העציץ בכור ונשתקע שם עד שנתמלא מים וכיון שבעצם כניסת העציץ לכור הוא על דעת קבלה כלומר לקבל את הטיט לכך חשיב יותר תפיסת אדם שבכה"ג החמירו יותר דלר"א בכל גווני לא מהני אף לשבור את הכלי ולר"י בעי שיהיה במקוה רוב מים כשרים וכן רק לשבור את הכלי אך לא להטות.

וכ' הרא"ש שהמקרה המוזכר בשבת במניח כלים תחת הצינור לקבל מים דינו הוא כהמניח קנקנים בראש הגג [א] דלר"י מהני אף לכפות הכלי וכ"ש לשבור וביאר הב"י דחשיב פחות תפיסת אדם מהמסדר קנקנים בתוך הכור [ב] דאף שהעלה הכלי כדי שיתמלא מ"מ כיון שהעבים התפזרו בטלה לה מחשבה קמייתא לגמרי ואין כאן לדעת.

סעיף מא

המניח כלים תחת הצינור לקבל בהן מי גשמים

גמרא - דתנן המניח כלים תחת הצינור לקבל בהן מי גשמים אחד כלים גדולים ואחד כלים קטנים ואפילו כלי אבנים וכלי אדמה וכלי גללים פוסלין את המקוה אחד המניח ואחד השוכח דברי בית שמאי ובית הלל מטהרין בשוכח אמר רבי מאיר נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל ומודים בית שמאי בשוכח בחצר שהוא טהור אמר רבי יוסי עדיין מחלוקת במקומה עומדת אמר רב משרשיא דבי רב אמרי הכל מודים כשהניחם בשעת קישור עבים טמאים בשעת פיזור עבים דברי הכל טהורין לא נחלקו אלא שהניחם בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו מר סבר בטלה מחשבתו ומר סבר לא בטלה מחשבתו. [שבת

[זו]

א. רא"ש - דברי רב משרשיא ד'לא נחלקו אלא שהניחם בשעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו' היינו לענין פלוגתת ב"ש וב"ה וכיון שכן זהו רק אליבא דר' יוסי שעדיין מחלוקת במקומה עומדת אבל לא אליבא דר"מ שחזרו ב"ה להורות כב"ש. ויוצא כך: אליבא דר' יוסי נחלקו ב"ה וב"ש במניח כלים תחת הצינור והיינו באופן שהניח בשעת קישור עבים ונתפזרו ושוב נתקשרו דב"ש פסלי וב"ה מטהרי אבל במניח בחצר אף באופן זה שהניח בשעת קישור ונתפזרו וכו' מהני אף לב"ש. כ"ז אליבא דר"י אך לר"מ שחזרו ב"ה להורות כב"ש יוצא שבמניח תחת הצינור באופן הנ"ל שנתקשרו וכו' לכו"ע לא מהני, ובמניח בחצר בגוונא הנ"ל לכו"ע יהני. וכיון דהלכה כר' יוסי כלפי ר"מ וכלפי המחלוקת בין ב"ש וב"ה הלכה כב"ה א"כ יוצא שבמניח בשעת קישור עבים בכל גווני פסול, במניח בעת פיזור עבים בכל גווני

כשר, וכן במניח בעת קישור ונתפזרו ושוב התקשרו דמהני אף תחת הצינור.

ב. רמב"ם- במניח תחת הצינור לא מהני אף בשכח ובמניח בחצר מהני רק בעת קישור עבים ונתפזרו ושוב נתקשרו אבל לא בעת קישור עבים. והיינו דפליג על הרא"ש במניח תחת הצינור, דלהרא"ש מהני בעת קישור ונתפזרו וכו' ולהרמב"ם לא מהני בכה"ג ואפי' במניח בעת פיזור עבים דהיינו שוכח.

ביאור הגמ' אליבא דהרמב"ם

א. ב"י- דברי רב מרשיא ד'לא נחלקו וכו' היינו מחלוקתם של ר' יוסי ור"מ. והיינו שאליבא דר"י מחלוקת ב"ש וב"ה הוא בין במניח תחת הצינור ובין במניח בחצר [דלא כהרא"ש דבחצר לכו"ע מהני], ואליבא דר"מ לא נחלקו ב"ש וב"ה כלל אלא בתחת הצינור לכו"ע פסול ובחצר לכו"ע כשר. ולענין פלוגתת ר"י ור"מ אליבא דב"ש במניח בחצר ע"ז קאי דברי רב מרשיא שפלוגתתם הוא במניח בשעת קישור עבים ונתפזרו ושוב נתקשרו שלר"י אליבא דב"ש פסול ולר"מ אליבא דב"ש כשר, אך במניח בשעת קישור עבים לכו"ע לא מהני. ופסק הרמב"ם אליבא דר"מ, ולפ"ז יהיה הדין כד: במניח תחת הצינור בכל אופן פסול אף בשוכח [ומשום שגזרו אטו מניח] ובמניח בחצר בעת קישור עבים פסול בעת קישור ונתפזרו ושוב נתקשרו מהני וכ"ש במניח בשעת פיזור עבים.

ב. ב"ח- ר"מ שאמר שחזרו ב"ה להורות כב"ש, זהו דוקא במניח תחת הצינור, אבל במניח בחצר עדיין איכא המחלוקת בין ב"ש וב"ה, ודברי רב מרשיא בגמ' דלא נחלקו אלא במניח בעת קישור עבים ונתפזרו וחזרו ונתקשרו, הם אף לדברי ר"מ ובמניח בחצר. ופסק הרמב"ם כר"מ וכב"ה, וכיון שכן יוצא: שבמניח תחת הצינור בכל גיוני פסול, ובמניח תחת הצינור מהני באופן של קישור עבים ונתפזרו ושוב התקשרו.

מחבר- כהרא"ש.

'המניח כלים תחת הצנור לקבל מימיו שיפלו מהם לתוך המקוה, אם הניחם בשעת קישור עבים וקודם שנתפזרו העבים ירדו גשמים ונתמלאו, חשובים לדעת והווי שאובין; אבל אם לא נתקשרו העבים בשעה שהניחם, ואח"כ נתקשרו ונתמלאו; או אפילו הניחן בשעת קישור העבים, ונתפזרו, ונשאר שם עד שחזרו ונתקשרו וירדו גשמים ונתמלאו, לא חשיבי לדעת ואינם פוסלין.'

האופן בו יש להעביר המים מהכלי למקוה

רא"ש- [כאמור בהקדמה]. לענין איך להעביר את המים מהכלי למקוה הוא כמו הדין של המניח קנקנים בראש הגג לנגבן [סעיף מ"ב] דקי"ל כר' יהושע דמהני אף להטות את הכלי וכ"ש לשבור הכלי אך לא להגביהו שאז המים יחשבו לשאובים.

ב"י- אף שלכאו' היה ראוי לדמות דין זה לדין המסדר קנקנים בתוך הכור [סעי' מ"ג] כיון שבתחילה העלה את הכלי כדי לקבל את מימיו בשעת קישור עבים והיינו שחישב ע"ז לקבלה אף שהתפזרו העבים, וכשם שהמסדר קנקנים שלגבי תוך הכלי לא רצה שיכנס המים אפ"ה הדין שם דבעי לשבור

דוקא ולא להטות, כמו כן בנידון דידן הדין כן. מ"מ כ' הב"י דבכה"ג שהיה פיזור עבים התבטלה מחשבתו הראשונה לגמרי והוי כמי ששכח הכלי, ולכך כבר אי"ז דומה למסדר קנקנים כבור ששם עכ"פ היה איזה קבלה לענין הדפנות, בשונה מכאן שלא היה קבלה כלל ודומה ממש למעלה קנקנים לגג לייבשן והיינו דלא בעי כוונה הפוכה אלא כל ואין כוונה לאיזשהו קבלה מהני הטיה.

מחבר- כהרא"ש.

**ובלבד שישבור את הכלי או יהפכנו בענין שלא יגביהנו מעל הארץ,
שאם מגביהו מן הארץ עם המים, חשובים שאובין ופוסלים את
המקוה.**

אם דין זה קיים אף במעיין

א. הגה' דרישה- דין זה אמור הוא אף במניח כלי תחת המעיין דכל וליכא דעת חיובית שיתמלא לא חשיב לשאובים.

ב. ש"ך- יש לחלק בין מי גשמים למעיין דהא במעיין הזרימה היא תמידית ובהכרח תעבור זרימת המעיין שם וא"כ חשיב לדעת כל והונח שם לדעת.

סעיף מב

המניח קנקנים בראש הגג לנגבן

תורת כהנים- 'אלו נאמר ומקוה מים יהיה טהור יכול אפילו מילא בכתפו ועשה מקוה בתחלה יהיה טהור תלמוד לומר מעין מה מעין בידי שמים אף מקוה בידי שמים אי מה מעין שאין בו תפיסת ידי אדם אף מקוה שאין בו תפיסת ידי אדם יצא המניח קנקנים בראש הגג ונתמלאו מים תלמוד לומר בור'.

[שמניי ריש פרשה ט]

משנה- 'המניח קנקנים בראש הגג לנגבן ונתמלאו מים, רבי אליעזר אומר, אם עונת גשמים הוא, אם יש בו כמעט מים כבור, ישבר. ואם לאו, לא ישבר. רבי יהושע אומר, בין כך ובין כך ישבר, או יכפה,

אבל לא יערה'. [מקוואות פ"ב מ"ז]

רא"ש ורמב"ם- הלכה כר' יהושע כלפי ר"א, וא"כ מהני אף להטות הכלי. וכן דלא בעי שיהיו מים כלל במקוה זולת אלו המים.

מחבר- כנ"ל.

המניח קנקנים בראש הגג, לנגבם, וירדו עליהם גשמים ונתמלאו, אע"פ שהיא עונת גשמים, הרי זה ישבור הקנקנים או יכפם; והמים שהיו בקנקנים, כשרים לטבול בהן ואף על פי שכל המים האלו היו בכלים, שהרי לא מילאן בידו; אבל אם הגביה הקנקנים ועירם, הרי כל המים שבהם שאובים.

סעיף מג

הסיד ששכח עציץ בכור המסדר קנקנים בתוך הבור

משנה- הסיד ששכח עציץ בכור ונתמלא מים, אם היו המים צפים על גביו כל שהו, ישבר. ואם לאו, לא ישבר, דברי רבי אליעזר. ורבי יהושע אומר, בין כך ובין כך ישבר: המסדר קנקנים בתוך הבור ונתמלאו מים, אף על פי שבלע הבור את מימיו, הרי זה ישבר. [מקוואות פ"ב מ"ח מ"ט]

בית יוסף- כאמור בהקדמה. במקרה שסייד הבא לסוד את כותלי המקוה והניח את עציצו בתוך הבור והיינו דלי שבו מונח הטיט ושכח שם את העציץ ונשתקע במים ונתמלא בו קי"ל כר"י שישבור ומשום שכיון שעומד לזה הכלי לקבל בו, אף ששכחו במקוה, חשיב לקבלה לענין זה שלא מהני להטות אלא רק לישבור. והוסף הרא"ש דבעי גם שיהיה מעט מים כשרים במקוה זולת מים אלו. אך לגבי הדין השני המוזכר במשנה במסדר קנקנים כדי שיכנסו המים לדפנות ולבסוף נכנסו המים גם לתוך הכלי בכה"ג הוי קיל יותר מן הסיד כיון שלתוך הכלי לא היה דעת לקבלה כלל שהרי רצונו היה שבתוך הכלי יכנס דוקא יין ולכך הדין הוא שלא בעי שיהיה מעט מים כשרים זולת אלו מים אך עכ"פ כן בעי לשבור בדוקא ולא להתותם. [ע"פ הרא"ש].

מחבר- כנ"ל.

הסייד ששכח עציץ במקוה ונתמלא מים, אע"פ שלא נשאר במקוה אלא מעט והרי העציץ יש בו רוב המקוה, הרי זה ישבור העציץ במקומו ונמצא המקוה כולו כשר. וכן המסדר את הקנקנים בתוך המקוה כדי לחסמן, ונתמלאו מים, אף על פי שבלע המקוה את מימיו ולא נשאר שם מים כלל אלא מים שבתוך הקנקנים, הרי זה ישבור את הקנקנים, והמים הנקוים מהם מקוה כשר.

סעיף מד

דין המשכה

משנה- 'מים שאובין ומי גשמים שנתערבו בחצר, ובעוקה גומא שהמים מתקבלים בה, ועל מעלות המערה או על מעלות המערה, ומשם נמשכו וירדו למקוה, אם רב מן הכשר כגון שעשירים ואחת סאה מנהן מי גשמים ותשע עשרה מים שאובין, כשר. ואם רב מן הפסול, פסול. מחצה למחצה, פסול. אימתי, בזמן שמתערבים עד שלא יגיעו למקוה. היו מקלחין בתוך המים שלא ירדו למקוה על ידי המשכה דרך החצר והעוקה ומעלות המערה, אלא מן הכלים עלמין היו מקלחין לתוך המקוה, אם ידוע שנפל לתוכו ארבעים סאה מים כשרים, עד שלא ירד לתוכו שלשה לגין מים שאובין, כשר. ואם לאו, פסול' דלשה לוגין מים שאובים פוסלים כשנפלו למקוה שלא כדרך המשכה. אבל דרך המשכה אין פוסלין עד שיהיו הרוב מים שאובים. אפילו המים שאובין צפני עלמין שלא נתערבו בכשרים, אין פוסלין דרך המשכה אלא ברוב כגון מקוה שיש בו עשרים ואחת סאה מי גשמים, מנולא בכתף ונמשך לתוכו תשע עשרה סאה מים שאובים וכשר, הואיל והרוב מים כשרים. [מקוואות פ"ד מ"ד]

תוספתא- 'מים הנוזלין מאליהן ומן הים ומן הנהר והעולין באנטיליא פוסלין את המקוה רשב"ג אומר העולה בכבולין אינן פוסלין את המקוה לפי שאינן נתלשין. ר"א בן יעקב אומר גג שיש בראשו אחד ועשרים סאה של מימי גשמים ממלא בכתף ונותן לתוכה י"ט סאה ופותקן ומערבן ופוחתו נתערבו בחצר'. [מקוואות פ"ד ה"ב]

גמרא- 'ואין המים שאובין פוסלין את המקוה: מאן תנא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן רבי אליעזר בן יעקב היא דתנן ר' אליעזר בן יעקב אומר מקוה שיש בו עשרים ואחת סאה מי גשמים ממלא בכתף מים שאובין תשע עשרה סאה ופותקן למקוה שלא יערה מן הדלי לתוך המקוה דחפ"י בשלשה לוגין מים פוסל למקוה כפי הארץ גומא אבל יעשה חרין וגומא למרחוק ויערה מן הדלי לתוך הגומא ויקלחו המים דרך החרין לתוך המקוה והיינו המשכה: והן טהורין כלומר כשר לעבול בו שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה כשהרוב ממי (של) גשמים שנפלו מעלמין לתוכו והמשך מיעוט של שאיבה לתוכו דרך חרין מטהרת השאיבה והיינו לפי חשבון דמתניתין דאין השאובין פוסלין את המקוה דרך המשכה אלא אם כן היו שם עשרים סאין מכלל דרבנן סברי דברבייה ובהמשכה לא כלומר מדקאמרת מתני' רבי אליעזר בן יעקב היא ולא רבנן ומתני' לקולא דבלשנא דקולא נקיע לה דקתיא אין השאובין פוסלין אלא לפי חשבון מכלל דרבנן לחומרא פליגי אלא [הא] דכי אתא רבין אמר רבי יוחנן שאובה שהמשיכה כולה טהורה שאפילו כל המקוה ממים שאובין דרך המשכה כשר מני לא רבנן ולא ר' אליעזר, אלא אמר רבה [רב ששת] לפי חשבון כלים ויוסף בן חוני היא רבנן לקולא פליגי והא דכי אתא רבין רבין היא ומתני' לאו כהכי קמייירי דתימא ר' אליעזר היא ורבנן לחומרא פליגי דתניא שלשת לוגין מים שאובין שנפלו למים בשנים ושלשה כלים ואפי' בארבעה וחמשה כלים פוסלים את המקוה, יוסף בן חוני אומר בשנים ושלשה כלים פוסל את המקוה, בארבעה וחמשה אין פוסלין את המקוה שנפל לוג שלם מכל כלי פסול אבל מנ"ד או ה' כלים דאין לוג שלם נופל כחאה לא פסלוהו ולפי חשבון דמתני' מני ה"ק, [תמורה יב. יב:]

בית יוסף- מבואר מהגמ' שיטת ראב"י דס"ל שהשאיבה מטהרת ברבייה ובהמשכה והיינו דשאובה שהמשיכה מטהרת דוקא באופן שהיה רוב מים כשרים והיינו יותר מכ' סאה. ואמנם במשנה במקוואות פ"ד מ"ד מבואר דבעינן שיתערבו קודם עם מי המקוה אבל כשהומשכו לבהם לא מהני ופוסל בג"ל. וכ' הר"ש דהיינו ת"ק החולק על ראב"י, ואת דברי התוספתא צ"ל שנמשכו אף בלא עירוב עם מי המקוה. אבל הרא"ש כ' דיש להעמיד את המשנה כראב"י ותחילה אמר ראב"י דבעי שהמים שממשיך צריכים הם להתערב לפני בואם למקוה עם המים הכשרים וכך גם יש להעמיד את התוספתא ואח"כ חזר בו ראב"י כמבואר מהתוספתא המובאת בגמרא דלא בעינן שהמים שממשיך יתערבו עם המים הכשרים. ועכ"פ בין לר"ש ובין לרא"ש למסקנא לא בעי ראב"י שהשאובים הנמשכים יתערבו עם המים הכשרים

קודם בואם למקוה. אמנם הרמב"ם למד דמה דאיתא במשנה בעינן שהמים הנמשכים יתערבבו עם הכשרים קודם בואם למקוה היינו כדי להכשירם אף כשנופלים למקוה עוד קודם שיש רוב מים כשרים שם דבלא העירוב עם הכשרים לא היה מהני אלא דוקא כשיש כבר רוב כשרים. ויוצא מחלוקת בין הרמב"ם לרא"ש והר"ש במקרה זה שהשאובים הנמשכים מתערבבים עם הכשרים קודם בואם למקוה אי מהני אף לפני שיש רוב כשרים במקוה.

ביאור שי' ר' יוחנן ד'שאובה שהמשיכה כולה טהורה

א. תוס' ורוב המפרשים - כפשוטו. שאם המשיך מ' סאה מים שאובים לתוך המקוה דמהני וכשר לטבול בו.

ב. שאילתות - היינו שאם המשיך מים שאובים למקוה מהני באופן שיבוא לשם מ' סאה מים כשרים. אבל השאובים עצמן אינם מצטרפים לשיעור המקוה.

ג. רמב"ם - [ע"פ הב"י]. היינו שמדובר באופן שהיה רוב מים כשרים ונפלו לתוכו מיעוט מים שאובים בלא המשכה שאם הוא ממשיך את כולם אז מהני, אבל להמשיך שיעור מקוה שלם שאובים לא מהני.

ההלכה בשאובה שהמשיכה כולה

א. חכמי המערב - הלכה כר' יוחנן בן נורי דשאובה שהמשיכה כולה טהורה והיינו כרבנן דפליג אראב"י. [ואף דבמתני' במקוואות מבואר דלא מהני י"ל דאיתא כראב"י וכדכ' הרא"ש א"נ דאף אי נימא דהוא שי' שלישית דשאובה אינה מטהרת אף לא ברביה והמשכה מ"מ הלכה כריב"נ הנזכר בגמ', ב"י.]

ב. השאילתות רמב"ם ופוס' - הלכה כראב"י דשאובה מטהרת דוקא ברביה והמשכה אבל לא בכולה. [ולמד הב"י בשי' הרמב"ם דס"ל דהלכה כרבנן דראב"י, ואפ"ה ס"ל דשאובה שהמשיכה כולה בלא מים כשרים פסול, והיינו שלמד את דברי ר' יוחנן ד'שאובה שהמשיכה כולה' שמדובר באופן שהיה רוב מים כשרים ונפלו לתוכו מיעוט מים שאובים בלא המשכה שאם הוא ממשיך את כולם אז מהני, אבל להמשיך שיעור מקוה שלם שאובים לא מהני. וכן הלכה. [והיינו שלמד דראב"י לא פליג על זה דלא מיירי באופן שמושך את הכל אח"כ וכן דלא פליגי רבנן עליה. א"נ דבזה גופא המחלוקת בין ראב"י לרבנן והלכה כרבנן.]

אם דין זה דשאובה מטהרת ברביה והמשכה הוא אף לכתחילה

ריב"ש ורשב"ץ - אין להחמיר בהמשכה ורבייה לומר שמא ימלאנו שלא בהמשכה כלל כשחסר דכיון שהיה בחזקת טהרה אין לך לפסלו מספק, שאין לנו לגזור מעצמנו יותר ממה שגזרו חכמים.

שיעור 'רוב'

גמרא - א"ר אלעזר עשר רביעיות הן בעשרה מקוומות ונהיה בהן תורה שיעור רביעית.. והאיכא מקוה כדתן שהשאובה מטהרת ברביעית צריכה והמשכה שאם יש כאן כ' סאה ורביעית נמני בשמים הולך ונמלא מן הנמנין כ' סאין חסר רביעית וחוקן לפני אותו נקוס כדי שישגכו הנמני לתוך הנקוה דהא יש בהן ארבעים סאה, בר מההיא דבטלוה רבנן' צר מההיא דבעלוה רבנן דהא קתני רישא שיש בה כ"א סאה נמני בשמים'. [נזיר לה.]

א. רש"י - [לאחד מהפירושים] דברי הגמ' 'והאיכא מקוה' היינו לענין הדין דשאובה מטהרת ברביה והמשכה ורובא היינו כ' סאה ורביעית וע"ז אמרה הגמ' דבטלוה רבנן משום דבעינן כ"א סאה. ויוצא לפ"ז דשיעור רוב למסקנא הוא כ"א סאה.

ב. רמב"ם- רוב היינו משהו יותר מכ' סאה. [ובפ' הגמ' נאמרו עוד פירושים]

מחבר- כהרמב"ם דשאובה מטהרת ברביה והמשכה אבל לא בכולה. ורוב היינו משהו יותר מכ' סאה.

'אין המים שאובים פוסלים את המקוה בג' לוגין עד שיפלו לתוך המקוה מהכלי, אבל אם נגררו המים השאובים חוץ למקוה ונמשכו וירדו למקוה, אינם פוסלים את המקוה עד שיהיו מחצה למחצה; אבל אם היו רוב מהכשרים, הרי המקוה כשר. כיצד, מקוה שיש בו עשרים סאה ומשהו מים כשרים, והיה ממלא ושואב חוץ למקוה והמים נמשכים ויורדים למקוה, בין שהיו נמשכים על גבי קרקע או בתוך הסילון וכיוצא בו מדברים שאינם פוסלים את המקוה, הרי הוא כשר ואפילו השלימו לאלף סאין, שהשאובה שהמשיכוה, כשרה אם היה שם רוב מ' סאה מן הכשר. וכן גג שהיה בראשו כ' סאה ומשהו מי גשמים, ומילא בכתפו ונתן לתוכו פחות מכ', שנמצא הכל פסול, ופתח הצנור ונמשכו הכל למקוה אחר, הרי זה מקוה כשר, שהשאובה שהמשיכוה כולה כשרה, הואיל ויש שם רוב מהכשר: הגה - אצל אס המשיך תחילה מים פסולים, ואח"כ הביא עליהם רוב מים כשרים, לא מהני (דקדוק הצ"י מדברי הרמב"ם)!

שאובים שהומשכו אם דינם כג'ל שאובים לפסול את המקוה

תוס'- שאובים שהומשכו, אף שבאו למקוה עוד קודם רוב מים כשרים מ"מ אינם פוסלים את המקוה כג'ל מים שאובים בלא המשכה רק שלא מצטרפים לשיעור המקוה ואם ישפוך למקוה מ' סאה מים כשרים המקוה כשר.

הגרע"א- כן משמע מהש"ך [ורמ"א] אך מ"מ צ"ע לדינא.

סעיף מה

שיעור המשכה

א. סמ"ק ור"י- שיעור המשכה הוא ג' טפחים. דפחות מג' הוי לבוד ואף על גב דלא שייך לבוד אלא אצל מחיצות מ"מ כבר הורה זקן.

ב. רשב"ץ ור"ש - שיעור המשכה אין לו שיעור ואף בכל שהו מהני כל עוד ולא שופך להדיא למקוה.
ג. ספר המנהגות - שיעור המשכה ממקום רחוק כדי שתכלה רגל המשכה קודם שיגיעו המים למקוה.
מחבר - כסמ"ק ור"י.

'שיעור המשכה זו אין פחות מג' טפחים'.

לח"ש ושבה"ל - במקום האפשר ודאי עדיף לכתחילה להחמיר כספר המנהגות שהוא עד שיכלה כח השפיכה.

סעיף ז

ע"ג מה מהני המשכה

א. ראב"ד - לא מהני המשכה ע"ג כלים ואף באופן שאינם פוסלים בשאובים אינם מכשירים את השאובים לחשב אותם כנמשכים ואין השאובה מטהרת אלא דרך קרקע או צנור שלא היה עליו שם כלי בתלוש. ועכ"פ גם לא בעי דוקא על הקרקע אלא אף ע"ג דברים שלא ראויים שיבלעו שם המים כגון אבנים ונסרים. [וכן פסקו השאילתות והרמב"ם]

ב. מרדכי - בשם הרוקח. המשכה מהני רק על גבי קרקע הראויה שיבלע בה המים, ולא ע"ג דבר אחר ולכך לא יהני המשכה ע"ג רצפת אבנים.

א. מחבר - כהראב"ד.

'אין המשכה מועלת אלא על גבי קרקע או על גבי צנור שלא היה עליו שם כלי בתלוש, אבל אם המשיך על גבי כלים, אפילו כלי גללים וכיוצא בהם, לא הוי המשכה (הראב"ד)'.
ב. רמ"א - החמיר לכתחילה כהרוקח.

י"א דאין המשכה מועלת אלא דוקא על גבי קרקע הראוי לבלוע בה, אבל אם המשיך על גבי רצפת אבנים שאין ראוי לבלוע בה, וכל שכן על גבי דף או כלי, אע"פ שאינו פוסל המקוה, לא מהני (צ"י בשם מרדכי פ"ג דשבוטות שכ"כ בשם הרוקח). ועוד להחמיר לכתחילה.

ש"ך- מיירי כאן שהיו המים ראויים לבא למקוה זולת הכלי זה אבל אם לא היו ראויים לבא זולתם אפי' לא היה עליו שם כלי בתלוש אם הוא כלי המקבל טומאה פוסל דהויתו על ידי טהרה בעינן כדלקמן סעיף מ"ח. [הגרע"א והדגו"מ תמהו איך משכחת לה שלא יהא עליו שם כלי בתלוש ומקבל טומאה].

המשכה על גבי 'מלט' ו'בטון'

חזו"א- 'מלט' ו'בטון' חשיב כקרקע הראויה להיבלע ומהני להמשיך עליה.

סעיף מז

מעין שנתיבש והחיהו ע"י מילוי בור הסמוך לו

תשו' הרא"ש- מעיין שהיה נובע ונתייבש, וע"י מילוי בבור הסמוך לו במים שאובים חזר המעיין לנובע. הדין הוא דכשר ויש על זה דין מעיין. וטעם הדבר: א. כיון דאמר' בגמ' [בכורות נה:]: 'נהרא מכיפיה מיבריך' כלומר שמקור הנהר מיעוטו הוא ממי גשמים ורובו הוא מלחלוחית אויר העולם, ולכך בזמן שרב וחום הנהרות מתמעטים כיון שמקורותיהם מתמעטים שאויר העולם אינו לה, ולכך כאשר ממלא מים בבור הסמוך למעיין אז נעשה מקור המעיין לח ושוב המעיין עצמו מתמלא לא מאותם המים שמילא בבור אלא מאותו לחלוחית שסביב המעיין, וממילא אינו נפסל באותם מים השאובים כדין כל מעיין שאינו נפסל במים שאובים. ב. דבר ידוע הוא שאי אפשר שישארו אותם הגידין בלא מים כלל וכיון שיש בהם קצת מים יש עליהם תורת מעין והדין הוא דמעין נובע אפי' כל שהו אין מים שאובים פוסלים אותו. [ראה בסמוך דברי החזו"א בביאור דברי הרא"ש]

מחבר- כנ"ל.

'מקוה שנובע ונתייבש בקיץ, והיה בור רחוק ממנו קצת ומלאוהו מים שאובים ונתמלא המקוה מתחת הקרקע מאותם מים שאובים, המקוה כשר כאלו הוא נובע.'

א. ב"ח- כל הדין האמור הוא רק לשיטות דס"ל דמעין אינו נפסל במים שאובים אף שהיו השאובים לפני המעיין, אבל לפי מה שהחמיר רמ"א לעיל ס"מ שאף במעיין אם קדמו השאובים לפני שהיה רוב מים כשרים [דהיינו כ' סאה] פסול, א"כ אף בנידו"ד יש לחשוש לקדימת השאובים למעיין ולא מהני.

ב. ט"ז וש"ך- דברי הב"ח נכונים לפי הטעם השני של הרא"ש דעכ"פ יש לחוש לג"ל שאובים לפני רוב מים כשרים, אבל לפי הטעם הראשון אין לחוש לזה כיון דאמר' שודאי יש רוב מים כשרים שהם מי מעיין [והיינו דגם אמר' שמסתמא הם באים קודם לשאובים].

חזו"א- לעיל ס"ב וסעי' י"א מבואר להדיא דלא מהני ברכו שאובים על המעיין להחשיב הכל כמעייין לענין שיטהר בזוחלין, ומהשו"ע כאן משמע שמטהר אף לענין זוחלין. ולכך כ' דכל דברי הרא"ש הם דוקא באופן ששופך את השאובים רחוק מהמעייין באופן שאנו משערים שהמים ששפך לא באו למעיין אלא רק גרמו לגידי המעיין להתלחלה ואז אנו אומרים שכל המים שיש במעיין מקורם הם מגידי המעיין שהם מים חיים אבל כאשר שופך מים שאובים להדיא לתוך המעיין ודאי דלא מהני, דבהחלט י"ל שהמעייין היה יבש לגמרי וכל המים המה משאובים. [וכ' דגם טעם הב' שכ' הרא"ש אי"ז טעם בפנ"ע אלא כוונתו הוא שכיון ששפך את השאובים רחוק מהמעייין אם אנו רואים שהמעייין התחיל לנבוע בע"כ שנשאר שם קצת מן המעיין אבל גם לפי טעם זה לא מהני אם שופך להדיא לתוך המעיין.]

שבה"ל- יתכן לומר דבאופן האמור שהמים נמשכים בתוך הקרקע ולא על גביה לא בעי המשכה ג' טפחים דבכה"ג מהני כ"ש לכו"ע.

סעיף מח

דין הוייתו ע"י טהרה

גמרא- 'תנן התם נתן ידו או רגלו קילוח היוחד מוכר מעוקס שנושפע ועולה ואין הקילוח יורד לחצית ונתן ידו לנטעלה מראש הלמור [לעשות כעין מרוב] כדי שיעברו המים דרך ידו לחצית של קדוש או עלי ירקות כדי שיעברו מים לחצית פסולין [המים] כדילוף לקמיה עלי קנים ועלי אגוזים כשירה זה הכלל דבר המקבל טומאה פסולין דבר שאינו מקבל טומאה כשירין מנא הני מילי דאמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בר אבא אמר קרא אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור הוייתן של מים הנטערים על ידי טהרה תהא כשאתה מכוה אוחס להיות מקוה או קדוש הוי מכוה אוחס על ידי דבר שאין מקבל טומאה'. [זבחים כה].

ראשונים- ע"פ הגמ' מבואר דין דהויתו ע"י טהרה. והיינו שהוית המקוה צריכה להיווצר ע"י דבר שאינו מקבל טומאה, ולכך כשבאו המים לתוך המקוה על גבי דבר המקבל טומאה נפסל המקוה. ודין זה שונה מדין שאובים בכמה דברים. דין שאובים לרוב הפו' הוא רק מדרבנן, וכן דלדין פסול שאובים נצרך שייכנסו המים לכלי עם בית קיבול מד' רוחות אך בלא זה אף שהכלי יקבל טומאה אין המים נפסלים וכן דבעינן שיתמלא לדעת, בשונה מדין הויה ע"י טהרה שהוא דין מן התורה לכו"ע ובכל אופן שהמים עוברים על גבי כלי המקבל טומאה אף שאין לו תוך וכגון פשוטי כלי מתכות דמקבלי טומאה מן התורה, ואף באופן שהמים לא נכנסו לדעת ישנו הפסול דהויה ע"י טהרה. ומאידך דין דהויה ע"י טהרה הוא דוקא באופן שהמים נכנסים ישירות מהכלי למקוה אבל אם לאחר יציאתם מהכלי נמשכו על הקרקע ומשם נפלדו למקוה מהני בשונה מדין שאובים שכיון שנכנסו המים לכלי ונעשו שאובים נפסלו אף ביציאתם מן הכלי.

אם דין זה הוא דוקא לענין מים חיים או אף לענין כל טבילה

משנה- '...ונוטפים שעשאן זוחלין, סומך אפלו מקל, אפלו קנה, אפלו זב וזבה, יורד וטובל, דברי רבי

יהודה. רבי יוסי אומר, כל דבר שהוא מקבל טמאה, אין מחילין בו'. [מקואות פ"ה מ"ה]

א. רא"ש ופוס' - ביאור המשנה במקואות 'נוטפים שעשאן זוחלין..' היינו שהיה מי גשמים מקובצים ובא להמשיכם לתוך המקוה דבעי שלא ימשוך על גבי דבר המקבל טמאה וזהו הדין המבואר בגמ' בזבחים ע"פ המשנה בפרה והיינו דדינא דהויתן ע"י טהרה הוא בכל אופן המהווה את המקוה ודין זה הוא בין גבי מעיין ובין גבי מקוה דבכל גווני בעי שימשוך את המים המהווים את המקוה ע"ג דבר שאינו מקבל טמאה. וביאור המשנה 'אפי' זב וזבה' היינו שהם הסומכים את המקל, ולכך אף שמצד המקל חשיב שפיר הויה ע"י טהרה כיון דפשוטי כלי עץ אינם מקבלים טמאה מדאורייתא אלא מדרבנן מ"מ כיון שהאדם נושאם והאדם בר קבולי טמאה ככה"ג נחלקו ר' יהודה ור' יוסי אי חשיב כה"ג הויה ע"י טהרה.

ב. רמב"ם ורא"ם - ביאור המשנה במקואות הוא שהיה מעיין המנטף טיף אחר טיף כלומר שלא הומשך זרימתו ובא להמשיך את הזרימה ע"י דבר המקבל טמאה דלא מהני. והיינו דדינא דהויתן ע"י טהרה נאמר דוקא לגבי מעיין ורק לענין דין מים חיים הנצרכים להזאת מי חטאת ומצורע וזב, אבל להמשיך מי גשמים למקוה מותר על דבר המקבל טמאה. והמשנה בפרה המובאת בזבחים מיירי דוקא במעיין. [ולמד הרמב"ם דבר זה מלשון המשנה 'אפי' זב וזבה' דאי קאי כפירוש הרא"ש שהם הסומכים את המקל א"כ נכתוב כבר טמא מת שהוא יותר חמור, אלא בע"כ דפי' אפי' זב היינו שהוא הטובל ולא מיירי כלל שאדם סומך ולכן נקטנו זב משום שכל הדין אמור רק לענין זב הצריך מים חיים. ולפ"ז יוצא חומרא מפ' הרא"ש דלפי' זה יוצא שאין להמשיך במעיין אף ע"ג דבר המקבל טמאה מדרבנן כמו על מקל מעץ אך לשי' הרא"ש דמיירי שאדם נושא את המקל א"כ יתבאר דדוקא כה"ג לא מהני אבל להמשיך ע"ג המקל עצמו מהני דפשוטי כלי עץ מקבל טמאה רק מדרבנן ומותר למשוך על גבי דבר המקבל טמאה מדרבנן. ע"פ החת"ס]. וביאר החזו"ט א טעמם דלענין מעיין נצרך מקום מיוחד דהיכן שהמעיין נמצא, דוקא שם נחשב למעיין, ולכך בעינן שיתהווה ע"י טהרה בשונה ממקוה שאין לו מקום מיוחד אלא כל מקום נחשב למקוה ולכך לא בעינן שיתהווה בטהרה.

טור - החמיר להלכה כב' הפירושים כיון דהוי מילתא דאיסורא א"כ ספיקא לחומרא.

[להלן ס"נ מבואר עוד פירוש בזה המשנה בשם הר"ש אך אינו נוגע לנידו"ד].

מחבר - כהטור שיש להחמיר את ב' הפירושים ולכך החמיר כאן את פי' הרא"ש. [כלומר שלענין מעיין החמיר לעיל כס"ד כשי' הרמב"ם דלא מהני להמשיך אף ע"ג דבר המקבל טמאה מדרבנן, וכאן החמיר להמשיך אף לגבי מקוה, אמנם כן התיר להמשיך במקוה על דבר המקבל טמאה מדרבנן. ובטעם החילוק שהתיר כאן המחבר, כ' הש"ך דלעיל גבי מעיין שאני כיון דאינו אלא טיפין טיפין ולהמשיך כה"ג חמור יותר ממים מקובצים שממשיכם לתוך בור. ועוד יש לומר דאף גבי מעיין אם ממשיך על דבר המקבל טמאה מדרבנן אף שנפסל מדין מעיין אבל כמקוה יהני וכשר לטבול בו באשבורן].

'הבא להמשיך מים למקוה, צריך שלא יהא בדבר המקבל טמאה, כגון מי גשמים שרוצה להמשיכם למקום אחר לעשות מקוה, לא יאחז בידו דף ויעבירם עליו, אלא יניח הדף בקרקע ויסיר ידו משם מטרם יעברו המים עליו. וכן סילון של מתכת, אסור להמשיך בו מים למקוה, שמקבל טמאה.'

באופן שהמים היו באים למקוה אף בלא הדבר המקבל טומאה

א. ש"ך וחת"ס - מיירי שהוא בענין שאין המים ראויין לבא למקוה זולת ע"י המשכה זו בכלי שמקבל טומאה, הלכך אע"פ שהוא כלי שאינו עשוי לקבלה כיון שהוא מקבל טומאה פוסלת, אבל אם המים ראויין לבא זולתה אינה פוסלת אא"כ נעשה לקבלה [שאו נפסלים המים מדין שאובים] כדלעיל סעיף ל"ה. שפסק כן המחבר ע"פ דברי הרא"ש.

ב. חזו"א - הוכיח מכמה מקומות שאף באופן שהמים היו באים למקוה אף בלא הכלי, ישנו עדיין דין דהויה ע"י טהרה ויפסל המקוה. [כמבואר מהגמ' בזבחים שיובא בסמוך דבאופן ששופך המים מידו לתוך המקוה אם נאמר שאויר כלי ככלי מבואר בגמ' דאיכא פסול של הויה ע"י טהרה מחמת האדם שמקבל טומאה, ואם נאמר דבאופן שהמים היו באים למקוה אף בלא הכלי דמהני א"כ אף בכה"ג הוא כך שהרי בשלב שהמים בידו לפני שנשפכים למקוה, היו באים למקוה בלא ידו, ואפי' כך מבואר בגמ' דעדיין יפסל המקוה מחמת דינא דהויה ע"י טהרה] והמחבר לעיל מיירי באופן שהניח טבלה תחת הצינור אצל המקוה כדי שיפלו ממנו המים למקוה, וצ"ל שמדובר באופן שזרימת המים בכוחם להגיע למקוה אף בלא הכלי ונמצא שהכלי רק דבוק למים ולא שהיוו את המקוה אבל באופן שהמים נחים על הכלי כגון במקרה דידן שממשיך מים על גבי הכלי אף אם המים היו באים למקוה מכח הקרקע מ"מ כעת הם באים מכח הכלי ונמצא שדבר שיש בו טומאה מהווה את המקוה ופסול.

אם דין הויה ע"י טהרה הוא אף בטומאה מדרבנן

א. בדק הבית ופרישה - ע"פ הטור [לעיל ל"ה] שכ' את הדין של הויה ע"י טהרה במקרה שמניח טבלא תחת הצינור, א"כ מבואר שאף בדבר שמקבל טומאה רק מדרבנן אפ"ה אין להוות את המקוה על ידו, ולכך הך טבלא דסתמא הוא בעץ ואין לה שפות לא מהני להוות את המקוה על ידו אף שמקבל טומאה רק מדרבנן.

ב. הגהת דרישה ט"ז וש"ך - חלקו על זה, וכמבואר בדברי המחבר בסעי' זה דלהעביר את המים על גבי הדף מהני, ואף שלכאו' מיירי בדבר המקבל טומאה מדרבנן.

חזו"א - יש להחמיר כהבה"ב דאף בדבר שמקבל טומאה מדרבנן שלא להוות את המקוה על ידו, ומשום דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון. ודברי המחבר דכ' דמהני להעביר המים על גבי טבלא מעץ מיירי דלא משמש מידי אלא את המים דבכה"ג אינו מקבל טומאה אפי' מדברי סופרים.

באופן שהכלי אינו מקבל טומאה אבל מעמיד הכלי מקבל טומאה

חת"ס - מש"כ המחבר 'או שמחבר לפי הסילון של אבר צנור קטן של עץ' היינו שהצינור של העץ יוכל לעמוד בפני עצמו אף בלא שמסתמך על האבר אבל בלא"ה לא מהני כמו שאדם הסומך מקל של עץ דלא מהני. וכן יש ליזהר שאותו צינור של עץ לא יעמוד ע"י ברגים של ברזל שהכל הולך אחר המעמיד.

אם דין הויה ע"י טהרה פוסל ברוב המקוה או אף בג'ל

א. גידו"ט וחזו"א - דין הויה ע"י טהרה פוסל רק ברוב המקוה אבל אם רוב המקוה נתהוו בטהרה ורק מיעוטו נתהוו בטומאה כשר ושונה זה מדין שאובים שפוסלים כבר מג' לוגין משום דמסברא הדין הוא דרובו ככולו ורק לענין דין שאובים חז"ל גזרו בג'ל אבל איפה שלא מצינו כן אין לומר זאת מדעתנו. [ונחלקו הפוסקים אם יש אף לצרף את מיעוט המים שנתהוו בטומאה לשיעור המקוה].

ב. לחו"ש- דין הויה ע"י טהרה פוסל בג' לוגין כמו הדין של שאובים.

כשממשיך לא ישירות לתוך המקוה

גמרא- 'בעא מיניה רבי אסי מרבי יוחנן היה מקבל ונפחתו שולי מזרק קרקעיתו עד שלא הגיע דם לאויר לבין דופני מזרק צמוד הדם למעלה מהן וניהו על כנגד אוירו הן דהא ורידן רואים אויר כלי [בעינן] מהו אויר שאין סופו לנוח כמונח דמי או לא כמונח דמי כגון האי שעתידים שוליו ליפול עד שלא יגוח דם לתוכו כמונח דמי והוה ליה כמי שנתקבל ומשפך דכשר לאוספו או לא כמונח דמי והוה ליה כנשפך מן הצורח לרפס דפסול וכשהגיע דם לאויר דופנותיו עד שלא נפחתו שוליו לא מיצטיח ליה דמשכנס לתוכן הויא קבלה ..תנן התם נתן ידו או רגלו קילוח היורד מהר משוקם שמשפע ועולה ואין הקילוח יורד לחצית ונתן ידו למעלה מראש הנזר [לעשות כעין מרוב] כדי שיצטרו הניס דרך ידו לחצית של קידוש או עלי ירקות כדי שיעברו מים לחבית פסולין [המים] כדליף לקנייה עלי קנים ועלי אגוזים כשירה זה הכלל דבר המקבל טומאה פסולין דבר שאינו מקבל טומאה כשירין מנא הני מילי דאמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בר אבא אמר קרא אך מעין ובור מקוה מים יהיה טהור הויתן של מים הנטברים על ידי טהרה תהא כשאתה מוהה אותם להיות מקוה או קדוש הוי מוההו אותם על ידי דבר שאין מקבל טומאה אמר רבי חייא אמר רבי יוחנן זאת אומרת אויר כלי ככלי דמי מודקתי נתן ידו כו' פסל דהא אין הניס שותתין מידו לכלי בשחיחה אלא בהעברה כשולאין מידו מקלחין להם על פני רחב פי החצית ואפי' הכי פסול אלמא משיאלו מידו לקלח על פני אויר הוה ליה כאלו שחתו מידו לכלי שהרי ידו על כנגד שפת הכלי מונחת ומשיאלו מידו מקלחים צאו כנגד אוירו דאי לאו ככלי דמי אמאי פסול הלא מן האויר צאין לו והוה ליה כמות ידו צאינר משוך מן הקילוח עשר אמות א"ל רבי זירא לרבי חייא בר אבא ודילמא בשותת מידו לכלי ולא צאו מן האויר א"ל תרדא שועה צהול כדי שיעברו מים לחבית תנן' והעברה בקילוח משמע. [זבחים כה:]

רא"ש- ע"פ הגמ' מבואר שכל הדין דהויתו ע"י טהרה הוא דוקא כשנופל המים לתוך המקוה ולכך הגמ' הוכיחה אי אויר דכלי ככלי דמי אבל באופן שממשיך את המים על שפתו מבחוץ שפיר דמי.

מחבר- כנ"ל.

'והוא שיהיו המים נופלים להדיא מדבר המקבל טומאה לתוך המקוה, אבל אם נופלים על שפתו בחוץ, ונמשכין לתוכו, או שמחבר לפי הסלון של אבר צנור קטן של עץ או של חרס שהמים מקלחין ממנו למקוה, כשר.'

באופן שממשיך על שפתו אי בעי שיעברו בכשרות ג"ט

א. בשם חכם אחד- מה שמועיל להמשיך על שפתו מבחוץ היינו שיעברו ג' טפחים לפני שיבואו למקוה כמו בכל המשכה דבעי שימשיך ג"ט.

ב. חת"ס- בדין זה שממשיך על שפתו מדבר המקבל טומאה לא בעי להמשיך ג"ט לפני כניסתם למקוה כדמוכח בגמ' בזבחים דלא בעי שיעורא כלל.

כשהסלון מחובר לקרקע

משנה- 'כל כלי מתכות שיש לו שם בפני עצמו, טמא, חוץ מן הדלת, ומן הנגר, ומן המנעול, והפותה שחתת הציר, והציר, והקורה, והצינור, שנעשו לקרקע להשתמש בקרקע, וטעם לכל אלו הוא שהם מחוברים לקרקע, וכל המחובר לקרקע הרי הוא לקרקע ואינו מקבל טומאה.' [כלים פ"א מ"ב]

רא"ש- ע"פ המשנה בכלים דמבואר דכל המחובר לקרקע אינו מקבל טומאה, א"כ אם ימשיך את המים ע"ג דבר המקבל טומאה ומחובר לקרקע דמהני משום דבכה"ג אינו מקבל טומאה. ובתשובה הוסיף הרא"ש דבין שנתחברו בבנין עם הקרקע או שטמונים כולם בתוך הקרקע ואינם מחוברים נתבטלו עם הקרקע וטהורים. [והיינו דבמחובר לקרקע מהני אף באינו טמון] ולא עוד אלא אפילו מחובר לדבר המחובר לקרקע כגון טבעת שבדלת אינו מקבל טומאה [וכדאיתא בשבת נח:].

מחבר ורמ"א- כנ"ל.

ואם הסלון של מתכות מחובר לקרקע, אפילו מקלח, להדיא לתוך המקוה, כשר שהרי אינו מקבל טומאה, לפי שהוא בטל אנגב קרקע. (ואין חילוק בין אם עמון תחת הקרקע או לא) (כתב הצ"י שכן משמע מתשובת הרא"ש ותשובת רמז"ן ורשב"א ומרדכי צ"ס הרא"מ ור"ש צ"ר"צ).

סעיף מט

אם דין הוייתו ע"י טהרה הוא אף בממשיך ממעין או מקוה כשר

משנה- 'מטהרים את המקואות, העליון מן התחתון כגון שהיה העליון מים שאובים ותחתון מים כשרים, והרחוק מן הקרוב ולא חיישין שגא' צא אדם והפסיק השקתו ולא עלתה לו עזילה. כיצד, מביא סילון של חרס או של אבר, ומניח ידו תחתיו של הסלון כדי שלא ילאו מים לחץ כשהוא נחמל עד שעה שישק ויתחברו עם המקוה האחר עד שהוא מתמלא מים, ומושכו ומשיקו, אפלו כשערה, דיו' דהקלו בשאובה שהיא דרבנן אבל אם היה העליון חסר מכשיעור וצא להכשירו על ידי השקה להשלימו לכשיעור, אין די בהשקה כשערה, דאפילו ר' יהודה דמיקל טפי צפרק צ' דגיטין (דף טז) צני טופח על נגת להטפוח. [מקואות פ"ו מ"ח]

א. רא"ש- הוכיח מהמשנה דכל הדין דבעי הוייתו ע"י דבר שאינו מקבל טומאה זהו בממשיך מי גשמים בעלמא אבל באופן שממשיך ממעין או ממקוה כשר, כיון דהוי חיבור למקוה מהני ולכך במשנה מהני כשממשיך ע"ג סילון של אבר דמקבל טומאה. [וכ' הב"י דלא דמי למבואר לעיל סעיף ח' בממשיך מים מן המעיין לכלי שנפסלו אפילו היוצאים חוץ לכלי ולא מהני להם חיבורם, דהתם הכלי יש לו בית קיבול ונפסלו משום שאובים, משא"כ הכא דליכא אלא משום דבר המקבל טומאה שפיר מהני ליה השקה. והט"ז כ' לחלק ע"פ דרכו דכל הדין האמור לעיל ס"ח אינו מדינא אלא מגזירה.]

ב. רשב"א- אף בממשיך באופן שמחובר למעין או למקוה בעי שלא ימשיך על דבר שמקבל טומאה ומתני' מיירי באופן שהסלון מחובר לקרקע דבאופן זה כבר נתבאר בסעי' הקודם דמהני.

מחבר- כהרא"ש. [סתם וי"א.]

'במה דברים אמורים, בממשיך מי גשמים בעלמא, אבל אם ממשיך ממעין או ממקוה, אפילו על ידי דבר המקבל טומאה, כשר דחשבינן לזה המקום שממשיך המים לתוכו כאילו הוא מחובר למעין או למקוה שממשיך המים משם; ויש מי שאינו מחלק בכך'.

אי בעי שיהא מחובר למקוה בכל משך המשכה

א. פרישה- בעי' שיהא מחובר כל משך המשכה למעין או למקוה אבל אם נפסק החיבור לא מהני להמשיך אף שבתחילה היה חיבור.

ב. ש"ך- כיון שפ' המחבר להלן סנ"ג לענין מים שאובים דמהני להו חיבור למקוה להכשירם ואח"כ יכול לנתקם כמ"כ לענין המשכה על דבר המקבל טומאה הדין כן שמספיק חיבור בתחילה ושוב יכול למשוך על דבר המקבל טומאה אף שנפסק.

סעיף נ

מי המקוה היוצאים מחמת סדק במקוה אי חשיב כזוחלין

משנה- '..ונוטפים שעשאן זוחלין, סומך אפלו מקל, אפלו קנה, אפלו זב וזבה, יורד וטובל, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, כל דבר שהוא מקבל טמאה, אין מזחילין בו'. [מקוואות פ"ה מ"ה]

א. מרדכי בשי' הר"ש- כ' הר"ש בביאור המשנה: מדובר שהיה סדק בכותלי המקוה וזהו 'נוטפין שעשאן זוחלין' כלומר המים שהיו נוטפים וכשרים נעשו זוחלין ע"י הסדק, שאז בלא שיסתום הנקב, המקוה פסול מדין זוחלין, ונחלקו ר' יהודה ור' יוסי אם מותר לסתום את הנקב בדבר המקבל טומאה, וקי"ל כר' יוסי שאין לסתום את הנקב בדבר המקבל טומאה משום שע"י כך מתהווה המקוה בכשרות ובעי הויה ע"י טהרה. וכ' המרדכי דמתוך דברי הר"ש יוצא שמקוה שנפרץ אחד מכתליו והמים יוצאים דרך הסדק דחשיבי זוחלין ואפילו ישאר במקוה מ' סאה אחר שיצאו הזוחלין, מכל מקום השתא מיהא הוא טובל גם במים העליונים שהם זוחלין. [כלומר דס"ל שיש לראות את כל המים שבמקוה לדבר אחד ולכך אף ששאר המים שאינם סמוכים לנקב לא הוי זוחלין מ"מ המעט זוחלין מחשיב את כל המים לזוחלין. ע"פ החזו"א.]

ב. רא"ש- אין להחשיב את כל המים לדבר אחד ולכך כיון שיש שיעור של מים כשרים שאינם זוחלין אף אם נחשיב את המים שבסמוך לנקב לזוחלין, מ"מ עדיין יש שיעור של מים כשרים שאינם זוחלין, ולכך אף באופן שאין שיעור מ' סאה מהסדק ולמטה אין לפסול המקוה דעכ"פ כרגע יש שיעור מים שאינם זוחלין. [ע"פ החזו"א. וכ' דעכ"פ במים הזוחלין לכו"ע אין לטבול בהם אף שמחוברים למים הכשרים, ודלא כספר אחד שרצה להכשיר.] ודברי המשנה יש להעמיד בפירוש אחר מפירוש ר"ש.

[יעו' לעיל סעי' מ"ח].

א. מחבר - כהרא"ש בפי' הר"ש.

'מקוה של מי גשמים שנפרץ אחד מכתליו והמים יוצאים דרך הסדק, אם ישארו בו מ' סאה אחר שיצאו קצתן שעד הסדק, כשר; ואם לאו, פסול משום דהוי ליה זוחלין ואין מקוה מטהר בזוחלין'.

ב. רמ"א - לכתחילה החמיר כמרדכי.

יש מתמירין אפילו אם ישארו מ' סאה עד הסדק, ויש לחוש לדבריהם לכתחלה לסתום הסדק (עור צשי"א וצ"י צס המרדכי).

אם דינא דהויתו ע"י טהרה הוא אף במניעת המים שלא יצאו

א. ר"ש - כאמור ביאר את המשנה דמיירי באופן שבא למנוע את יציאת המים כדי שלא יחשבו לזוחלין, וא"כ יתבאר דינא דהויה ע"י טהרה הוא אף באופן שע"י הדבר שמקבל טומאה מונע את פסול המקוה ולא רק כאשר ניכשר המקוה על ידו.

ב. רא"ש - דינא דהויה ע"י טהרה הוא דוקא באופן שעל ידי אותו דבר מתהווה המקוה בכשרות כמו להביא את המים לתוך המקוה [לעיל סמ"ח] אבל כאשר יש כבר מקוה כשר ורק מונע את פסולו אין בזה את דינא דהויה ע"י טהרה ויכול הוא למנוע הפסול אף בדבר המקבל טומאה. [וכאמור ביאר את המשנה באופן אחר]

מחבר - סתם כהמחמירים.

'ואם בא לסתום הסדק כדי שישארו בו מ' סאה, לא יסתום אותו בידו ולא בכל דבר המקבל טומאה; ויש מי שמתיר לסתום בכל דבר שמקבל טומאה'.

באופן שבא למנוע מים כשהוא ריקן

א. ב"ח - כל מחלוקת ראשונים זו היא דוקא באופן זה שיש מקוה כבר ובא למנוע את יציאת המים בדבר המקבל טומאה, אבל באופן שאין כלל מים במקוה וכגון במקוה שנפל שם ג"ל שאובים קודם למים הכשרים ובא לנקות את המקוה ולייבשו, בכה"ג מהני לסתום את הנקבים שלא יכנסו המים גם בדבר המקבל טומאה לכו"ע. וביאר הנקה"כ דדוקא היכא שיש מקוה יש דין של הויה ע"י טהרה אף לענין מניעה אבל לא כשאין כלל מקוה.

ב. ט"ז- אין הבדל בין ב' הדינים וכשם שנחלקו כאן אי במניעת המים בעי' להויה ע"י טהרה כמ"כ באופן שאין מקוה ובא למנוע שלא יכנסו המים, הואיל וסו"ס ע"י זה המניעה מתהווה המקוה, בעי' שיהיה ע"י טהרה.

באופן שמונע את הפסול מלהגיע

נו"ב- כל האמור בדברי המחבר שאף במניעת המים שלא יצאו בעי' להויה ע"י טהרה זהו דוקא לענין שכבר התחילו המים לצאת באופן שהם זוחלין אבל באופן שמונע את יציאת המים שלא יבואו לידי זוחלין בכה"ג לכו"ע לא בעי' להויה ע"י טהרה. ולכך מקוה של מי גשמים שהמים נבלעים בקרקע מעט מעט באופן שאי"ז זוחלין ובא לקבוע נסרים שלא ירדו המים אי"ז פסול כיון שמונע הוא רק את הפסול מלכא אח"כ וכעת אין כאן פסול כלל.

באופן שבא היא ממעין

א. מהרי"ק- אף לשיטות הפוסלים באופן הנ"ל שסותם את הנקב בדבר המקבל טומאה אף באופן שישארו שיעור מים כשרים לאחר שיצאו המים מן הנקב, מ"מ י"ל דכ"ז דוקא לענין מקוה, אבל במעייין כשרים ממה נפשך, אי חשיבי זוחלין מחמת שנעצרו לצאת אם כן ה"ל מי מעיין, ואי לא חשיבי זוחלין אם כן ה"ל מקוה ומטהרים במ' סאה. [והיינו דס"ל שכל עוד והמים נמשכים מחמת כח המעייין נשאר על זה שם מעייין.]

א. מעיל צדקה- דברי המהרי"ק מיירי באופן שהזחילה היא כחלק מזחילת המעייין, אבל באופן שזחילת המעייין המקורית הולכת לכוון אחר ומחדשת זרימה חדשה לתוך מקוה, אין בכה"ג את דין המעייין לטהר בזוחלין. וכ"ש באופן שהמקוה מקלח לתוך המעייין דודאי שאין זרימת המקוה תחשב למעייין כדי לטהר בזוחלין.

ב. חזו"א- חלק על המעיי"צ וס"ל דלכל כוון שהמים זוחלין חשיב שפיר כמעייין, ואין כל נפקותא אם זהו הזרימה המקורית של המעייין או לאו.

רמ"א- לכאור' כמהרי"ק. אך הש"ך דחק לפרש דברי רמ"א דמיירי באופן שעדיין בא ממעייין ושלא תאמר כיון דבמקוה הוא במקום מכונס ניחוש לזחילתה.

יכל זה דוקא צמקוה שאינה צאה מנעיון, חבל אם היא צאה מנעיון, אין לחוש לזחילתה (צ"י צשם מהרי"ק שורש קנ"ז).

ב. ש"ך- חלק על דינו של המהרי"ק וס"ל שאין המים הנזחלין מן המעייין נחשבים למעין לענין דין זוחלין.

שבה"ל- כיון שהש"ך נדחק לפרש דברי רמ"א שלא כדברי מהרי"ק א"כ יש להחמיר כהש"ך.

כשהמים יוצאים וחוזרים לאותו מקום אי חשיב כזוחלין

ריב"ש- באופן שהמים הנזחלין חוזרים לאותו מקום אין זה חשיב כזוחלין ואינם נפסלים, לכך הטובל

במקוה שמימיו יוצאים מחמת שטובל ושוב חוזרים לאותו מקום מהני. [החזו"א ביאר את דבריו דאף שכשטובל עדיין אין המים נזחלין, מ"מ הרי מונע הוא את הזחילה על ידי עצמו והוא מקבל טומאה ולפי מה שפסק המחבר לעיל בסתם להחמיר אף בכ"ה"ג, לכן בעינן להאי דינא דלא חשיבי זוחלין.]

רמ"א- כנ"ל. [וכן פסק הש"ך לעיל סק"ל.]

זחין יליאת המים קרוי זוחלין, אלא כשאין חוזרין למקוה אצל כשיוצאין מעט וחוזרין שם, לא מקרי זחילה. (ריב"ש סימן רל"ג).

שבט הלוי- מחמת דין זה יש להכשיר את מיתקן ה'פילטר' הנעשים בזמנינו כדי לנקות את מי המקוה. [והיינו שישנו מכשיר שכולו נמצא במים ושואב את המים מצידו האחד והמים עוברים דרך צינור מפולש ועוברים הקרנת אולטרא סגול הגורם לטיהור המים וכך הם יוצאים מצידו השני של אותו צינור.] ואף שנעשה כעין מערבולת במים אין זה חשיב לזוחלין, מאותה סברא המוזכרת כאן ברמ"א הדיכא שהמים יוצאים וחוזרים לאותו מקום אי"ז זוחלין.

לתועלת הענין הבאנו את כל הסעיף כצורתו

'מקוה של מי גשמים שנפרץ אחד מכתליו והמים יוצאים דרך הסדק, אם ישארו בו מ' סאה אחר שיצאו קצתן שעד הסדק, כשר; ואם לאו, פסול משום דהוי ליה זוחלין ואין מקוה מטהר בזוחלין: הגה - ויש מחמירין אפילו אם ישארו מ' סאה עד הסדק, ויש לחוש לדצריהם לכתחלה לסתום הסדק (טור צשי"א וצ"י צ"ש המרדכי). וכל זה דוקא במקוה שאינה זחה ממעיון, אצל אם היא זחה ממעיון, אין לחוש לזחילתה (צ"י צ"ש מהרי"ק שורש קנ"ז). ואין יליאת המים קרוי זוחלין, אלא כשאין חוזרין למקוה אצל כשיוצאין מעט וחוזרין שם, לא מקרי זחילה. (ריב"ש סימן רל"ג). ואם זח לסתום הסדק כדי שישארו בו מ' סאה, לא יסתום אותו צידו ולא בכל דצר המקבל עומאה; ויש מי שמתיר לסתום בכל דצר שמקבל עומאה!'

סעיף נא

זחילה שאינה ניכרת

רשב"א- זחילה שאינה ניכרת אינה חשיבא זחילה. ולכך באופן שניקב המקוה ומימיו נוטפין מעט מעט

דרך הנקב או נבלעין בקרקע מעט מעט כשר לפי שאין זחילתן ניכרת ואם אי אתה אומר כן אין לך מקוה מים כשר שהקרקע מתחלחל וכולע מעט מעט. [וביאר החזו"א משום דס"ל כהר"ש (בסעיף הקודם) שכל המים נחשבים לדבר אחד ולכך אם נחשיב את המים היוצאים מן הנקב כזוחלין א"כ כל המקוה נחשב לזוחלין ולכך בע"כ כדי להכשיר מקוה מים שבקרקע צ"ל דזחילה שאינה ניכרת אינה חשיבא לזוחלין. אמנם אי נימא כהרא"ש שאין להחשיב את כל המים לדבר אחד ואף אם חלק מהמים הם זוחלין אין לפסול את המים שאינם זוחלין א"כ כבר ליכא ראייה מכל מקוה שבקרקע דאף אם באמת זחילה שאינה ניכרת הוי זוחלין מ"מ המים שבשאר המקוה הוי אשבורן וכשר. ומתוך זה הקשה הגר"א על פסיקת המחבר שפסק בסעי' הקודם כהר"ש וכאן פסק כדברי הרשב"א וכאמור אם פוסקים כהר"ש כבר אין הכרח לדברי הרשב"א.]

מחבר - כרשב"א.

'ניקב המקוה ומימיו נוטפים מעט מעט או נבלעים בקרקע מעט מעט, כשר לפי שאין זחילתן ניכרת.'

סעיף נב

דין עירוב מקוואות

משנה - 'ערוב מקוואות, כשפורת הנוד, כעביה וכחללה של קנה שמתנין צפי הנוד, והיינו כשתי אצבעות חוזרות למקומן' מתהפכות בריוח בחלל הנקב. [מקוואות פ"ו מ"ז]

[נחלקו הראשונים אם דין זה דבעי שפ"ה להכשיר מקוה פסול אם הוא דוקא לענין פסול דאורייתא או אף לענין פסול דרבנן ויעוי' בזה בסעי' הבא]

מחבר - כנ"ל. [ורמ"א הוסיף דין שיעור רוחב המים ויעוי' בזה להלן בסוף סעי' נ"ד]

'הבא לערב מקוה פסול או חסר עם מקוה כשר, להכשירו; או ששניהם חסרים ובא לערבם להכשירם, צריך שיהא נקב שביניהם רחב כשפורת הנאד (וקילוח המים יהיה כרוחב הנקב) (ריב"ש סימן רל"ב בשם א' מהמפרשים וכן כתב הבית יוסף).'

לאחר שנתערב וניתק

משנה - 'שלשה מקוואות, בזה עשרים סאה (ובזה עשרים סאה), ובזה עשרים סאה מים שאובין, והשאוב

מן הצד, וירדו שלשה וטבלו בהן ונתערבו על ידי טבילתן לפי המים והשיקו ונתחצרו שלשתן זה בזה, המקואות טהורין והטובלים טהורים אפילו השאוב, שהרי שני הכשרים מתערבים יחד ויש כאן שיעור מקוה ארבעים סאה מים כשרים, וכשמתחבר להן השאוב שהמים לפין על גביהן מחמת הטובלים, הוכשרו מיימיו לטבילה. **היה השאוב באמצע** מחמת שהשאוב מפסיק בין שני החולאים הכשרים, אין הכשרים מתערבין זה עם זה וירדו שלשה וטבלו בהם ונתערבו, המקואות כמות שהיו והטובלים כמות שהיו שהכשרים כשרים להקוות עליהן להשלים ארבעים סאה כשרים, והשאוב אין כשר להקוות עליו. ואע"פ שמימיו השאוב מתערבים עם כל אחד, לא ניפסלי להקוות עליהן, דרך המשכה נתערבו ולא נפלו מן הכלי לכשרין, ומה שירדו מנונו לכל אחד נתבטל ברוב קודם שירדו למקוה'. [מקואות פ"ו מ"ג]

א. רא"ש - הוכיח מהמשנה האמורה דמקוה פסול שהוכשר ע"י עירוב למקוה כשר, מהני הכשרו אף לאחר ניתוקו מן הכשר כמבואר בדין האמור במשנה דקתני המקואות טהורים והיינו אף לאחר שעלו הטובלים ושוב אין השאובים נושקים בכשרים.

ב. רבינו ירוחם - הסתפקו בזה המפרשים אם לאחר ניתוק הפסול מהכשר אם נשאר הפסול בהכשרו.

א. מחבר - היקל כרא"ש.

'ולאחר שנתערב הפסול עם הכשר, אפילו רגע, נשאר לעולם בהכשרו'.

ב. ש"ך - יש להחמיר כרבינו ירוחם. [הנוב"י תמה על חומרא זו שהרי דין זה מפורש הוא להלן בסעי' ב"ה וזהו מקור דברי הרא"ש להקל]

חזו"א - לכתחילה יש להחמיר שלא יפסק ההשקה אך מדינא אי"ז מעכב. [וכן הוא המנהג כיום, שבה"ל].

כשנסתם הנקב מדבר שבריתו ממים

משנה - כל שיעמוד כשפופרת הנוד, ממעטה בין עפר בין לרורות בין יבחושים אדומים הגדלין בנוים, אם עומדין על פי הנקב מנטעין בשפופרת הנוד ואין הנקואות מתערבין. רבן שמעון בן גמליאל אומר, כל שהוא מברית המים כגון יבחושים אדומים, טהור'. [מקואות פ"ו מ"ז]

רמב"ם - הלכה כת"ק דבעי למעט אף בדבר שבריתו מן המים, והיינו דאף דקי"ל שמקוה העשוי כולו מדבר שבריתו מן המים מטבילין בו מכל מקום ממעט בנקב כשפופרת דבעי שיהא כשיעור שפ"ה חלל.

מחבר - כנ"ל.

'אפילו נסתם הנקב אח"כ. כל שיעמוד כשפופרת הנוד ממעטו, אפילו דבר שהוא מבריות המים'.

ספק אם בנקב כשפ"ה

משנה - ספק כשפופרת הנוד ספק שאינה כשפופרת הנוד, פסולה, מפני שהיא מן התורה'. [מקואות פ"ו מ"ז]

מחבר - כנ"ל.

'ספק אם הנקב רחב כשפופרת הנוד אם לאו, פסול'.

צירוף נקבים קטנים

משנה- 'השדה והתבה (שבים) כלים גדולים של עץ הם ומונחים בתוך מקוה כשר, אין מטבילין בהם אלא אם כן היו נקובין כשפופרת הנוד. רבי יהודה אומר, בכלי גדול, ארבעה טפחים כגון צר תשעה טפחים או יותר, דמוטעו היו ארבעה טפחים, סגי בנקיבת ארבעה טפחים. ובקטן, רבו. אם היה שק או קפה סל טעוי מנלרים של ערבה קלופין, מטבילין בהם כמה שהם אם הן ציס. ולא צעו נקיבה כשפופרת הנוד מפני שהמים מערבין שכולם מלאים נקבים ובעלים מים שנתוכן לגבי מוי מקוה'. [מקוואות פ"ו מ"ה]

גמרא- 'דאמר רבא סל וגרגותני שמילאן כלים והטבילין טהורין, ומקוה שחלקו בסל וגרגותני הטובל שם לא עלתה לו טבילה שטשאן כשתי מקוואות, ואין שיעור לא בזה ולא בזה, אף על פי שהמים מחברין בין אויר הנלרים אין זה חיבור דהא ארעא כולה חלחולי מחלחלא ובעינן דאיכא ארבעים סאה במקום אחד והמים הנוצטין כאן צאין מנהר גדול, ולא חשיבין כמחובר, דבעינן ארבעים סאה במקום אחד'. [תגינה כב].

מרדכי- בשם רבי"ה. ע"פ המשנה מבואר שנקבים קטנים הרבה מצטרפים לשיעור של שפ"ה. והא דמבואר מהגמ' בחגיגה שאין הנקבים בסל מצטרפים לשיעור מהא דמקוה שחלקו בסל וגרגותני דפסול, וכמ"כ הנקבים שיש בקרקע אינם מצטרפים צ"ל שדוקא לחבר למקוה שלם אז הנקבים הקטנים מצטרפים אבל לחבר ב' מקוואות חסרים לשיעור שלם ככה"ג אין הנקבים הקטנים מצטרפים ובעי שיעור שלם של שפ"ה.

רמב"ם- ע"פ התוספתא. 'החופר בצד הים ובצד הנהר ובמקום הברי הן כמי תמצית שלא פסקו: החופר בצד המעיין כל זמן שהיו באין מחמת המעיין אע"פ שפוסקין וחורין ומושכין הרי הן כמי מעיין פסקו מלהיות מושכין הרי הן כמי גבאין'. ונאמרו בזה ב' פירושים: א. כס"מ [א] וחזו"א- דכוונת הרמב"ם הוא שאין חילוק בין מעין לנהר וים אלא בכל אופן אם ניכר הדבר שהמים עצמם באים מהמעין או מהים אז מהני לצרף את הנקבים אבל באופן שיש לחוש שהמים הללו נוצרו ע"י לחלוחית שנוצרת ממי הנהר דבכה"ג אי"ז נחשב ממש למי הנהר אלא מים אחרים ושוב לא מהני לצרף את הנקבים הקטנים אלא בעי חיבור כמו במים חיצוניים שהוא שפ"ה. [לפי ביאור זה הרמב"ם לא חולק על המרדכי דיש להעמיד את דברי המרדכי באופן שברור שהמים הן מהנהר ולא מלחלוחית, חזו"א. ב. כס"מ [ב]- כוונת הרמב"ם לחלק בין מעיין לנהר וים כיון שמעיין מהני אף לענין מי חטאת בשונה מנהר וים דאף דמהני לענין שאובים וזחלין מ"מ לא מהני לענין מי חטאת וכיון שירדו מדרגתם בעינן חיבור של שפ"ה שלם. [לפי ביאור זה פליג הרמב"ם על המרדכי].

א. מחבר ורמ"א- כמרדכי.

'אם יש שם נקבים דקים הרבה, מצטרפין לכשפופרת הנאד, אם המקוה האחד שלם והשני חסר: הגה - ומותר לחפור מקוה צלד הגהר ולטבול בה, אע"פ שאין בה מ' סאה, דהא ארעא חלחולי מתחלחלת והואיל והוא סמוך לנהר ואנו רואין החלחולים שציניהם, שהמים צאין מן הנהר דרך החלחול, דהיינו מנקבים דקים שצקרקע, הו חצור (מרדכי ה"ג צ"ס ראצ"ה). אצל אם שניהם חסרים, אין הנקבים הדקים מלטרפין לכשפופרת הנאד (וה"ה אם חלק מקוה צלד או שק, אם אין שיעור מקוה צלד אחד, פסול)!

ב. חכם צבי- חלק על עיקר דינו של המרדכי וס"ל שאין לצרף הרבה נקבים לשיעור של שפ"ה ובעי' שיהא שיעור שפ"ה שלם במקום אחד. והוכיח כן מדברי הרמב"ם והתוספתא האמורים דרק למעיין מהני כה"ג אבל לא בנהר או בים אף דאיכא שיעור שלם של מ' סאה בנהר. [והיינו שלמד כתירוץ הב' של הכס"מ וכאמור אבל לפי התירוץ הא' והחזו"א אי"ז סותר דדוקא כשהדבר ניכר וברור שמים אלו הם אותם מים מהנהר ולא שבאו ע"י לחלוחית שנוצרת מחמת הנהר. וכן הוא בחזו"א ליישב דברי רמ"א] ועוד הוכיח כן מדברי רש"י שעל דברי הגמ' בחגיגה דהא ארעא חלחולי מחלחלא כ' המים הנובעין כאן באים מנהר גדול' הרי שגם אם יש חיבור למקוה שלם לא מהני לצרף הרבה נקבים קטנים, ודלא כראבי"ה שהעמיד את הגמ' דוקא באופן שאין מקוה שלם.

חזו"א- יש להחמיר באיסור דאורייתא שלא לצרף את הנקבים הקטנים לשפ"ה ולכן המנהג היום שכשמשמים רשת במקוה כלים שמקפידים שיהיה במקום אחד שיעור שפ"ה שלם.

כשהחיבור לנהר אינו ניכר

פת"ש- אף לשי' השו"ע ורמ"א שיש לצרף נקבים קטנים רבים לשיעור שפ"ה ואשר לכך כ' רמ"א דמהני לחפור בורות סמוך לנהר אף כשאין מ' סאה משום דארעא חלחולי מחלחלא, מ"מ כ"ז דוקא כאשר החיבור לנהר סמוך לנהר וניכר שמקור המים הוא מן הנהר, אבל באופן שלא ניכר שמקור המים הוא מהנהר אף שברור שמקור המים הוא מן הנהר, מ"מ לא מהני בכזה חיבור של הקרקע. [נראה מהדברים שאי"ז כדברי החזו"א האמורים אלא דאף אם ידוע שהמים הן ממי נהר מ"מ בעי ניכרים וצ"ע].

סעיף נג

חיבור שאובים לכשרים

משנה- 'מטהרים את המקואות, העליון מן התחתון, והרחוק מן הקרוב. כיצד, מביא סילון של חרס או של אבר, ומניח ידו תחתיו עד שהוא מתמלא מים, ומושכו ומשיקו, אפלו כשערה, דיו'. [מקוואות פ"ו מ"ח]

א. ר"ש ורשב"א- הדין האמור במשנה שהעליון השאוב נטהר מהתחתון הכשר בחיבור של שערה אף שנתבאר בסעיף הקודם שחיבור מקוואות הוא בשפופרת הנוד היינו דלענין דין שאובים דהוי מדרבנן מהני בחיבור כל שהו ורק לענין מקוה חסר שפסולו הוא מדאורייתא בעינן לחיבור של שפופרת הנוד.

ב. רא"ש- אף לענין פסול שאובים בעינן חיבור של שפופרת הנוד, והדין האמור במשנה דסגי בחיבור כלשהו מדובר שהיה זמן כלשהו שהיה חיבור של שפופרת הנוד וכיון שהיה זמן כזה שוב לא בעי יותר מחיבור כלשהו.

[הש"ך הבין שלא נחלק הרא"ש על הרשב"א בעיקר החילוק בין דין דאורייתא לדין דרבנן אלא ס"ל דכולו שאוב מדאורייתא ולכך בעינן שפ"ה אף לענין שאובים ולפ"ז במיעוט שאוב דהוי מדרבנן יודה הרא"ש דמהני בכ"ש. אמנם מהגר"א משמע דהרא"ש ס"ל דאף במיעוט שאוב שהוא מדרבנן בעינן

כשפ"ה, ועכ"פ מהרא"ש אין הכרח בדבדן דרבנן יהני שהרי מיירי שם שאכן היה חיבור של שפ"ה.]

מחבר - כרשב"א.

'הבא להכשיר מקוה שאוב ממקוה שלם שאינו שאוב, אף על פי שאינו משיקו אלא כשערה, כשר ואפילו אין מי ההשקה רואין פני האויר: הגה - ודוקא בפסול שאינה שהיא מדרבנן, אבל בפסול דאורייתא צענין כשפופרת הנאח (ת"ה ור"ש צמקואות) כמו שנתצאר; ואפילו בפסול שאינה יש חולקין (טור והרא"ש), וכן ראוי להורות.'

חזו"א - מכאן הוכיח החזו"א שאפשר לטהר שאובים ממקוה כשר אף באופן שהמקוה הכשר הוא זוחל אמנם דוקא באופן שהפסול הוא מדרבנן דהיינו במיעוט שאובים או בכלול שאובים והומשכו. שהרי מבוואר כאן שלענין פסול דרבנן בשאובים לא בעי חיבור כשפ"ה אלא בכל שהו וא"כ אף אם נחשיב את הזוחל לקטפרס שאינו חיבור מ"מ זה לא גרע מחיבור כל שהו ויהני ואף שמהרא"ש אין הכרח לזה שהרי פירש שהיה חיבור של שפ"ה מ"מ כיון שגם אין ראייה נגד ד"ל שהעמיד המשנה בפסול דאורייתא וכשה"ך א"כ יש לסמוך על הראשונים המפורשים להתיר בפסול דרבנן. אמנם לענין פסול דאורייתא מבוואר דבעי חיבור של שפ"ה וא"כ יש לחשוש במים זוחלין שיחשבו לקטפרס דק"ל דאינו חיבור. [עיינן בכל זה להלן סעיף ס']

סעיף נד

כותל בין שתי מקואות שנסדק

משנה - 'כתל שבין שתי מקואות שנסדק לשתי, מצטרף. ולערב, אין מצטרף, עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד. רבי יהודה אומר, חלוף הדברים. נפרצו זה בתוך זה, על רום, כקלפת השום. ועל רחב, כשפופרת הנוד'. [מקואות פ"ו מ"ט]

מהו 'שתי' ומהו 'ערב'

א. רא"ש ר"ש ורבינו ירוחם - 'לשתי' היינו מצד זה לצד זה כלומר לרוחב. 'לערב' היינו מלמעלה למטה. וביאר הט"ז הטעם דבעיקר הדין מהני לחבר את ב' המקואות אפי' בסדק כ"ש והוא דבעי שפ"ה היינו לענין המקום שאינו מתחבר ולכך נאמר שאם יש מקום של שפ"ה מועיל זה לצרף את כל המקום דרך אותו שפ"ה וממילא כאשר הסדק הוא על כל המקוה לרוחב הרי שבנקב כ"ש יהני בשונה מאופן שהנקב הוא לאורך שאז אין הסדק הולך לאורך כל המקוה. [ויצא מהט"ז ב' הלכות. א. דבעינן שהנקב יהלך על פני כל המקוה ולא סגי ברוכ. ב. דלא בעי שיהא בסדק כולו שיעור של שפ"ה וראה בזה בסמוך]

ב. ראב"ד ורמב"ם - 'לשתי' היינו מלמעלה למטה 'לערב' היינו מצד זה לצד זה. גם בזה ביאר הט"ז הטעם דכל שנפרץ הכותל לארכו הוה כאלו נפל כל הכותל כיון שאין לו קיום באמצע משא"כ לרוחב דעל כל פנים יש לו קיום גם לחלק שלמעלה מהסדק מחמת החלק שלמטה על כן צריך דוקא כשפופרת הנוד.

אי בעי שיהא בכל הסדק שיעור של שפ"ה

א. רמב"ם - 'מצטרף' האמור במשנה היינו שאם נסדק כל אורך הקיר הרי שב' המקומות מתחברים ואפי' שאין בנקב עם הכל יחד כשפ"ה דהואיל והסדק הוא לכלול זה עצמו המחבר.

ב. רבינו ירוחם - 'מצטרף' האמור במשנה היינו שכולו מצטרף לשיעור של שפ"ה ולא בעי שיהיה במקום אחד אבל אם בכל הסדק אין כשיעור שפ"ה אינו חיבור.

מחבר - בבבאור 'לשתי ולערב' נחלקו הפו' איך פסק המחבר, ש"ך וט"ז - המחבר סתם, ולכך יש להחמיר בב' המקרים. באה"ג וגר"א - כהרא"ש ור"ש ד'לשתי' היינו לרוחב. ובענין המחלוקת אי בעי שיהא בנקב יחד כשיעור שפ"ה ג"כ סתם הדברים.

'כותל שבין ב' מקוואות שנסדק מצד זה לצד זה, אפילו כל שהוא לשתי, מצטרף לערב שני המקוואות להכשירם; ואם לערב, אינם מצטרפים עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנאד.'

כשנפרץ הכותל

משנה - ..נפרצו זה בתוך זה, על רום, כקלפת השום. ועל רחב, כשפופרת הנוד. [מקוואות פ"ו מ"ט]

מחבר ורמ"א - כהמשנה.

'ואם נפרץ הכותל למעלה זה לזה על רום כקליפת השום ועל רוחב כשפופרת הנאד, כשר: הגה - וה"ה אם היה גל של עפר צין צ' המקוואות, אם נטל מגוזה הגל מעט עד שמקלחין זה לזה כרוחב שפופרת הנאד צרום קליפת השום, סגי דלא צענין כמלא שפופרת הנאד חלא צנקב (מרדכי ה"ג).'

שיעור חיבור המים

משנה - 'כתל שבין שתי מקוואות שנסדק לשתי, מצטרף. ולערב, אין מצטרף, עד שיהא במקום אחד כשפופרת הנוד. רבי יהודה אומר, חלוף הדברים. נפרצו זה בתוך זה, על רום, כקליפת השום. ועל רחב, כשפופרת הנוד' היינו מלמעלה בראש הכותל דדוקא כשנסדק הכותל או ניקב ולמעלה בראשו שלם, הוא דצענין כשפופרת הנוד. אבל כשנפרץ הכותל בראשו והמים מתחברים שם, סגי צרום כקליפת השום וצרוחב כשפופרת הנוד. [מקוואות פ"ו מ"ט]

משנה - 'הנצוק והקטפרס ומשקה טופח, אינן חבור לא לטמאה ולא לטהרה. והאשבורן, חבור לטמאה ולטהרה'. [טהרות פ"ח מ"ט]

א. רבינו תם- הקשה סתירה בין שני המשניות, דמהמשנה בטהרות מבואר דטופח על מנת להטפיה כבר הוי חיבור, ובמשנה במקוואות החמירו שיהא כשפ"ה. ותירץ דהא דבעינן שפ"ה הוא לענין הכותל אבל לענין המים סגי בטופח על מנת להטפיה.

ב. ר"י- שיעור המים הוא כשיעור הנקב. [והוכיח כן מהמבואר במשנה במקוואות דרוחב שיעור המים בכל גווני הוא כשפ"ה וכיון שתמיד שיעור הנקב הוא עגול א"כ לעולם לא יהיה סגי בטופח עמ"ל שהרי צריך להגיע לשיעור הרוחב]. ומה שמבואר מהמשנה בטהרות דסגי בטופח עמ"ל יש לבאר זאת בג' אופנים: א. זהו דוקא לשיטת ר' יהודה דס"ל דטופח עמ"ל הוי חיבור אבל רבנן פליגי על זה וס"ל דבעי בנקב כשפופרת הנוד ובפרצה כקליפת השום. ב. כל המבואר במשנה בטהרות דטופח עמ"ל הוי חיבור זהו מטעמא דאמר' גוד אחית והיינו באופן שהדבר שיש לחברו הוא למעלה מהדבר המחבר שעל זה אמר' דינא דגוד אחית שע"י הורדתו הוא מתחבר אבל באופן ששני הדברים הם שווים בגובהם שאין בכה"ג הך דינא דגוד אחית מחמת זה שיש טופח עמ"ל לא הוי חיבור ובעינן כאמור בנקב כשפ"ה. ג. כל המבואר דטופח עמ"ל הוי חיבור זהו דוקא באופן שמשיק למקוה שלם וכיון שיש כבר מקוה שלם לא בעינן חיבור כשפ"ה אבל לחבר ב' מאגרי מים למקוה ע"י טופח עמ"ל זה לא מהני ובעינן כשפ"ה.

[בביאור מחלוקתם ביאר הגרי"ז דעיקר דינא דשפ"ה נאמר לענין חיבור בין ב' מקומות וכיון שכן רק לענין פירצת הבנין בעינן שיעור של שפ"ה וממילא אחר שב' המקומות התחברו לענין המים היה מועיל כ"ש כמבואר להלן סנ"ח דחורי המערה לא בעי שפ"ה ומהני בחיבור כ"ש, וזה ס"ל לר"ת ואף ר"י מסכים עם עיקרי הדברים ורק ס"ל דבמקום שאין חיבור גם במים תו לא מהני הך נקב של שפ"ה במקוה שאין זה נחשב לחיבור בין ב' מקוואות ורק כשיש שם מים אז נחשב הנקב שבבנין למקוה וממילא הנקב מחברם.]

מחבר- סתם הדברים.

חזו"א- יש להחמיר ששיעור המים יהיה כשיעור הנקב.

סעיף נה

ג מקוואות שבכל אחד כ' סאה, שנים כשרים ואחד שאוב

משנה- 'שלשה מקוואות, בזה עשרים סאה (ובזה עשרים סאה), ובזה עשרים סאה מים שאובין, והשאוב מן הצד, וירדו שלשה וטבלו בהן ונתערבו על ידי עצילתן לפי המים והשיקו ונתחברו שלשתן זה צוה, המקוואות טהורין והטובלים טהורים אפילו השאוב, שהרי שני הכשרים מתערבים יחד ויש כאן שיעור מקוה ארבעים סאה מים כשרים, וכשמתחבר להן השאוב שהמים לפין על גביהן מחמת הטובלים, הוכשרו מנימו לעצילתו. היה השאוב באמצע מחמת שהשאוב מופסיק בין שנים החילונים הכשרים, אין הכשרים מתערבין זה עם זה, וירדו שלשה וטבלו בהם ונתערבו, המקוואות כמות שהיו והטובלים כמות שהיו שהכשרים כשרים להקות עליהן להשלים ארבעים סאה כשרים, והשאוב אין כשר להקות עליו. ואע"פ שמיני השאוב מתערבים עם כל אחד, לא מופסקי להקות עליהן, דרך המשכה נתערבו ולא נפלו מן הכלי לכשרין, ומה שירדו מנמו לכל אחד נתבטל ברוב קודם שירדו למקוה'. [מקוואות פ"ו מ"ג]

רא"ש- כשהשאוב מן הצד דקתני במתני' דהמקוואות טהורים והטובלים טהורים היינו אפי' באופן שהכ'

הכשרים נגעו קודם בכ' השאובים ואפ"ה מהני כיון שאח"כ נגעו הכ' כשרים עם הכ' כשרים ולא אמרי' שהכ' שאובים פסלו את הכ' כשרים משום שבאו ע"י המשכה שאינו פוסל את הכשר [ואף באופן שלא יבואו ע"י המשכה כגון שלא יהיה ג"ט מ"מ רוב המים חוזרים הם למקום שבאו כלומר שהמים השאובים שיצאו רובם יחזרו למקוה השאוב כיון שהמים היוצאים מהכשר דוחים הם את מים השאובים מליכנס וכיון שכן החשש הוא רק למיעוט מים ולא חיישי' בכה"ג שיהיה ג"ל. ט"ז ע"פ הר"ש].

מחבר - כנ"ל.

'שלשה מקוואות שיש בשנים מהם בכל אחד עשרים סאה מים כשרים, ובאחד מהם עשרים סאה מים שאובין, ועומדין זה בצד זה, אם השאוב מן הצד וירדו שלשה וטבלו בהם ומתוך כך נתמלאו ויצאו על שפתם ונתערבו יחד, הוכשרו שלשתם, כיון שפעם אחת היו מחוברים ביחד מ' סאה מים כשרים, ואותם שטבלו בהם, טהורים. ואם השאוב באמצע, שאין שני הכשרים יכולין להתערב אלא על ידו, לא הוכשרו אלא נשארו כמו שהיו תחלה ואותם שטבלו בהם לא נטהרו.'

מים היוצאים לחוץ מחמת הטובל בהם אי מיקרי זוחלין

א. מהרי"ק- אף באופן שהמים יוצאים הם מחמת האדם הטובל בהם חשיב כזוחלין ופסול.

ב. ש"ך- באופן שהמים יוצאים מחמת הטובל לא חשיב לזוחלין, דדוקא כשהמים יוצאין מחמת עצמן אבל לא ע"י הטובל. ולכך במקרה דידן באופן שהכ' שאובים הוא מן הצד שכולם נטהרו לא הוי זוחלין כיון שזחילת המים היו ע"י הטובלים בהם ומהני.

חזו"א- מבואר להדיא מסעיף נ' דזוחלין ע"י הטובל חשיב לזוחלין ופסולי' במקוה. שהרי הלשון המובא בב"י שם הוא שזוהר הטובל שלא יצאו המים בשעת הטבילה ומשום דינא דזוחלין ואף לחולקים שם זהו מצד שאין כל המים זוחלין אבל על עצם זה שע"י הטובל נעשים לזוחלין כו"ע מודו.

סעיף נו

ב' מקוואות של כ' סאה, אחד כשר והשני שאוב

תוספתא- 'שני מקוואות של כ' כ' סאה, אחד שאוב ואחד כשר, ירדו שנים והשיקום נחמת שרדו הטובלין לתוכם עלו המים ולפו על גביהם וטבלו בהן אפי' אדומים המים של כשר והלבינום המים של שאוב שהיו לבנים או לבינים והאדימום מקוואות כמו שהיו שהכשר כשר להקות עליו אף על פי שנתערבו זו מים שאובים דכבר נתעלו ברוב הכשרים קודם שבאו למקוה'. [מקוואות פ"ג ה"ה]

ר"ש- הדין כאמור בסעיף הקודם ואין המים הכשרים נפסלו מהשאובים כיון דכאו בהמשכה ואף באופן שלא היה בהמשכה מ"מ הוי מיעוט ולא חיישי'. וכאמור בזה לעיל.

מחבר- כנ"ל.

'שני מקואות של כ' כ' סאה, אחד שאוב ואחד כשר, ירדו שנים והשיקום וטבלו בהם, אפילו אדומים והלבינום או לבנים והאדימו, המקואות כמות שהיו והטובלים כמות שהיו.'

סעיף נז

גומות הסמוכות לפי המקוה

משנה- 'כל המעורב למקוה, כמקוה וכשר לטבול בו...'. [מקואות פ"ו מ"א]

משנה- '..מטבילין בחריצין ובנעיצים ובפרסת החמור המערבת בבקעה...'. [מקואות פ"ה מ"ו]

בית יוסף- בביאור 'פרסת החמור' נראה מפ"ר ש'ש דהיינו שהוא טובל בתוך הפרסה של החמור עצמו, אמנם מדברי הרמב"ם נראה שאינו טובל בפרסה עצמה אלא במקום דריכת רגל הבהמה. והטעם בכל זה שהם מחוברים למקוה כשיעור שפ"ה.

מחבר- כנ"ל.

'כל המעורב למקוה הרי הוא כמקוה ומטבילין בו. גומות הסמוכות לפי המקוה ומקום רגלי פרסות בהמה שהיו בהם מים מעורבים עם מי המקוה כשפופרת הנאד, מטבילין בהם.'

להטביל מחט

משנה- '..מחט שהיא נתונה על מעלות המערה, היה מוליך ומביא במים, כיון שעבר עליה הגל, טהורה'. [מקואות פ"ז מ"ז]

רא"ש- אמנם צריך ליהדר שלא יתלש הגל שאז לא היה מהני אם לא היה מ' סאה שם.

רמ"א- כנ"ל.

'ולכן כלי המונח צלד המקוה, מונענע בידו המקוה כדי שיעשה גל צמים ויעצור על הכלי, ועולה לו הטצילה; וצלצד שלא יעקור הגל ממקומו, אלא יהא מחובר למקוה. (כן משמע צפ"ו דמקואות לדעת המפרשים).'

א. ט"ז- דברי הרא"ש מיירי במקוה ולכך אילו היה נעקר הגל לא היה מהני כיון דבעינן מ' סאה וכן דבעי אשבורן אבל ממעיין היה מהני אף דליכא מ' סאה והוי זוחלין.

ב. ש"ך- דברי הרא"ש מיירי אף ממעיין דבעי שלא יעקר הגל דאילו נעקר נהי דלא בעי אשבורן ומטהר בזוחלין מ"מ בעי שיעור מ' סאה דדוקא כשמחובר לגוף המעיין לא בעי שיעור אבל כשנעקר הגל בעי למ' סאה.

הטעם דלא הוי הויה ע"י דבר המקבל טומאה

א. ט"ז וש"ך- הטעם דמהני לנענע בידו במקוה כדי שיעשה גל להטביל את המחט ולא הוי הויה ע"י דבר המקבל טומאה בזה שמתהווה המקוה ע"י ניענועו הוא משום דלא מיקרי מהוה ע"י דבר המקבל טומאה אלא כשנוגע המים שממנו נעשה המקוה ועוברים ובאים ע"י דבר המקבל טומאה אבל הכא נהי דהאדם מביא ומוליך במקוה ומתוך כך נתלש הגל מ"מ הגל נתלש מהמקוה גופיה ובמקום תלישתו אין שם ידי אדם.

ב. תויו"ט ופרישה- אף כה"ג שהגל נתלש חשיב הויה ע"י דבר מקבל טומאה. [ובאמת לכך חלק התויו"ט על דינו של הרא"ש].

סעיף נח

חורי וסדקי המערה

משנה- 'כל המעורב למקוה, כמקוה. חורי המערה וסדקי המערה, מטביל בהם כמה שהם..' [מקוואות פ"ו מ"א]

מחבר- כנ"ל.

'חורי המערה וסדקי המערה, מטבילין בהם אף על פי שאין המים שבהם מעורבים עם מי המקוה (אלא) בכל שהוא'.

סעיף נט

עוקת המערה

משנה- '..עוקת המערה חפירה שבתוך המערה מלאה מים, אין מטבילין בה אלא אם כן היתה נקובה כשפופרת הנוד. אמר רבי יהודה, אימתי, בזמן שהיא מעמדת עצמה אבל אם אינה מעמדת עצמה, מטבילין בה כמה שהיא'. [מקוואות פ"ו מ"א]

א. ר"ש- ביאור דברי ר' יהודה 'אימתי, בזמן שהיא מעמדת עצמה' היינו בזמן שאם יחסר משיעור מ' סאה במקוה שגם יחסר מאותו עוקה. שאז נחשב המים שבעוקה לחלק מהמקוה ולא בעי שפ"ה אבל באופן שיש מ' סאה אף בלא שיגיעו לעוקה א"כ נחשב העוקה למקום בפני עצמו ובעי לשפ"ה כדי שיתחבר עם המקוה השלם.

ב. רמב"ם- ביאור דברי ר' יהודה 'אימתי, בזמן שהיא מעמדת עצמה' היינו שאם הקרקע המבדלת בין העוקה למקוה אינה יכולה לעמוד בפני עצמה וכשדרכו על זה העפר יפול א"כ אין זה נחשב לשני מקומות ולא בעי חיבור כשפ"ה ובכל שהו סגי, אבל אם הקרקע המבדלת יכולה לעמוד בפני עצמה אז חוצצת היא בין המקומות ובעי שפ"ה כדי לחבר את המקומות.

מחבר- כהמשנה וכביאור הרמב"ם.

'עוקה (פי' חפירה) שבתוך המקוה, אם היתה הקרקע המבדלת בין העוקה ובין המקוה בריאה ויכולה להעמיד את עצמה, אין מטבילין במים שבעוקה עד שיהיו מעורבין עם המקוה כשפופרת הנאד; ואם אינה יכולה להעמיד את עצמה, אפילו אינם מעורבים אלא בכל שהוא, מטבילין בהם'.

סעיף ס

אם הנזחלין מערכים

תוספתא- '..שלש גממיות שבנחל, העליונה והתחתונה של כ' סאה, והאמצעית של מ' סאה, של מימי רגלים [גירסת הא"ה חרדלית של גשמים] נכנסת לתוכן ויוצא מהן, ר' יהודה אומר, ר"מ היה אומר מטבילין בעליונה, ואני אומר בתחתונה, וחכ"א בין כך ובין כך אין מטבילין אלא באמצעית שיש בה מ' סאה'.

[מקוואות פ"ג ה"ג]

רמב"ם- הלכה כחכמים דמטבילין רק באמצעיתה. [דס"ל דל"א לא גוד אחית ולא גוד אסיק. ואף שבגמ' בחגיגה יט. משמע דגוד אחית לכו"ע אמרי' מ"מ זהו אליבא דר"מ ור"י אבל חכמים חולקים וס"ל דל"א אף לא גוד אחית (וראה בסמוך אי היינו מחמת דקטפרס לא הוי חיבור או מטעם דינא דזוחלין].

מחבר- כנ"ל.

ג' גומות שבנחל, התחתונה ועליונה של כ' סאה, והאמצעית של מ', ושטף של גשמים עובר בתוך הנחל, אע"פ שהוא נכנס לתוכן ויוצא מתוכן, אין זה עירוב ואין מטבילין אלא באמצעית, שאין הנוחלין מערבים אא"כ עמדו'.

באופן שמעיין עובר בתוך הנחל

ש"ך- באופן שהמעיין הוא העובר בתוך הנחל אז כל הג' גומות כשרים כיון שמעיין מערב אף בזוחלין. [ובטעם הדבר ראה בסמוך]

בטעם הדין שאין הנוחלין מערבים

א. גר"א- [לעיל בסעי' נ']. טעם הדין שאין הנוחלין מערבים הוא משום דהוי קטפרס שהרי כל זוחל הוא קטפרס וקי"ל דקטפרס אינו חיבור. והא דמהני לטבול באמצע של המ' סאה היינו משום שרק הלמעלה הם זוחלין אבל כל המים של המלטה אינן זוחלין ומזה הוכיח הרא"ש לעיל ס"נ שאין הזוחלין של הלמעלה פוסל את המים שאינם זוחלין מלמטה.

ולפ"ז באופן שהמעיין הוא המערב את הג' גומות [הש"ך לעיל] יהא תלוי הדבר בטעם הדין דמעייין מטהר בזוחלין [הובא לעיל ס"א], דלשי' הגר"א דלא בעי שיעור מ"ס א"כ אמת הוא שמעיין אינו מחבר וממילא גם לא יתכשרו ב' הגומות של הכ'. אך לשי' רבינו תם [אליבא דהחזו"א] הסובר דאיכא במעיין חיבור אף באופן של קטפרס א"כ ב' הגומות של הכ' מתתכרים למעיין של המ' ומיטהרים.

ב. שערי יושר- [שער ג' פכ"ז] ע"פ הראב"ה דס"ל דקי"ל דאמרי' גוד אחית וקטפרס הוי חיבור א"כ בע"כ שהטעם שאין הנוחלין מערבים אינו מטעם קטפרס אלא משום שאין מקוה פסול יכול להכשיר את הפסול ולכך הגומא האמצעית שהיא פסולה מטעם זוחלין לא יכולה להכשיר את ב' גומות הכ'. ולפ"ז פשוט שבאופן שהמעיין הוא המחבר את ב' גומות הכ' דיהני וכדברי הש"ך.

לענין אם הנוחלין מטהרין את השאובים יעוי' לעיל סעי' כ' ≡

סעיף סא

כפה ידיו ורגליו וטבל

תוספתא- 'כפה ידיו ורגליו וישב לו באמת המים אם נכנסו המים דרך כולו טהור ואם לאו טמא...' [מקוואות פ"ח ה"א]

מחבר- כנ"ל.

'הכופת ידיו ורגליו וישב לו באמת המים, אם נכנסו מים דרך כולו, טהור'.

סעיף סב

מקוה של מ"ס מצומצם

תוספתא- 'הקופץ לתוך המקוה הרי זה מגונה. הטובל פעמיים במקוה הרי זה מגונה...' [מקוואות פ"ח ה"י]

א. ר"ש ורא"ש- הדין האמור שאין לקפוץ למקוה ואין לטבול בו פעמיים מדובר במקוה מצומצם שיש בו מ' סאה מדויק. [וזהו המשך מההלכה הקודמת דמיירי במקוה מצומצם] ולכך לא יטבול בו פעמיים משום שבטבילה הראשונה חיישי' שלא יטבול כהוגן שסומך על הטבילה השניה ובטבילה השניה כבר יחסרו המים מחמת הטבילה הראשונה. וכן לא יקפוץ לתוכה דחיישי' שעוד לפני שיתכסה כל גופו במים יחסרו המים משיעור מ' סאה. ומ"מ כיון שאי"ז רק חששא ולא בהכרח שהמים ינתזו החוצה לכך בדיעבד עלה לו טבילה וזהו רק מידה מגונה.

[ומיירי באופן שכותלי המקוה גבוהים הם מן המים באופן שכשיטבול בצורה הרגילה המים יחזרו שוב למקוה ולכך אי"ז זוחלין ולכך בכה"ג החשש בקפיצה הוא שיתנזו מים החוצה יותר מהכתלים אבל לא בהכרח שכן, אבל באופן שהכתלים הם באותו גובה של המים א"כ אף כשטובל בצורה רגילה לא עלתה לו טבילה שבשעת מגע המים בכל גופו כבר נחסרו המים. ריב"ש.]

ב. רמב"ם- לא מדובר במקוה מצומצם [והלכה י' אינו המשך להלכה ט'] ואעפ"כ אין לקפוץ לתוכה ולא לטבול בה פעמיים משום שהוראה כן יסבור שטובל להקר ולא לשם מצוה ואם יגע בתרומה וקדשים יסברו דלא בעי כוונה. [אמנם בזמן הזה שאין לנו תרומה וקדשים אין מקום לגזירה זו. דרכ"מ.]

מחבר - כפי' הר"ש והרא"ש.

'מקוה שיש בו מ' סאה מצומצמות, האדם הטובל בתוכו לא יקפוץ לתוכו, שלא יחסרו המים בקפיצתו בתוכו; ולא יטבול בו פעמים זה אחר זה.'

מקוה מצומצם וירדו שנים וטבלו זה אחר זה

משנה - 'מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונת, ירדו שנים וטבלו זה אחר זה, הראשון טהור והשני טמא דודאי חסר שיעור הנקוה בטבילתו של ראשון, רבי יהודה אומר, אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים, אף השני טהור' דאמרינן גוד אחית, והוי כאילו המים שהעלה הראשון בגופו הן מחוברין למי נקוה ולא נחסר משיעורו כלום, ופירשו בגמרא דחגיגה (דף יט) דלא עיסק ר' יהודה אלא צממעות דרבנן, כגון שהיה טהור לחלוין ועבד להיות טהור למעשר, או שהיה טהור למעשר ועבד להיות טהור לתרומה. אבל לעלות מטומאה גמורה לטהרה, דברי הכל עומא. [מקוואות פ"ז מ"ו]

גמרא - 'דתנן, מקוה שנמדד ויש בו ארבעים סאה מכוונת וירדו שנים וטבלו זה אחר זה הראשון טהור והשני טמא אמר רבי יהודה אם היו רגליו של ראשון נוגעות במים אף השני טהור, אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה מחלוקת במעלות דרבנן אבל מטומאה לטהרה דברי הכל (אף) השני טמא והיינו דרבי פדת. איכא דאמרי אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה מחלוקת מטומאה לטהרה, אבל במעלות דרבנן דברי הכל אף השני טהור ופליגא דרבי פדת אמר עולא'. [חגיגה יט]

מבואר מהגמ' ב' לישנות בפלוגתא ר' יהודה וחכמים באופן שיש מקוה מצומצם וכשהראשון שטבל נוגע במים אם עלתה טבילה לשני. דלחכמים לא עלתה לו ולר"י עלתה לו [ובטעם הדבר: מהגמ' בחגיגה מבואר דס"ל דאמרי' גוד אחית, ומהגמ' בגיטין מבואר טעמו דאמרי' דטופח ע"מ להטפוח חשיב חיבור] דללישנא קמא מחלוקתם הוא לענין מעלות דרבנן כלומר הדברים שחכמים החמירו להצריכם טבילה אבל לענין טומאה וטהרה מן התורה לכו"ע לא עלתה לו טבילה, וללישנא בתרא מחלוקתם הוא לענין מטומאה לטהרה מה"ת אבל לענין מעלות דרבנן לכו"ע עלתה לו טבילה.

א. רבינו ירוחם - פסק הלכה כלישנא בתרא וכיון דלענין מעלות דרבנן לכו"ע עלתה לו טבילה א"כ אף לענין טבילת אדם בזמנינו [הנוגעת רק לענין נדה] יש להקל דיהני כה"ג דמצינו שהקילו בנדה כמו שהקילו במעלות דרבנן וכשם שבוזה מהני כך גם לענין נדה מהני.

ב. רמב"ם - ס"ל כלישנא קמא שמחלוקתם הוא לענין מעלות דרבנן וכיון דקי"ל כחכמים דלא עלתה לו טבילה א"כ אין להקל אף לענין נדה.

[וכ' ריב"ש דמ"מ לענין ההלכה בסעיף הבא בהטביל בגד עבה במקוה מצומצם והעלהו שאם נוגע במקוה חשיב חיבור זה יהני אף לרמב"ם ומשום דדוקא באדם שאין המים בלועים בעצם חלקיו אלא בשטח גופו וכיון שטופח להטפוח שעל גופו אינו חיבור הרי נחסרו המים אבל הסגוס העבה הוא בלוע הרבה מן המים ולזה כשקצתו הוא במים הרי הוא כאילו כל המים הבלועין בבגד בקצתו של מעלה נוגעים במים שבקצתו שבתוך המים והרי כל המים מעורבין למקוה].

ראב"ד - כ' ג"כ כהרמב"ם אך הוסיף דמ"מ לענין דין דרבנן כן יהני, ולכך באופן שרגליו של ראשון נוגעות במקוה יכול למלאות למקוה מים שאובים ומשום דדינא דשאובים למקוה חסר [כשיש רוב מים

כשרים] לכו"ע הוא רק מדרבנן ובאופן שרגליו של ראשון נוגעות במים לענין זה אמרי' שפיר דחשיב חיבור למקוה.

מחבר- כרמב"ם.

'טבלו בו שנים זה אחר זה, אע"פ שרגליו של ראשון נוגעות במים, השני בטומאתו, שהרי חסרו המים מארבעים סאה'.

סעיף סג

להטביל בגד עבה במקוה מצומצם

משנה- 'מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונת, ..הטביל בו את הסגוס בגד עבה והעלהו, מקצתו נוגע במים, טהור'. [מקוואות פ"ז מ"ו]

מחבר- כנ"ל.

'הטביל בו בגד עבה שהמים נבלעים בתוכו, כל זמן שהבגד נוגע במקוה, הוא כשר אף על פי שזבו ממנו שלשה לוגין למקוה; העלהו ממנו, פסול, שנעשה שאוב מהמים שירדו מהבגד לתוכו'.

אי שרי לסחוט הבגד בעודו במקוה

א. בית יוסף ופ"ו- משמע דדוקא בהעלאת הבגד נפסל המקוה אבל לסחוטו בתוך המקוה אינו נפסל שעדיין מחובר הוא ולא נעשו המים שאובים.

ב. רוקח- חידש דאף כשסוחט הבגד בעודו במקוה נפסל המקוה מחמת המים שנעשו שאובים.

להטביל יורה או שאר כלים במקוה מצומצם

תוספתא- 'הטביל בו יורה גדולה הרי זו טמאה מפני שהמים מקלחין כיצד הוא מורידה לתוך פיה והופכה ומטבילה ומעלה דרך שוליה...'. [מקוואות פ"ה ה"ו]

א. ר"ש- ביאור דברי התוספתא הוא דמיירי במקוה מצומצם שיש בו מ"ס כמבואר בהלכה שלפני זה, ולכך הטובל יורה או שאר כלים לא יורידה באופן הרגיל דרך שוליה מפני דחיישי' שהמים המקלחין

בתוכה נעשים שאובים וכיון שהמקוה הוא מצומצם כשמשיקע אחר כך בתוכו ונתערבו המים שבתוך הכלי עם מי המקוה פסלוהו.

והק' הב"י דהא אף שהמים המקלחין בתוכה, עדיין מחוברים הם למקוה ואינם נפסלים בשאובים. ותי' ב' תירוצים: א. דמ"מ חיישי' שיפסק החיבור לרגע אחד כשיעלה הכלי, ב. דס"ל דמים שבתוך הכלי נחשבים לשאובים אף כשהם מחוברים למקוה, דדוקא שאובים שאינם בכלי יכולים להתחבר למקוה. והנ"מ בין התירוצים הוא אי מהני להטביל את הכלי דרך צידה, דלתי' הא' דחיישי' שיתנתק החיבור א"כ כל עוד ואי"ז ממש על שוליו לא חיישי', ולתי' הב' שהמים שבכלי בעצם אינם מחוברים למקוה א"כ אף במטביל דרך צידי הכלי אין המים שבתוכו מחוברים למקוה. [והחזו"א תמה על כל דברי הב"י: א. דמש"כ הב"י בתי' הב' דאין המים שבכלי מחוברים למקוה, הא בכה"ג שהכלי כולו הוא במקוה לא נפסל הטבילה בו לכו"ע וכמבואר בהא דמטבילין כלי בתוך כלי. ב. אף אם נאמר כן שהמים שבכלי אינם מחוברים ואשר לפ"ז לא יהני להטביל אף דרך צידי הכלי מ"מ ודאי שכל עוד והכלי אינו מוטה באופן שאינו מקבל אין המים יהיו שאובים דהוי כזוקף הכלי לידוח שאין המים נפסלים, וכיון שכן ע"כ דמש"כ הב"י שאין להטביל אף דרך צידו, מיירי באופן שהכלי מקבל משהו וכיון שכן אף לתי' הא' יש לחוש לכה"ג שיפסק הקילוח ונשאר בצ"ע].

ב. רמב"ם- הביאור בדברי התוספתא שהטובל יורה או שאר כלים לא יורידו באופן הרגיל דרך שוליו הוא מפני דחיישי' שינתזו המים וימצאו המים חסרים. [ולפ"ז מהני להורידה דרך צידו, ב"י] והא דבעינן להעלות את הכלי דרך שוליו הוא משום שלא יהיו המים שבתוכה שאובים ויחזרו למקוה ויפסלוהו. [ובטור כ' דהטעם דבעינן להעלות את הכלי דרך שוליו הוא משום שלא ישאר בו מהמים ויחסר מהמקוה. והקשה הב"י דהא בלאו הכי חסר מה שהוא על הגוף היורה כמו בסעיף ס"ב גבי אדם. אם לא שנדחוק דאין זה מקוה ממש מצומצם. והב"ח והט"ז תירצו בדודאי כל אדם לא יטבול אחר זה עד שיתמלא ממי גשמים אלא לענין מה שנשאר בכלי יחזירנו לתוך המקוה כדי למלאות בעודו במים ואפשר שיהיה קצת נתלש מן המים בשפתו למעלה ונמצא שפסל המקוה מחמת שלשה לוגין שאובין כיון שהמקוה מצומצמת ושוב לא יועיל מילוי מי גשמים אלא עד שיצא ממנו מילואו ועוד כמ"ש סעיף כ"ב וחישינן שהטובל לא ירגיש בזה ויטבול בו אחר שירדו גשמים.]

מחבר- כהרמב"ם. [ולכאו' לפ"ז יהני להטביל דרך צידי הכלי, אמנם הש"ך כ' להחמיר בזה.] ובטעם העלאת הכלי דרך שוליו כ' ג"כ כהרמב"ם ורמ"א הוסיף את טעם הטור.

'ואם מטביל בו יורה או שאר כלים, מורידן לתוכו דרך פיהן, שלא ינתזו המים כשמכניסן לתוכו ונמצא שהוא חסר, ומעלהו דרך שוליו כדי שלא ישאר בו מהמים ויחסר מהמקוה: הגה - כל המיס שזכלי, וגם שהמיס שזכלי יהיו שאובים, ואם יפלו אח"כ למקוה יפסלו אותה מאחר שלא נשאר בה כשיטור מקוה (מלשון הרמב"ם)!

סעיף סד

להטביל כר או כסת, קופה ושק במקוה מצומצם

משנה- 'מקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות, ..הטביל בו את הסגוס כגד למר עב, ונולע מים הרבה והעלהו, מקצתו נוגע במים, טהור ובמקוה שיש בו ארבעים סאה מכוונות אוירי, ועלל בו אדם לאחר שהטביל בו את הסגוס, טהור האיש הטובל אע"פ שנחסר שיעור מקוה צמצולת הסגוס, מאלתר שמקלת הסגוס נוגע במים, ור' יהודה היא דסבירא ליה אמריין גוד אחית. הכר והכסת של עור, כיון שהגביה שפתותיהם מן המים, המים שבתוכן שאובין וחוזרים ופוסלים את המקוה בשלשה לוגים, שהרי לא היו בו אלא ארבעים סאה מכוונות ונתחסר כשהגביה שפתותיהן מן המים. כיצד יעשה, מטבילין ומעלה אותם דרך שוליהם כדי שלא יפלו המים שבתוכן למקוה ויפסלו כל מימיו'. [מקוואות פ"ז מ"ו]

משנה- 'אם היה שק או קופה, מטבילין בהם כמה שהם ולא בעי כשפופרת הנוד, מפני שהמים מערבין..'
[מקוואות פ"ו מ"ה]

מחבר- כנ"ל. [וכביאור המשנה בפ"ז דמטבילין ומעלה אותם דרך שוליהם כ' הש"ך דמהני משום שהמים שבאים לתוכן לא מפסלו משום שאובים כשנופלין למקוה, לפי שכשעדיין הכלי במקוה לא נשאבו וכשמעלהו ונתהפך דרך שוליו תו לא מיקרי מים שבתוכן שאובין שאינם מתקבלים בתוכו.]

'המטביל כר או כסת במקוה שיש בו מ' סאה מכוונות, כיון שהגביה שפתותיה מהמים נמצאות המים שבתוכן שאובין; כיצד יעשה, מטבילין ומעלן דרך שוליהן. אבל הקופה והשק, מטבילין ומעלן כדרכן ואינו חושש'.

סעיף סה

מקוה שמימיו לפעמים מתמעטים

ר"ן- מקוה שהוחזק להיות בו ארבעים סאה וטבלו נשים בתוכו ולמחרת נמדד ונמצא כשיעור מכוון ואמנם אותו המקוה פעמים שמימיו עולים פעמים מתמעטים. הדין הוא שאם היה ידוע פעם אחת בודאי שנחסר משיעור מ' סאה אז יש לפסול את הטבילות של אותם נשים אבל אם לא היה ידוע בכירור שנחסר המקוה משיעורו רק אנו רואים את המים שלפעמים עולים ולפעמים יורדים באופן שאנו חוששים שהם גם ירדו מתחת השיעור בכה"ג אין לפסול את טבילות של אותן נשים, כיון שיש למקוה חזקת כשרות ולא נולד ריעותא. אך מ"מ כשר הדבר לעיין קודם טבילה אם יש בו שיעור כיון שאין סומכין על החזקת במקום דאפשר לברורי.